MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 18 VOLUME ● 1971 ● ČÍSLO 1-2 NUMBER

MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva: Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, U.S.A.
Published by: Slovak Institute, Cleveland, Ohio, U.S.A.

Predseda: Osv. pán Jeronym Koval', OSB, opát Kláštora sv. Andreja-Svorada

President: Rt. Rev. Abbot Jerome Koval, O.S.B. St. Andrew's Abbey

Redaktor: Mikuláš Šprinc

Technický redaktor: Július Štefkovič

VYCHODÍ V DVOJČÍSLACH DVA RAZY DO ROKA.

Predplatné:

USA A CANADA $ 5.—
INÉ KRAJINY $ 4.—

REDAKCIA:
MIKULÁŠ ŠPRINC
28700 Euclid Ave.
WICKLIFFE, OHIO, USA

Administrácia:
Revue MOST, The Slovak Institute
2900 East Boulevard
Cleveland, Ohio 44104, U.S.A.

OBSAH

STANOVISKÁ

A. P.: **Nové čistky vo ZSS — 1**
Marian Žiar: **Angažovať sa či neangažovať? — 1**
R.: **Dokument hanby — 4**
M. Ž.: **Zastavenie Mladej tvorby — 6**
— ok —: **Ceny spisovateľom — 7**
Gorazd Zvonický: **Úklady — Sklamanie — 8**
Dr. Jozef Špetko: **Projekt D a projekt F — 9**
Jozef Milučký: **Kytica slovenským deťom — 13**
J. Komárňanský: **Problém s národnosťami - problém národný — 16**
Rudolf Dilong: **Album. J. B. — 21**
Dr. Jozef Šramek: **Experiment s robotníckou samosprávou v ČSSR — 23**

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

MOST

ČÍSLO 1-2 — No. 1-2
ROČNÍK XVIII — VOLUME XVIII

STANOVISKÁ

Nové čistky vo ZSS

Medzi inštitúcie, ktoré sa ochotne, ba dobrovoľne podrobujú okupačnej normalizácii, patrí aj Zväz slovenských spisovateľov. V auguste m.r. pozbavili funkcií vo výbore Zväzu Milana Hamadu, Dušana Kužela, Pavla Števčeka a Štefana Žáryho. Úradne to formulovali tak, že výbor, t.j. Andrej Plávka, prijal ich abdikáciu. V októbri zasadal výbor ZSS znova a zase čistil. Tento raz « prijal abdikáciu » Milana Ferku, Petra Karvaša, Ivana Kupca, Ivana Macinského a Ladislava Ťažkého. Menovaní sa vraj vzdali členstva vo výbore ZSS « uznávajúc niektoré svoje omyly ».

Po prvej čistke na miesto vylúčených kooptoval výbor Pavla Koyša, Vladimíra Mináča, Jána Števčeka a Vincenta Šabíka. Po druhej čistke už zrejme nekooptovali nikoho, lebo úradná zpráva sa nezmieňuje o tom, žeby na miesta vylúčených prijali nových členov výboru. Hovorí iba o tom, že výbor schválil nové zloženie sekretariátu a že za tajomníka menoval Jána Solovića.

Výbor potom ostrým spôsobom odsúdil medzinárodný PEN CLUB zato, že prijal Alexandra Solženicyna za svojho čestného člena a že protestoval proti prenasledovaniu spisovateľov v Česko-Slovensku. Keďže zastavený Kultúrny život napriek úradnému prísľubu nemohol vyjsť ani roku 1970, výbor ZSS rozhodol, že orgánom Zväzu budú Slovenské pohľady, ktorých šéfredaktorom je teraz Ján Števček. Inak činnosť Zväzu sa sústreďuje na kontakty so spisovateľskými zväzmi socialistických krajín, na akcie k 50. výročiu založenia KSČS a na výzvu k členstvu a ostatným umeleckým zväzom, aby sa angažovali v prospech okupačnej politiky.

A. P.

Angažovať sa či neangažovať?

Zaslúžilý umelec Andrej Plávka, ktorý je akýmsi politickým kurátorom Zväzu slovenských spisovateľov, už od dávna patrí k partizánskej menšine, ktorá otvárala dvere stalinizmu do našej literatúry. Keďže slovenskí spisovatelia, okrem hajdúchov ako Novo-

meský, Mináč, Válek, Mihálik sú neposlušní jánošíkovskí chlapci, Plávka musí rebelov volat' k poriadku a pripomínat' im normalizačnú regulu: angažovanosť, aktivitu, pozitívnu prácu. Ale svedomie nedovoľuje rebelom angažovat' sa a súhlasit' tak s okupáciou. To je totiž otázka, na ktorej sa triedia ich duchovia.

Keď z Plávkovho ZSS opäť zavznievajú takéto slová vyvoláva to spomienku na tragické päťdesiate roky, kedy sa tiež tvorila literatúra na výzvy a bolo jej toľko, že sa pod ňou prehýbali police. Čo však literárne prežilo tieto neblahé časy, to je opravdu len ojedinelé dielo.

Táto presvedčovacia kampaň, ktorou sa Plávka obracia nielen na spisovateľov ale aj ostatné umelecké zväzy, je zaiste súčasťou nového socialistického modelu kultúry, ktorý v októbri m.r. oznámil minister Válek. Podstatou tohto modelu je vytvorenie « sústavy socialistických kritérií na hodnotenie umeleckých diel a prejavov », o čom hovoril koncom decembra Válkov zástupca Dr. Matej Andráš. Znamená to ešte väčšiu politickú angažovanosť umenia ako predtým a ešte silnejšiu kultúrnu kooperáciu socialistických krajín pod sovietskou kontrolou. Andráš hovorí, že len takto « možno dosiahnúť kvalitatívne vyšší stupeň vzájomných stykov a pozitívne ovplyvňovanie rozvoja socialistického umenia ». Zo sovietskej strany sa tu ponúka ešte školenie slovenských umelcov v sovietskych odborných učilištiach a účasť sovietskych umeleckých odborníkov na slovenských podnikoch. Dr. Andráš hovorí, že « to je úloha, ktorá teraz stojí pred nami s celou naliehavosťou ». Je to zrejme dlhodobá úloha, ktorej cieľom je dôsledná ideologická prevýchova umelcov, pedagogov, novinárov a spisovateľov, aby sa už neopakoval rok 1968. Sovieti sa viac boja slobodných myšlienok v socialistických krajinách ako západných atomových bomb. Preto sa všemožne snažia udusiť každý samostatný duchovný prejav v Česko-Slovensku. Je to ťažká úloha a — ako poznáme morálny vzdor nášho človeka — aj čiastočne sa môže podariť len s podporou domácich ľudí ako Válek, Plávka a podobní. Naši spisovatelia a umelci budú vždy s odporom prijímať každé vrchnostenské poučovanie o vlastenectve, slobode, pokroku a humanizme.

S angažovanosťou je to tak ako to hovorili naši spisovatelia roku 1968, a už aj predtým, že musí vychádzať zo slobodného rozhodnutia a že jej kritériami môžu byť len svedomie a rozum človeka. Okrem toho cieľom angažovanosti býva vždy snaha napraviť danú situáciu.

Domnievam sa, že naši spisovatelia by sa aj dnes radi angažovať lebo majú svoje postoje ku svetu, v ktorom žijú a k dianiu, ktorého sú svedkami. Ale po tom všetkom čo prežili pod komunistickým režimom si uvedomujú, že ich angažovanosť je možná len v spoločnosti, ktorá im zaručí právo slobody umeleckého tvorenia, slobody prejavu, slobody schvaľovať i kritizovať čo sa im predkladá, ako

aj slobody pochybovať o tom, čo sa ľudu podáva ako ideál šťastia a blahobytu.

Za normálnych pomerov by sa aj Zväz slovenských spisovateľov mal starať o vytvorenie takýchto podmienok. Miesto toho jeho výbor prevádza čistky a vydáva administratívne i ideologické direktívy. Plávka si zrejme namýšľa, že « historický pohyb k zajtrajšku » ide po línii prisluhovania politike, ktorá doteraz nevedela vrátiť spisovateľom ani časopis, kde by dôstojne a zodpovedne mohli vysloviť svoje myšlienky a navzájom ich konfrontovať na pozadí času, v ktorom žijeme a na pulze spoločnosti, ktorej sú súčasťou.

Pritom konsolidačný proces, o ktorom koncom decembra hovoril aj Dr. Andráš, neprebieha v umeleckých zväzoch ani na Slovensku tak uspokojivo akoby si to úradní normalizátori želali. « Skonsolidovaný » je len výbor ZSS. Vo zväzoch výtvarných umelcov a divadelných a rozhlasových umelcov je situácia nie tak jednoznačná, aj keď dr. Andráš hovorí, že « konsolidačný proces je tu takmer dovŕšený ». A čo sa týka televíznych a filmových umelcov, ich zväz museli rozpustiť, lebo « bol vraj príliš zasiahnutý pravicovými tendenciami a jeho funkcionári sa usilovali prenášať na Slovensko názory Koordinačného výboru umeleckých zväzov v Prahe », ktorý, ako to Dr. Andráš otvorene priznáva, « po auguste 1968 vyhlásil bojkot stykov so socialistickými štátmi ». Ani dva roky po okupácii sa režimu nepodarilo zlomiť odpor umelcov. Je to možné len tak, že ľud je na strane tých, čo vzdorujú okupantom a nie na strane tých, čo sa poddávajú.

Slovenský minister kultúry Válek ponavštevoval už východný Berlín, Budapešť, Kijev, Moskvu, Sofiu i Varšavu, slovenskí spisovatelia nadviazali už kontakty so všetkými spisovateľskými zväzmi socialistických krajín, Jekaterina Alexejevna Furcevová, sovietska ministerka kultúry už tiež navštívila Česko-Slovensko, ale všetky tieto kontakty s krajinami, ktorých vojská prepadli našu vlasť v auguste 1968, majú viac menej mrazivý charakter, a aj keď sa pri hostinách a pijatikách rozozvučí hlas úradných delegátov, nieto v ňom priateľského tepla a dôvery. V takejto atmosfére nevedel by umelcov presvedčiť o potrebe angažovanosti ani väčší čarodejník ako je Miroslav Válek. Nie je to úloha závideniahodná.

Opakované staré zaprášené dogmy vyvolávajú už na jazyku, čo ich vyslovuje, kyslú chuť. Dostať spisovateľov tam, kde sa dobrovoľne dali niekoľkí poplatní novinári, aby svojim perom bojovali proti zmýšľaniu svojho ľudu, proti verejnej mienke — to je skoro donquijotská úloha. Angažovať sa či neangažovať to nie je len otázka politickej reality, ako ju predstavuje Husák a niektorí jeho ľudia na Slovensku, ale aj otázka svedomia. A ľudské svedomie ani pod sovietskym komunizmom nie je ešte otupené. Chválabohu!

Marian Žiar

Dokument hanby

V jeseni minulého roku medzinárodný PEN CLUB na svojom kongrese v Edinburgu prijal rezolúciu, ktorou protestoval proti prenasledovaniu spisovateľov v Česko-Slovensku a Alexandra Solženicyna menoval za svojho čestného člena. Výbor Zväzu slovenských spisovateľov pod vedením Andreja Plávku sa rozhorčil nad týmito rozhodnutiami PEN CLUBu, s ktorými vyslovili otvorený alebo tichý súhlas aj početní zástupci spisovateľských zväzov socialistických krajín, a vydal toto verejné vyhlásenie:

« S rozhorčením, hoci bez začudovania sme sa dozvedeli o novom výčine staručkého PEN CLUBU. Ak sa mnohé doterajšie náhľady tejto inštitúcie na literatúru socialistických krajín dali ospravedlniť naivitou a úplnou neznalosťou faktov, posledné rozhodnutie edinburgského zasadania Pen-clubu, na ktorom prijali Alexandra Solženicyna za svojho čestného člena a súčasne protestovali proti údajnému prenasledovaniu spisovateľov v Československu, nás presvedčujú, že kedysi ctihodná inštitúcia opustila ideály, z ktorých sa zrodila, a stala sa nezakryte jedným z nástrojov antikomunistického orchestra. Boli by sme neúprimní, keby sme tvrdili, že nám je to ľúto; naopak, sme radi, že sa veci definitívne vyjasnili. Aj edinburgské zasadanie *Pen-clubu* nám potvrdzuje, že v ideologickom zápase nemožno robiť ani na chvíľu kompromisy. A takisto nám potvrdzuje, že za vznešenými slovami sa zvyčajne skrývajú nízke činy.

Pravdepodobne sme sa v zápase o obnovu leninských princípov socializmu v Československu dopustili aj nespravodlivostí: budeme ich hľadať a budeme ich napravovať. Sme presvedčesí, že je to v našich silách, a najmä, že je to naša vec, vec českého a slovenského ľudu, teda aj českých a slovenských spisovateľov.

Dobre poznáme zákulisných aranžérov antikomunizmu v Pencclube, tých, ktorí nikdy neprotestovali, ale ktorí, naopak, súhlasia s vraždami státisícov, ak je to v záujme imperializmu. Tým viac nás rozhorčuje neuveriteľné pokrytectvo, ako sa ono prejavilo na poslednom zasadnutí tejto inštitúcie.

Nechceme zavrhnúť všetkých, ktorí nás dnes osočujú. Vieme, že mnohí z nich — a sú medzi nimi aj starí priatelia českej a slovenskej literatúry — sú len dočasnými obeťami propagandistickej mašinérie. Ľudí dobrej vôle, spisovateľov, ktorí chcú skutočné porozumenie, ktorí majú pochopenie aj pre iné kultúry, spoločenské sústavy, myšlienky a predstavy o dôstojnosti človeka, radi privítame v našej vlasti ».

K tomuto vyhláseniu výboru ZSS nemožno povedať nič iné, iba to, že je to dokument hanby, ktorý charakterizuje úbohosť zmýšľania hŕstky samozvancov, ktorí sa po okupácii našej vlasti uchopili vedenia ZSS. Prevzali sme celý text tohto vyhlásenia, aby sme aj Slovákom v slobodnom svete ukázali politický profil ľudí, ktorí

stoja dnes na čele výboru ZSS. Sme presvedčení, že prevážna väčšina slovenských spisovateľov nesúhlasí s týmto vyhlásením a že ho odsúdila s takým rozhorčením ako slovenskí spisovatelia v slobodnom svete. Takto môžu konať len takí ľudia, čo zavrhli hlas svedomia a zo žistných dôvodov dali sa do služieb okupantov. Zahanbujúce pritom je, že bez akéhokoľvek mandátu odvážia sa hovoriť aj za českých spisovateľov, ktorých Zväz radšej mlčí než by slúžil okupantovi.

Keď sa v minulosti zastali práv nášho zotročeného národa ctihodní mužovia ako Björnson, Seton Watson a iní, plesalo nádejou srdce celého nášho národa. Ich protestný hlas rozširovali medzi naším ľuďom najmä spisovatelia, novinári a inteligencia slovenská, aby tak dali národu posilu a vieru, že pravda národa žije a nie je neznáma vo svete. Dnes Andrej Plávka a jeho výbor ZSS verejne protestuje proti medzinárodnému spisovateľskému zväzu zato, že sa odvážil postaviť sa na obranu práv spisovateľov v našej vlasti, ktorým režim zastavil literárne časopisy a zabraňuje im v slobode prejavu a tvorby. Mlčanlivosť na literárnom poli, nové obmedzenie činnosti Matice slovenskej, politické previerky na školách, vo vedeckých a kultúrnych i umeleckých inštitúciách a spolkoch a znemožnenie spisovateľom zaujať kritické stanovisko voči situácii národa pod okupačným režimom — najlepšie charakterizujú život a neslobodu národa. To vidí svet, to zaznamenajú dejiny. Len terajší výbor ZSS spisovateľov nechce vidieť tento ponižujúci stav svojho ľudu. Smutné, že sa našli takíto spisovatelia aj na Slovensku, kde kedysi platilo, že spisovateľ je svedomím národa.

A aby sa krátkozrakosť a karieristické záujmy prisluhovačov okupantov vo výbore Zväzu slovenských spisovateľov ukázali ešte nápadnejšie, Ján Solovič, tajomník výboru ZSS priznal, že delegácia ZSS na moskovskom zasadnutí spisovateľov socialistických krajín chce prísť s iniciatívnym návrhom na vytvorenie novej medzinárodnej spisovateľskej organizácie, ktorá by vraj sprostredkovala spoluprácu pokrokových tvorcov na celom svete. Je to očividná akcia namierená proti Pen-clubu. Malé duše si pomáhajú vždy nečestnými činmi. Ak Novomeský voľakedy hlásal: « Treba nechať previať Slovensko veľkými, opravdu ľudskými ideovými prúdmi sveta a ich najrozmanitejšími prúdmi kultúrnymi », Plávka už hlása: « Nevidíme inú modernosť, iba socialistickú, založenú na funkčnom chápaní umenia ». S touto devizou má slovenský spisovateľ literárne tvoriť. A nielen to, výbor ZSS podľa triednych kategórií upravuje aj svoj pomer k Pen-clubu. Akú pravdu mal Pasternak keď povedal: « Nepoznám hnutie, ktoré by bolo viac uzavreté do seba a vzdialenejšie od faktov ako je komunizmus ». Len v takomto svete sa mohlo zrodiť aj vyhlásenie výboru ZSS proti Pen-clubu, tento dokument hanby.

R

Zastavenie Mladej tvorby

10. decembra, keď sa schádzalo plénum ÚVKSČS, od ktorého si niektorí ľudia sľubovali istú politickú úľavu v Česko-Slovensku, sekretariát Zväzu slovenských spisovateľov oznámil zastavenie literárneho mesačníka Mladá tvorba. Tak zanikol posledný časopis mladých slovenských literátov, často odvážnych a úspešných experimentátorov, ktorí mysleli a tvorili vlastným spôsobom a u ktorých kritériom pravdy a umeleckej hodnoty boli osobný vkus a vlastné svedomie.

Pretože bolo jasné, že prekvapená verejnosť sa bude pýtať, prečo zastavili Mladú tvorbu, sekretariát Zväzu slovenských spisovateľov to vysvetlil slovami: « Napriek viacerým upozorneniam sekretariátu Zväzu nedošlo v zameraní časopisu k žiadúcej náprave ». Ale ešte deň pred zákazom priniesla Pravda článok Jozefa Rakovca, ktorý surovým spôsobom, pripomínajúcim štýl novinárov stalinského obdobia, zatracoval Mladú tvorbu, že ho pri čítaní siedmeho čísla « ovanul akýsi zatuchnutý pach toho neslávneho roku 1968 ». Akoby vraj čítal Kultúrny život z tých čias a akoby Mladá tvorba vraj nadväzovala na neslávne tradície študentského Echa.

Plávka a Solovič, predstavitelia výboru ZSS, ktorý Mladú tvorbu vydával, chceli z nej zaiste spraviť propagačnú tribúnu normalizačnej politiky. Chceli prinútiť mladých básnikov, prozaikov i kritikov, aby hovorili politickým slovníkom, aký si prisvojili Válek, Mihálik, Plávka a im podobní. Mladá literárna generácia, našťastie pre ňu samu i pre národ, neznáša však ani konské klapky na očiach ani psí náhubok. Táto generácia si svoje ľudské i literárne myslenie overovala na trvalých hodnotách európskeho ducha, na menách a dielach Goetheo, Prousta, Karla Čapka, Saint Exupéryo, Joycea, Carpentiera a iných. « Túžili mať nejaké prosté krédo », ako hovorí Saint Exupéry, a to bolo to, prečo sa rozchádzali s terajším vedením ZSS.

Na Slovensku sa dnes dogmaticky odsudzujú ľudia i časopisy, lebo v takzvanej normalizácii je to ľahšie ako viesť verejnú diskusiu, ako stavať argument proti argumentu. Na konci roku 1970 boli tam, kde v apríli roku 1969: pri zastavovaní časopisov. To je typický znak kultúrnej politiky terajšieho režimu.

Dušan Kováč, jeden z mladých autorov a prispievateľov do Mladej tvorby, nadpísal svoju poviedku v poslednom čísle slovami: « Miluj ma, lebo čoskoro bude tma ». — Sotva vyšlo toto číslo, vzniesla sa nad Mladou tvorbou tma. Opäť zaúradoval hrobár našej kultúry. Tým, čo zabili tento populárny časopis mladých literátov, možno odkázať slová Saint Exupéryho, ktoré Mladá tvorba priniesla v svojom predposlednom čísle: « Umierame pre dom. Nie pre predmety a steny. Umierame pre katedrálu. Nie pre kameň. Umierame pre národ. Nie pre húf. Umierame z lásky k človeku, ak je klenbovým svorníkom pospolitosti. Umierame len preto, z čoho sa dá žiť ».

Taký bol aj duch Mladej tvorby. Ten bude žiť. Lebo duch a slovo prežívajú politiku režimov. To je pravda dejín.

M. Ž.

Ceny spisovateľom

Tesne pred Vianocami odovzdal predseda ZSS Andrej Plávka ceny Zväzu slovenských spisovateľov za najlepšie pôvodné literárne diela za rok 1969 a 1970. Túto nezvyklosť úradne vysvetľujú tým, že ceny za rok 1968 udelil výbor ZSS až na jar 1969. Prvé mesiace po okupácii neboli vhodné na udeľovanie literárnych cien.

Cenu za poéziu dostali Ján Kostra za zbierku Len raz a Ján Lenko za zbierku Objatie. Ceny za prózu dostali Vladimír Mináč za esej Dúchanie do pahrieb a Vincent Šikula za novelu Povetrie. Za detskú literatúru dostali cenu: Miroslav Válek za básnickú knižku Do Tramtárie a Klára Jarunková za román Brat mlčanlivého vlka. Za literárnu vedu udelili ceny Alexandrovi Matúškovi za monografiu J. C. Hronský a Jozefovi Felixovi za prácu Modernita súčasnosti. Z maďarských spisovateľov dostal cenu Viktor Egri za knihu Agnus Dei a z ukrajinských spisovateľov Michal Šmajda za knihu Rázcestie.

Opäť tu udivuje ukrutná nespravodlivosť voči Valentínovi Beniakovi. Okrem osobného holdovania najväčšiemu žijúcemu básnikovi nepreukázali mu poctu nijakou cenou ani roku 1969 keď slávil sedemdesiate piate narodeniny. Pritom sám Vojtech Mihálik napísal, že « Beniak je po Hollom a Hviezdoslavovi najväčším syntetikom slovenskej poézie ». Beniakove posledné dve zbierky Plačúci Amor (1969) a Sonety podvečerné (1970) ďaleko prevyšujú odmenené zbierky Kostrove a najmä Lenkove. Ďaleko viac si zaslúžil cenu ZSS aj Milan Rúfus za svoje prekrásne Štyri epištoly k ľuďom (1969-1970). Potešujúcim zjavom naproti tomu je udelenie ceny Šikulovi a Felixovi. Prekvapujúco pôsobí aj to, že Matúškovi udelili cenu za dielo o exilovom spisovateľovi, ktorého po dlhé roky nemilosrdne zatracovali.

— ok —

ÚKLADY

Pred srdcom tvojho srdca
obecenstvo sa dŕca
opreté o závory.

Po senzáciách snorí.

Vo vnútri tvojho vnútra
škriatok sa kutrá
v podobe osožného krta.

A len sa šprtá.

Na oko tvojho oka
je tajne napojená stoka
v súťaži o latrinu.

Ó, synu, synu!...

SKLAMANIE

S úžasom hľadí do seba,
do srdca ako pahreba,
či v popole sa uhlík skrýva...

Ak hej, tam ešte ktosi býva.

Varuje si v ňom ako v mušli
možnosti, ktoré dávno ušli.

Šťastie by chytil do kliešti
nedbajúc, že ho okliešti.

Neprehrabuj sa v srdci, truhlík!
Rozhrnieš popol, zhasne uhlík.

Šťastie sa kliešti zľakne.
Vzápäti
len kľučka za ním cvakne.
Odletí.

Gorazd Zvonický

PROJEKT D A PROJEKT F

(Pokus o rekonštrukciu a výhľady)

Ak nechceme ísť tak ďaleko ako autor manifestu Slovo Čechom aj Slovákom súcim na slovo (Nové slovo, 11/1968, str. 1 a 3), že slovenský národ si po 120 rokoch od Žiadostí slovienskeho národa musí klásť ten istý problém, že « ani v najmenšom od svojho vlastného ustupovať prinútený nebol », tak v histórii ústupkov musíme začať prvou republikou. Ak vtedy ustúpili naši národní reprezentanti — s výnimkou väčšiny reprezentantov amerických Slovákov — opojení vidinou národnej záchrany a zároveň poznania, že Slovensko predstavuje iba niekoľko desiatok predprevratových národnobuditeľských rodín, tak v rokoch 1944-1945 dali sa oklamať prísľubom, že definitívne riešenie slovenskej otázky bude v novej ústave dohodou legitímnych zástupcov oboch národov. Namiesto toho postupne boli Slovákom zobrané všetky národné práva, okrem jedného — práva na mlčanie nad krivdami. A tak, keď sa pripravovala federalizácia, bol tu opäť ten istý problém, len len, že opäť nebola odsúdená k večitej žízni. Historia semper idem, sed aliter.

Repríza česko-slovenského rozkolu?

Ešte raz zacitujeme manifest Slovo Čechom aj Slovákom súcim na slovo, ktorý je asi dielom Vladimíra Mináča. Píše v ňom: « Sme presvedčení, že ľudáctvo nemá na Slovensku základy ako myšlienková a politická koncepcia. Nie sme si však načistom v tom, či v Čechách ešte stále nestraší v mnohých hlavách starý čechoslovakistický centralistický duch ». Toto stanovisko vyslovuje autor manifestu hypoteticky iba preto, že sa nemohol oprieť o nejaký solídny sociologický výskum a že verejné hlásanie sa k týmto ideám stratilo na svojom politickom čare i moci. Ale ukázalo sa, že je prítomné.

Nebolo by spravodlivé, keby sme odpor voči federácii a federalizačnej myšlienke vôbec chápali ako prejav celočeský. Karel Kosík (Naše nynejší krize. Literární listy 1969, č. 1) píše, že v « istom zmysle dokonca môžeme povedať, že podstatu českej otázky tvorí slovenská otázka ». Filozof Jan Patočka vyjadruje potrebu Slovákov v štáte preto, aby Česi vedeli o sebe pravdu. V ankete Literárních listov o myšlienke federalizácie šaldovec Václav Černý, filozof Jan L. Fischer a iní varovali pred nepochopením slovenskej otázky. Zdenčk Eis (Na počátku třídění duchu a dušiček. Reportér 29/1968, str. 8) píše na obe adresy. Slovákom: « Neošklivte si demokratizačný proces v Čechách, ktorý silnie zo dňa na deň, len preto, že Česi ešte úplne nechápu

federalizáciu». Čechom: «Neprehliadajte federalizáciu preto, že demokratizačný proces na Slovensku nepokročil podľa vašich predstáv tak ďaleko, ako by si azda priali».

Niektoré časopisy — ako napr. Zítřek a Student — si zvolili výpady proti federácii ako program. Zítřek vytiahol zo zabudnutia dokonca Ivana Dérera, ktorému sa federalizačná koncepcia javila odklonom od «pôvodného, zdravého stanoviska» Slovenského národného povstania (sic). Pateticky, s dôstojnosťou Dona Quijota napísal: «Volám v poslednej chvíli: Zastavte sa, nedeľte republiku, netvorte dve suverénne štátnosti, ktoré predtým neexistovali». Alena Wagnerová (Povrchní zprávy z Bratislavy, Zítřek 8/1969, str. 5) opravuje Čechov, ktorí vidia v Slovensku Východ v tom, že ide o juhovýchod (rozumej Balkán). Ak to dopovieme je úplne jasné, že západný, moderný český národ nemohol tvoriť demokratizačný štát s orientálno-balkánskym Slovenskom. František Šamalík (Pokus o bilanci. Politika 4/1968, str. 8-13) dokonca podozieral «federalistov», že zámerne zahrnuli do svojho programu konzervatívne zložky, aby sa obrnili proti demokratickej kritike. Napomoc im prišla aj veda. Prof. dr. D. Pruša (Kritické poznámky k úvahám o čs. federácii. Rudé právo, 6. augusta 1968) tvrdil, že s «každým federalizmom sú spojené teritoriálne a partikularistické obmedzenia, tendencie k regionálnej parciálnosti, národnej výlučnosti, izolacionizmu a sebectvu, a to najmä vtedy, ak sa zakladá na historických nárokoch». Zdenék Jičínský (V zájmu vztahú československých. Práce, 17.1.1969, str. 4-5) vyhlásil, že «demokratický politický pohyb českej spoločnosti», ktorý — podľa neho — treba vysoko oceniť pre úlohu, ktorú v ňom hrá robotnícka trieda, sa «prehlasuje za činnosť extremistických pravicových síl».

Nie všetci českí demokrati mali obavu o republiku. Jiří Grospič a Zdenék Jičínský (K projevu soudruha G. Husáka na konferenci v Bratislave. Rudé Právo, 10. júla 1968, str. 3) vedeckou analýzou objavili, že v slovenských návrhoch sa národnostný princíp absolutizuje a to potom «vyvoláva pochybnosť, či je tu zo slovenskej strany záujem na federatívnej forme spojenia a či by nebol vhodnejším riešením voľnejší štátoprávny zväzok». Alexej Pludek (Chystáme rozpad federace? Student č. 32/1968, str. 7) je ešte dôslednejší: «Aké výhody... vlastne prináša súžitie so Slovákmi Čechom? Okrem proklamatívnej jednoty a dosť pochybných výhod obrany štátu myslím, že nijaké. Má potom naše súžitie vôbec zmysel? Nebolo by lepšie vytvoriť dva štáty úplne samostatné?»

Škála protifederalizačných výrokov a názorov je nezvyčajne široká — možno ju sledovať od výrokov politikov, vedcov, umelcov, až po pivnú filozofiu. Ich spoločným menovateľom bolo: Keď chcú mať Slováci federalizáciu, tak my im ju (z milosti našej) dáme. Ale Slovensko ako konzervatívna, nehistorická, nedemo-

kratická súčasť našej republiky nás bude v našom vývoznom socializme brzdiť.

Tieto názory by sme mohli obísť, ak by zväčša českí intelektuáli nepožadovali ako prirodzený a jedine možný automatizmus, aby Slovensko bolo echom Prahy a ak by tieto názory nemali svoju odozvu aj na Slovensku. Išlo tu nielen o protektorstvo, ale aj o rozklad. Z odstupu času máme sa právo pýtať: Čo to bola za demokratizácia, ktorá upierala jednému národu právo na komplexné riešenie svojich potrieb?

Čo najprv: federalizácia alebo demokratizácia?

Pravda, táto diléma nebola jediným sporom okolo federácie. Boli tu spory federalizačnej geometrie — symetria a asymetria, dvojdielnosť alebo trojdielnosť, právne — federácia či konfederácia, federácia voľná alebo tuhá, a problémy hospodárskej ambivalencie voči federácii. Dokonca k problému sa prilepovali i riešenia národnostného problému a Daniel Rapant v tejto súvislosti rozvíril prvorepublikový ruppeldtovský problém « koncentrácie »-prenesenie hlavného mesta Slovenska do jeho stredu. Všimneme si však len základné jablko sváru: spor dvoch hlavných táborov- projektu D, čiže demokratizácie a projektu F, čiže federalizácie. (Toto pomenovanie pochádza z pera Antona Hykischa a Viliama Plevzu).

Spor « čo skôr: demokratizácia alebo federalizácia? » je z gnozeologického hľadiska kontradikciou. Ako je možné, že k nemu vôbec prišlo? Ak sme konštatovali, že obvinenia Čechov, že federáciou sa kope hrob Československu, sú reprízou ich obvinenia štúrovcov a autonomistov, je tento spor slovenských intelektuálov reprízou sporu Novej školy so Starou školou, národniarov s hlasistami, autonomistov s masarykovcami? Áno a nie. Ako upozorňuje Eugen Löbl (Východiská z krízy. Kultúrny život 33/1968, str. 1 a 10) nie je ani sporom progresivistov a konzervativcov. Čím je teda?

Spor hlboko vězí vo vtedajšej politickej situácii a bez nej je nepochopiteľný.

Prívrženci projektu « F » videli demokratický obsah v samotnej federácii. Federáciu pokladali pre vývoj národa za conditio sine qua non. Právom upozorňovali na to, že ľud nemôže byť slobodný pokiaľ nie je slobodný ako národ. Triezvo poukazovali na to, že Česi dva razy nesplnili sľuby, ale naopak postupne priťahovali liace.

Prívrženci projektu « D » boli presvedčení, že federáciu nemôžme nedostať, ale zatiaľ je jej získanie trieštením síl. Pavol Števček (108 dní do federácie. Kultúrny život 28/1968, str. 3) odsúdil Husákov výrok « ak zbabreme túto príležitosť tento rok,

môžeme čakat' na podobnú príležitosť desať alebo dvadsať rokov» ako ponižujúci, urážlivý, obžalobný. Vyrcholením týchto názorov bola filipika Dominika Tatarku za augustovej okupácie, v ktorej odrádzal od federalizácie úplne. Prívrženci projektu « D » chceli búrať' legendu, že slovenská politická reprezentácia bola ako celok jednoznačne pokrokovejšia ako reprezentácia celoštátna a že môže bez zvyškov obstáť aj v budúcnosti. Tvrdili — a to právom — že táto repreznťácia slovenskú myšlienku zneužila, prihrievala si na nej svoju polievočku. Pridať sa k projektu « F » im bránila nielen averzia voči Biľakovi a biľakovcom, ale aj zjavná alergia voči dr. G. Husákovi. Okrem toho tu pristupuje oslnenie z pražského intelektuálneho Hyde Parku.

Okrem pravidelného vývoja tejto polemiky, hladina sporov bola mútená aj umelo. Raz to bol prejav dr. G. Husáka na mimoriadnej mestskej konferencii KSS v Bratislave (5. júla 1968), na ktorý reagovali Jiří Grospič a Zdenék Jičínský (K projevu soudruha G. Husáka na konferenci v Bratislave, Rudé Právo, 10. júla 1968, str. 3) tak podráždene a vyhrotene, že to vyvolalo na Slovensku polemiku. Inokedy prispel k múteniu prameňov aj spor Husák kontra Smrkovský a pod.

Spor pokračoval aj krátko po vyhlásení federácie, zakiaľ sa dalo ešte slobodne písať. Keďže v dôsledku taktiky dr. Husáka sa na Slovensku « nedemokratizovalo » v tom istom tempe ako v Čechách, « nacionalistický » pohyb klesal a začal sa šíriť názor, že federalizácia znamená útlm demokratizácie. Mesiáš sa očakával z Čiech.

Nechcem pochybovať o tých, ktorí boli za projekt « D », že mali nejaké pochybné úmysly s národom. Je to akýsi osud slovenskej politiky, že sa dostáva do takých protirečivých situácií, že jej reprezentanti pochybujú o nutnosti svojej štátnosti, bojujú proti nej, zriekajú sa jej. Ako jediný národ na svete vôbec.

Dnes sa z odstupu času ukázalo, že jedine prijatým demokratizačným programom zostala federalizácia, že v českom demokratizačnom pohybe bolo veľa netaktnosti i netaktičnosti, uvravenosti a neplodného idealizmu. Čím bude federálny princíp v ďalšom vývoji Slovenska možno dnes ťažko povedať. Jedno je isté, že federácia sa nebude môcť uskutočniť v tej miere, ako by bolo možné, keby sa mohol uskutočniť aj projekt « D ». Zostal iba projekt « F ». Nech okliešťia jeho právomoc akokoľvek, zostáva východiskom pre to, aby sme v budúcnosti nemuseli byť sami proti sebe a mali sme konečne pocit, že čímsi sme.

V Tigridovom Svedectví bola poznámka, že na Bratislavskom hrade sa pri slávnostnom uvedení federácie do praxe odohrávala operetná noc. Možno. Ale predtým sa v Bratislave mohli hrať iba frašky a tragédie.

Dr. Jozef Špetko

KYTICA SLOVENSKÝM DEŤOM

Jozef Milučký

Píše básnik, píše, píše,
okolo je tíš.
Spia už hračky, spia aj vtáčky,
aj ty sladko spíš.

Pre vás básnik zo slov kytku
vije do rána.
Deväť kvetov — deväť veršov
hreje, rozváňa.

Najskôr najmenším

POZNÁTE MA?

Ťapy, ťapy, ťapy, ťap,
ktože je tu mocný chlap?
Ja som, či ma nepoznáte?
Veď mám cumlík na špagáte.

KNÍSAL VIETOR

Knísal vietor tenké kríčky,
spadli šípky do studničky.
Spadli tam aj čierne trnky,
pojedli ich plaché srnky.

MALÁ KRAJČÍRKA

Šijem, šijem biele šaty,
v nich bude môj Macík zlatý.
Jeden, dva, tri, štyri, päť —
hotová som s nimi hneď.

Dobrý deň, prváci

PRVÁČIK

Píšem ťažké litery.
Nie každý to uverí.
Sem čiaročka, tu háčik.
Ešte som len prváčik.

KONVALINKA A MOTÝĽ

Konvalinka voňavá
motýľovi rozpráva:

« Pávie oko — motýlik,
ty si krásny ako nik ».

« Ty si krajšia ako ja ».
« Tak sme pekní obaja ».

U NÁS V ZÁHRADE

U nás doma, v záhrade,
máme, čo vy nemáte:
sladulinké jablká,
červeňučké od slnka.

U nás doma, v záhrade,
máme hrušky bucľaté.
Nahryznem ťa, hruška,
bude to len skúška.

A teraz tretiakom, tým maľovaným

vtákom

DIEVČA A SLNKO

Na akej ty žiješ strave?
« Na rose a mäkkej tráve ».

Pre koho je taká strava?
« Iba pre mňa a pre páva ».

No a naše malé husi?
« Hej, aj husi odšklbnú si ».

Z tej trávy si také zlaté?
« Ja i húsatá guľaté ».

AKVARIUM

V našom akváriu
krásne rybky žijú.

I modrá tam pláva ako obloha,
i zelená ako tráva,
i menlivá jak chvost páva,
i červeňou mnohá horí.

Sú z ďalekých, teplých morí.

Mama s otcom tak hovoria:
— Máme doma kúštik mora,
a s ním krásy veľmi veľa.
Opeknela izba celá.

OROL

Orol krúži nad Tatrami,
bielučkými ako srieň.
— Tá zem dolu, — tak si vraví,
— slovenská je, naša zem.

Pod skalami riečky bystré,
šíre hory modravé.
Na brezách sa chveje lístie,
deti bežia po tráve.

Orol, zakrúž nad obydlia,
kde voňajú koláče.
— Ach, Slovensko, to je víla,
ktorá si aj poplače.

PROBLÉM S NÁRODNOSŤAMI — PROBLÉM NÁRODNÝ?

Nepoviem nič nového, ak budem konštatovať, že určitá nepriaznivá klíma pre vývoj slovenského národa trvá. I vo federalizovanom štáte. Jednou z nedoriešených otázok je problém národnostného zloženia Slovenska — presnejšie povedané problém s národnosťami.

Ak Milan Rúfus nazval postavenie Slovákov v štáte za pomer podnájomníka, tak to platilo nielen vo vzťahu k Čechom a vice versa, ale aj o postavení Slovákov voči národnostiam. Michal Gáfrik (My podnájomníci vo vlastnej krajine. Kultúrny život 16-1968, str. 6) správne napísal: « Nepoznám z histórie podobný príklad, aby ktorýkoľvek národ vo svojom štáte bol v takom neplnoprávnom postavení voči iným národnostiam, ako práve národ slovenský — od samého počiatku päťdesiatych rokov ».

V tomto príspevku nebude možno tento komplex analyzovať do hĺbky a nebudem sa snažiť ani o históriu tohoto problému. No nebude možné rozpitvať onen problém ani v celej jeho šírke. Hoci Ukrajinci (Rusíni) — ako ich oficiálne nazývajú — sú napriek svojej nepočetnosti (v r. 1968 tvorili len 0,8 % z celkového objemu obyvateľstva na Slovensku) veľkým problémom, obmedzíme sa na závažnejšiu otázku — maďarskú menšinu.

Menšina s dvoma službami

Ak Memorandum Česko-slovenskej národnosocialistickej strany zo dňa 17. júla 1946 vypracovalo koncept likvidácie Slovenska násilnou cestou, komunistická strana po r. 1948 to chcela urobiť jednak pod rúškom pomoci Slovenska a vrazením klinov do dvoch odvekých boľavých miest národneho tela — konfesionálnej rozdvojenosti a rozpínavosti menšín. Chceli Slovensko rozdvojiť zvnútra. Ako povedal dr. Gustáv Husák 5. júla 1968 na schôdzi v závode Juraja Dimitrova v Bratislave, Viliam Široký bol presadený vedením KSČS, aby slovenskí komunisti nemohli nastoľovať problém federalizácie. To implicite znamenalo aj podporu rozpínavosti národností, pretože Viliam Široký ako Maďar a ďalší členovia ÚV, ktorí pochádzali z tejto menšiny (najmä Július Lörincz, ktorý bol v r. 1949-1968 predsedom kultúrne-politického orgánu maďarskej menšiny Csemadoku) držali nad rozpínavosťou maďarskej menšiny ochrannú ruku.

Druhú službu, ktorú maďarská menšina vykonáva, je udržovanie kontinuity obnovy uhorskej ríše pod hegemóniou Maďarov. Je poslednou nádejou Maďarov na udržiavanie tejto myšlienky na Slovensku a napokon pokusom rozkladať Slovensko touto ideou.

Preto sa maďarská menšina už v 50. rokoch začala tešiť právam, aké nemá iná národnosť v Európe a dokonca ani ich vlastné národnostné odnože v Rumunsku, Juhoslávii a SSSR.

Hovorme rečou faktov. Kým pri sčítaní ľudu v r. 1950 sa hlásilo k maďarskej národnosti 355.000 obyvateľov, v roku 1961 to bolo už 533.934 a v r. 1968 dokonca 565.000 obyvateľov. A to ešte Július Lörincz nebol ani s týmto štatistickým údajom spokojný a tvrdil, že Maďarov muselo byť na Slovensku 600.000 a v mene Csemadoku žiadal mimoriadne sčítanie ľudu. A tak Maďari tvorili v r. 1968 už 12 % obyvateľstva Slovenska.

Toto prudké percento vzrastu — v r. 1961 44,9 % — je veľmi podozrivé. Keďže populačne je táto menšina podpriemerná (čo platí najmä o Maďaroch kalvínskeho vierovyznania), je takýto vzrast vlastne demograficky nevysvetliteľný. Michal Gáfrik (My podnájomníci vo vlastnej krajine. Kultúrny život 16/1968, str. 6) upozorňuje na nesprávnu snahu vidieť v tomto abnormálnom vzraste iba fakt, že v r. 1956 sa mnohí Maďari nehlásili k svojej národnosti, pretože sa báli represálií. M. Gáfrik správne poukazuje na fakt, že v tomto období boli pohony na slovenských « buržoáznych nacionalistov », takže hlásiť sa za Slováka bolo vtedy neosožné.

A tak oná veľkovýroba Maďarov na Slovensku je vysvetliteľná iba politickými tendenciami. Po prechodných problémoch, ktoré mala maďarská menšina v r. 1945-1948, prišlo k prudkému obratu. Hoci formálne dostali tzv. jazykové práva menšín až v r. 1952 (uznesením vlády zo 17. 6. 1952 a Zboru povereníkov z 1.7.1952), de facto už tieto práva mali od r. 1948.

Nik prirodzene nemá v úmysle popierať menšinám právo na školy, osvetové spolky, ale treba mať výhradu proti tomu, čo sa v 50-60 rokoch dialo na slovenskom juhu. Tzv. Národná bezpečnosť (polícia) nevyšetrovala určité prečiny proti zákonu, ak išlo o príslušníka « maďarskej národnosti », pretože išlo údajne o národnostnú otázku — inými slovami o krivdu zo strany slovenských buržoáznych nacionalistov. Jednostranne sa uplatňovala tzv. zásada dvojjazyčnosti, t.j. do zamestnania v týchto oblastiach nechceli prijať Slováka, ktorý neovládal maďarčinu, pričom vsak ustupovali od zásady dvojjazyčnosti, ak Maďar neovládal slovenčinu. Ak by boli zásadu plne rešpektovali, máloktorý Maďar by mohol vstúpiť do zamestnania, lebo i tí, ktorí po slovensky vedeli, odmietali týmto jazykom hovoriť. Politická zpráva na Miestnych a Okresných národných výboroch bola zväčša úplne v rukách Maďarov.

Kým Miestne odbory Matice slovenskej v r. 1954 zanikli, Maďari využili svoje osvetové zriadenie Csemadok na politickú repre-

zentáciu s bezhraničnými právami. Mali svoje vydavateľstvo (neskôr pričlenené k Slovenskému vydavateľstvu krásnej literatúry), profesionálne divadlo v Komárne s vlastnou budovou (kým napríklad divadlá v Nitre alebo v Prešove dodnes nemajú vyhovujúce priestory), gymnázium v Komárne (ktoré postupne vytlačilo z pôvodných priestorov slovenské gymnázium), vlastné noviny a časopisy.

Tak vzrástli Maďari nielen štatisticky, ale aj mocensky. Maďarská menšina je asi jedinou menšinou v Európe, ktorá en bloc neovláda úradný jazyk štátu, v ktorom žije. To vedie k takým absurdnostiam, že ani na Okresných národných výboroch sa nebolo možné dohovoriť po slovensky (nehovoríme už o miestnych správnych úradoch), alebo ako to vtipne napísal Jiří Baudiss (I tady je Československo. Práce, 21. júla 1968)), v zasadačkách okresných národných výborov v Komárne a Dunajskej Strede mali zástrčky na sluchadlá ako v Organizácii spojených národov. Všetko sa prekladalo. Niekde sa neprekladalo nič a hovorilo sa po maďarsky.

Viedlo to ešte k väčším absurdnostiam, na ktoré upozornil Rudolf Olšinský vo svojom politicko-cestopisnom seriáli po Slovensku, ktorý uverejňoval v Kultúrnom živote: táto menšina odmietaním naučiť sa po slovensky sa vlastne sama vylučovala zo spoločnosti ako celku a znemožnovala si prístup k vyššiemu vzdelaniu. Aj na iný absurdný prístup poukázal po zátopách v r. 1956 Roman Kaliský, keď si všimol, že bohaté, žírne južné Slovensko sa stalo zaostalou ekonomickou oblasťou jedine preto, lebo miestny maďarskí politickí činetelia odmietali industrializáciu ako nástroj slovakizácie.

Maďarská menšina navyše odmieta i akýkoľvek kontakt kultúrny. Je v nej zakorenený predsudok kultúrnej menejcennosti Slovákov a tak vôbec neprekvapuje to, čo priznal Vladimir Holina (Výskum či analýza? Matičné čítanie 21/1970, str. 3-8), že 61,2 % príslušníkov maďarskej menšiny sleduje iba maďarský rozhlas a televíziu. Obdobná situácia je v knižnej kultúre. Okrem vlastných denníkov a kníh, importuje sa na toto územie vo veľkom periodická tlač a knihy z Maďarska.

Zvýšené požiadavky

Napriek tomu, že Maďari majú na Slovensku autonomnú oblasť, cítili sa ukrivdení. Po januári 1968, keď sa konečne dalo otvorene hovoriť o všetkom, formulovali prostredníctvom Csemadoku svoje ďalšie nároky. Najdôležitejšie boli v tomto smere rezolúcie Csemadoku z 12.3.1968 a 19.6.1968. Z týchto memoránd najsmelšie boli tieto požiadavky: zriadenie Maďarskej národnostnej rady, ministerstva, ktoré malo mať hlavnú správu pre školské a kultúrne

otázky a oddelenia pre veci hospodárske, verejnú zprávu, zdravotníctvo a sociálnu oblasť. Pri tvorbe novej územnej reorganizácie žiadali návrat k pôvodnej administratívnej organizácii. Žiadali zrušiť všetky zákony a dekréty z r. 1945-1949, ktoré vraj boli namierené proti nim a žiadali rehabilitovať nevinne odsúdených (hoci tieto zákony už dávno neplatili a rehabilitácia bola v prúde). Navrhli ďalej pri Slovenskej akadémii vied vytvoriť vedecký ústav pre skúmanie maďarského etnika na Slovensku a pretvoriť maďarské oddelenie Pedagogickej fakulty v Nitre na vedecké pracovisko. Žiadali vlastné vydavateľstvo, ústrednú knižnicu (hoci majú veľmi rozsiahlu sieť ľudových knižníc), galériu (sic!) a osobitné programy televízie a rozhlasu (hoci rozhlasovú reláciu majú a televíziu takmer počúvajú iba z budapeštianskeho kanála).

Okrem týchto « celonárodných » rezolúcií jednotlivé výbory Csemadoku vyslovovali ešte navyše samostatné požiadavky, niekedy prinajmenej kuriózne. Boli to: používanie uhorskej toponymie (ktorú však i tak v osobnom styku používali a navyše ju uvádzalo komárňanské maďarské divadlo na plagátoch!), maďarské nápisy na bankovkách, maďarské divadlá v Bratislave a v Košiciach, sekretariát vo vláde na čele so štátnym tajomníkom, maďarskú lekársku fakultu v Košiciach a maďarský košický denník, ktorý by « nadviazal na pokrokové tradície robotníckych novín ».

Pocit « ukrivdenosti » maďarskej menšiny na Slovensku sa dostal aj do svetovej tlače (Der Spiegel, New York Times). Nešlo, pravda, o neporozumenie problémov zo strany západných novinárov, ale ich jednostranná a tendenčná zaujatosť bola výsledkom pokusu maďarskej menšiny na Slovensku informovať svet o ich « bolestiach ».

Tieto stanoviská prevzali však aj českí novinári. Začali chodiť en gros na Slovensko nielen preto, aby dokázali, že « lid ze Slovenska » nechce federalizáciu, ale aj preto, aby dokázali, že Slováci sú zaujatí voči národnostiam. A kto utláča iných, sám nie je « hoden » slobody.

Pokus o riešenie

Už koncom Novotného vlády slovenská publicistika konečne mohla — i keď nie naplno — povedať, čo sa na juhu deje. Ukázalo sa, že Slováci sa vo veľkom z južného Slovenska vysťahovávali, boli lynčovaní, žili v kultúrnej izolácii, bez vlastných škôl a podobne. Ako napísal Daňo Okáli (Správa o národnom pohybe na juhu. Kultúrny život 23/1968, str. 1-8): « Odnárodňovací proces Slovákov na juhu a ich sťahovanie sa do čisto slovenských krajov je najkrutejšou obžalobou beznárodnej kultúrnej politiky éry kultu ».

Bolo jasné, že abnormálny rozvoj maďarskej národnosti išiel na úkor Slovákov, ktorí v takomto prostredí podliehali najprv jazykovo a napokon mentálne. Dokonca repatrianti z Maďarska, ktorí si pred návratom do vlasti zachovali slovenskosť, po návrate na Slovensko sa pomaďarčili (porovnaj Ján Podolák: Výskum národností na Slovensku. Nové slovo 43/1970, str. 14). V takomto stave slovenská menšina (v 451 obciach) nemohla existovať.

Rozvášnený maďarizačný tlak v r. 1968 bol na niečo dobrý. Slováci na juhu sa prebudili. Nechceli veľa — ako sami vyhlásili — iba toľko, koľko mali ich « maďarskí spoluobčania ».

Bol to najmä rozhovor Júliusa Lörincza, publikovaný v časopise Uj Szó 27.3.1968, tkorý bol podnetom, že 30.3.1968 do Pezinka bola zvolaná konferencia, na ktorej sformulovali po prvý raz myšlienku klubov Matice slovenskej. Sympatické bolo, že toto hnutie nadviazalo na prerušené tradície Matice slovenskej a tým — tlakom zdola — sa rozhýbal nielen juh, ale aj stagnujúca Matica slovenská. Keďže si však skôr všímam problémov s maďarskou národnosťou, nemienim podrobnejšie zmapovať toto hnutie.

Tento pohyb prinútil maďarskú menšinu, aby zmenila taktiku. V rezolúciách Csemadoku privítali zakladanie miestnych odborov Matice slovenskej a iba upozornili, že niektoré kluby sa zapojili do protimaďarskej kampane. Nepríjemným pre maďarskú menšinu bol aj fakt, že medzi vojskami, ktoré v auguste 1968 okupovali Československo, boli aj maďarskí vojaci, ktorých počínanie bolo veľmi drastické. Hoci mnohí tieto vojská vítali, pretože im pripomínali Bélu Kuna alebo Horty Miklósa, musela sa maďarská národnosť ako celok vysloviť po prvý raz — v prospech Česko-slovenska. Urobili to dokonca bezprostredne po tom, čo hrozili, že sa z Česko-Slovenska hromadne vysťahujú.

Bodku za problémom menšín mal dať Ústavný zákon zo dňa 27. októbra 1968, č. 144. Bolo správne, že menšinové práva neobsahoval ústavný zákon o federalizácii, ale osobitný zákon. Ukázal, že Slováci sú ochotní rešpektovať práva národností, ale nie — pochopiteľne — ich prehnané požiadavky. Aj v stanovách Matice slovenskej, schválených na valnom zhromaždení Matice 10. augusta 1968 sa v paragrafe 2, bod F hovorí, že povinnosťou Matice slovenskej je « zachovať a rozvíjať národný život Slovákov doma i v zahraničí... ».

Úmyselne sme použili kondicionálu zákon « mal dať ». Násilné umlčanie « socializmu s ľudskou tvárou » znamená, že aj pokus o riešenie národnostnej otázky z tohoto obdobia bol paušálne zavrhnutý. František Buda (Slováci, Maďari a rozvášnený rok. Pravda, 4. januára 1970, str. 5) tvrdí o matičnom pohybe, že « ...netreba tajiť ani to, že tu boli sily, ktoré by nedbali túto organizáciu pretvoriť v akýsi protimaďarský spolok, k čomu sa Matica neuchýlila ani v čase najväčšej národnej poroby ».

Odsúdením týchto pokusov o riešenie problému s maďarskou menšinou, prepotrebné liečenie « otvorenej rany na juhu » (Milan Rúfus) sa odkladá na neurčito. Veríme však, že 50. a 60. roky sa ani v tomto smere nebudú opakovať. Pretože v opačnom prípade to, čo sa nepodarilo veľkouhorským feudálom, mohlo by sa podariť maďarským súdruhom.

J. Komárňanský (Bratislava)

A L B U M

J. B.

Sme na diaľkovom rozhovore a telefón, taký dlhý ako deň, zázračne rozmnožuje moje predstavy. Stojte, neunikajte.

*

Vidím Vás, ako ste v knihe na obrázku. Poďme sa prejsť — povedám — po tých lúkach, ktoré sú v knihe.

*

To je v cudzine, čo hovoríte, — odpovedáte mi. Tie lúky sú doma na Slovensku a len vtáky, čo sú na slobode, tam dolietajú.

*

Povedali ste mi to s nostalgiou. A tu sa Vám hlas premenil, ako každému za morom.

*

Hovoríte ťažkým dýchnutím. Prečo sa drôty nepomýlia a nedajú mi Váš ľahunký dych! Čože, už nás nevie poslúchať hmota, ani energia, nad ktorou vládneme v XX. storočí?

*

Utvoriť alebo zorganizovať hmotnú energiu, či v oblasti pravdy alebo krásy, — káže Teilhard de Chardin. A ja Vás chcem povzbudzovať: nebojte sa tej roboty. Keď sa drôt telefónu neobmäkčí, môže sa obmäkčiť náš dych. I na dlani ruky, ktorú si zachvíľu podáme.

*

Povedzte mi, či nie je hodno zohriať takto jedného človeka, ktorý sa Vám prihovára? To ako by ste stáli nad kolískou, kde Vám dieťa ožije.

*

Ešte ste sa nezastavili v krajine tichých radostí. Ona jestvuje, ona sa tvorí tým, čo jej dávame. Ktosi vždy čaká na Vás, lebo keď dávate, milujete.

*

Všetci moreplavci, čo idú k tým krajinám jasným, neostanú bez stopy na pobrežiach. Či možno viac milovať človeka, ako keď nájde stopy našej lásky?

*

Starneme a budeme odchádzať. No, nemáte pravdu, keď ste napísali, že « v dospelosti je všetko ťažšie ». Ja hovorím: všetko je pútavejšie ako v mladosti.

*

Mne neboli nikdy antipatickí starí ľudia. K mladým som mával často antipatie, keď si už mysleli, že sú « zabetónovaní » (To je Váš výrok). My, starí, viac myslíme na možné omyly, mladí nie.

*

Nezahoďte slovo, ktoré môžete ešte pekne povedať. Spisovateľ je nepremožiteľný krajinami, ktoré v prvých rokoch menujeme cudzinou. I na tom hmlistom bode prášku, na ktorý položíte oči, nájdete domov. Ó, deti veľkých vesmírov, neutekajte odtiaľ!

*

Niečo sa z nás pominie, niečo sa stratí. Ale len to, čo náhodne môžeme mať. A či nie ste vtedy celá, keď objavujete seba v novom tvorivom čine?

*

Poviete: koho tu kŕmiť slovom? Odpovedám: vtáčkov a seba, ako to robil sv. František.

*

No, ale František neostal sám. Prišli jeho nasledovníci a to som i ja, ktorý z toho pokrmu slova chcem zobkať.

*

Ach, keby sme sa mohli ponoriť do ticha priletujúcich vtákov! Neboli by sme nikde inde, len v tom zrnku, čo je pre nich. Nech si ho zobú.

*

Ale svet je i vtedy pre nás, keď z javora človek si vyrúbe stôl a povadí sa za ním s druhým človekom.

*

Len tak sme, i v domove i v cudzine, « so všetkými pľuvancami, beštiami, živočíchmi. No, pre všetky tieto kruhy Danteho pekla ostávajú pravdivé Beatricine usmievavé ústa ». Pamätáte, ako ste to napísali.

*

A na dôvažok i to je tam, čo ste mi povedali do telefónu o hlávke šalátu, v ktorej sa A. France blížil k Bohu. Vidíte, všade ste, ako Vás všade položil Boh.

*

Pozrite na svoju izbu v dome. Musí sa Vám to vždy vrátiť, čo ste videli. Blížite sa k sebe celej.

*

Čosi hľadáte. Bože, akýsi centík spadol zo stola. Centík? Od vázy na stole? Na kvety sa nikdy nemôže podobať.

*

Nebojte sa byť. Ste krajšia od kvetov. Kvety zvädnú a zahynú, nie sú také krásne ako Vy.

Rudolf Dilong

EXPERIMENT S ROBOTNÍCKOU SAMOSPRÁVOU V ČSSR

Dr. Jozef Šramek

V hodnotení takzvanej obrody, či « československej jari » z roku 1968 sa príliš často poukazuje len na činnosť intelektuálov (spisovateľov, ekonómov, sociológov, filozofov). Dôkladnejšia analýza pred- a pojanuárového obdobia však vynáša na svetlo dňa niemenej dôležitú iniciatívu robotníctva a odborárskych pracovníkov.

Pripomeňme si najprv aspoň heslovito predjanuárovú sociálnu situáciu v našom národnom hospodárstve. V 60-tych rokoch sa v stále väčšej miere prejavovali dôsledky omylov, s ktorými štartoval už prvý, dvojročný plán, a po ňom päťročnice, v strede ktorých stál mechanizmus ústredného plánovania a riadenia, bezduchý, byrokratický systém kontroly odhora nadol, metódy potlačenia každej iniciatívy zdola. Znárodnenie výrobných prostriedkov sa ukázalo nedostatočným stimulom zainteresovanosti pracujúcich na produktivite, na efektívnosti, na rentabilite výroby. A takto zlyhali skoro všetky ďalšie zhora diktované a organizované morálne stimuly pracovnej aktivity, ako socialistické súťaženie, údernícke a záväznícke hnutie, brigády socialistickej práce, atď. Odbory boli premenené na « prevodový remeň » ústredného plánu a na poslušný nástroj popoháňania pracujúcich v službe komunistického monopolu moci. Omyly v koncepcii plánu, v metódach jeho uskutočňovania a najmä výrobné a pracovné mechanizmy, v ktorých pracujúci zakrátko spoznali rafinované metódy vykorisťovania svojej práce — to všetko nemohlo zostať bez následkov na celkovú hospodársku situáciu. Objavila sa hlboká kríza, nerovnováha vo výrobe, narástlo napätie medzi ústredím a podnikmi a vzájomne medzi podnikmi, silnel trend k inflácii, upadla pracovná disciplína, záujem o prácu, do neu-

veriteľných rozmerovi narástol absentizmus a fluktuácia. Slovom: ukázalo sa, že znárodnenie, čiže poštátnenie výrobných prostriedkov v réžii komunistickej strany a pre jej vlastnícky monopol, nepriniesio ani sľúbený hospodársky blahobyt, ani rast životnej úrovne, ani spokojnosť obyvateľstva. V postupne uvoľňovanom styku so Západom ukázala sa v celej nahote, šírke a hľbke naša hospodárska zaostalosť. To bola približne situácia, v ktorej sa začali ozývať hlasy — medzi ekonómami i medzi robotníctvom a odborárskymi pracovníkmi — po východisku, po reforme. Novotného vedenie po dlhom váhaní pristúpilo pod ťarchou hrozivej situácie a pod tlakom ekonómov a robotníctva, na zavedenie hospodárskej reformy, na tzv. « novú sústavu riadenia », opierajúcu sa o tržné zásady, o princíp rentability, o podnikovú autonómiu. S ňou dostala sa do diskusie ešte naliehavejšie i otázka demokratizácie vo výrobe, konkrétne otázka účasti robotníctva na správe a riadení podniku. Po výmene v špičke hierarchie moci, vo vedení KSČS, vyslovené a načrtnuté plány sa dostali do konkrétneho štádia. Akčný program KSČS, odhlasovaný aprílovým plénom ÚV v roku 1968 už zakotvoval « vytváranie demokratických orgánov v podnikoch, ktorým by boli zodpovední riaditelia a vedúci pracovníci podnikov, a ktorí by tiež boli týmito orgánmi ustanovovaní do svojich funkcií ». Cesta pre « rady pracujúcich », « podnikové rady », čiže robotnícku samosprávu bola otvorená.

6. júna 1968 vydala vláda tzv. « dočasné rámcové zásady pre zriaďovanie a overovanie činnosti kolektívnych orgánov demokratickej správy a podnikateľských orgánov v podnikoch », čiže tzv. « rád pracujúcich ». Vláda odôvodnila svoj krok všeobecnou potrebou hospodárskej reformy a záujmami robotníkov. Rady pracujúcich mali prispieť pomocou demokratizácie riadenia podnikov k zlepšeniu správy podnikov, k ich hospodárskemu úspechu, k rentabilite. Súčasne sa začalo s prípravou « zákona o socialistickom podniku » ktorý mal priniesť definitívnu zákonnú úpravu robotníckej podnikovej samosprávy. Bezprostredne po tomto opatrení sa vyjadrili odbory. Vyhlásili, že podnikové rady sú jedným z najúčinnejších prostriedkov hľadania východiska z hospodárskeho závozu, prebúdzania pracovnej iniciatívy zdola, oživenia spoločenskej a politickej angažovanosti pracujúcich. V dohode medzi vládou a ústrednou radou odborov z konca júna 1968 boli dojednané už praktické kroky, ako uviesť podnikovú samosprávu do života, do praxe. Hneď na-to, už v júli, začali vznikať prvé « rady pracujúcich ». O rok, v júli 1969, ich bolo v celom Česko-Slovensku okolo 300 a asi rovnaký počet prípravných výborov; zahrňovali podniky s celkove skoro miliónom pracujúcich. Na Slovensku medzi najdôležitejšími podnikmi, ktoré prvé vytvorili robotnícke rady, bol bratislavský Slovnaft, Závod SNP v Žiari

nad Hronom, zvolenská Bučina. Najviac podnikových rád bolo založených hneď po okupácii a na rozhraní rokov 1968-69.

Záujem o rady pracujúcich medzi robotníctvom a širokými vrstvami obyvateľstva bol veľmi silný. Prvou veľkou skúsenosťou, priam vzrušujúcim zážitkom, boli ich voľby, organizované na spôsob prísne demokratický. Boli to vlastne prvé demokratické, t.j. slobodné, tajné a priame voľby v komunistickom zriadení u nás, prvé demokratické mini-voľby do podnikového mini-parlamentu. Kandidátov navrhovali pracovné kolektívy, závodné výbory ROH, stranícke organizácie, hospodárske vedenie, osobitné prípravné výbory, ba i jednotlivci a mládežnícke organizácie. Rady pracujúcich pomocou slobodných volieb sústredili najlepšie sily v závodoch, možno povedať: výkvet robotníctva a technickej inteligencie. Voľby boli skúškou, i ukážkou demokratického zmýšľania našich pracujúcich. Odhalili dôležitosť-psychologickú, politickú a hospodársku-mechanizmu demokratického výberu osôb na miesta a pozície, na ktorých sa rozhoduje; stalo sa niečo, čo dovtedy nemalo príklad v okruhu komunistického systému moci. Voliči postupovali na úrovni; nepodľahli ani resentimentom, ani konjunkturálnym náladám. Dôkaz: volili aj kandidátov strany (aj keď komunisti v mnohých podnikoch nezískali v samosprávnych orgánoch väčšinové zastúpenie). A čo je najzaujímavejšie a najpoučnejšie: pracujúci dali svoju dôveru predovšetkým tým pracovníkom — odborníkom, ktorých dobre poznali, pričom nebrali ohľad tak na stranícke, politické, ako skôr na odborné a ľudské kvality kandidátov; vo väčšine nezvolili do Rád pracujúcich robotníkov, ale technikov, t.j. odborníkov z radov technickej inteligencie. Francúzsky ľavičiarsky intelektuál, ideológ existencializmu, Jean-Paul Sartre, po návšteve Česko-Slovenska začiatkom decembra 1968, to označil za « historický blok », a za « historickú udalosť » v dejinách socialistického hnutia.

V podnikoch, kde vznikli Rady pracujúcich, vzniklo i nové ovzdušie, nový pracovný elán, nový záujem o výkonnosť a účinnosť výroby, nové pracovné nadšenie, ktoré vyvrcholilo v takzvaných « Dubčekových smenách » z obdobia po invázii, čo malo, pravdaže, i priaznivý odraz v rapídnom zlepšení sa hospodárskej situácie a rentability.

Podnikové rady sa takto stali jedným z najvýznamnejších ukazovateľov zmien, ktorými prechádzali po januári spoločenské vzťahy v podnikoch, vo výrobe, a vôbec v celej našej spoločnosti. Viac: zakladanie rád pracujúcich narástlo v priebehu roku 1968, najmä po invázii, na spoločenské hnutie, ktoré nakoniec nebolo len výrazom úsilia o hľadanie východiska z hospodárskej krízy, ale i reakciou našej pracujúcej triedy na postavenie, aké jej za vlády stalinizmu nanútil komunistický centralisticko-byrokratický systém, na postavenie « otrokov, prikovaných k strojom »

a v nie poslednej miere išlo tu i o reakciu nášho robotníctva — po 21. auguste 1968 — na politický tlak okupanta. Podstata významu robotníckej samosprávy však zostáva v oblasti spoločenskej a hospodárskej. Činiteľ Slovnaftu dôvodí: « Pozeráme sa na Radu pracujúcich ako na rozhodujúcu otázku uplatnenia nového ekonomického modelu... ako na originálneho vykonávateľa všetkých práv vlastníka. Pozeráme na to tak, že Rada pracujúcich je prakticky vrcholným orgánom — je to orgán, ktorému sú zverené všetky prostriedky, a teda vykonáva originálnu moc vlastníka, má teda právo i povinnosť menovať tiež celý managing ».

A tuto je jadro celého problému. Robotníci vzali komunistickú stranu, — ktorá sa v roku 1948 dostala k moci po ich chrbte pomocou hesla « Továrne patria pracujúcim », — po dvadsiatich rokoch za slovo. Prevedenie spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov do rúk pracujúcich bolo na dosah ruky i po stránke právnej. Zákon o socialistickom podniku, na ktorom sa už pracovalo, mal tento historický akt skutočnej deľby komunistickej strany s robotníckou triedou o moc v štáte zákonodárnou cestou legalizovať. Komunistická strana, ktorá sa tentoraz chcela naozaj — a nielen v heslách — deliť o moc v štáte s niekým, nech je to hneď i samotná robotnícka trieda — to bolo však viac ako mohla Moskva v okruhu svojho mocenského vplyvu vo vnútri socialistického tábora pripustiť. Tu bol aj jeden z hlavných dôvodov invázie. Česko-slovenská delegácia sa v prvých poinváznych rokovaniach v Moskve musela v tajnom protokole Brežnevovmu vedeniu zaviazať, že sa postará o rozpustenie robotníckych rád v lehote, ktorú jej Kremeľ určí dodatočne. Moskva videla tu tiež dobrú príležitosť: presadením tejto požiadavky vraziť klin a spôsobiť rozkol medzi Dubčekovým vedením a robotníctvom. Tak sa i stalo. Keď federálna vláda vydala 24. októbra 1968 dekrét, ktorým zakázala ďalšie vytváranie rád pracujúcich, robotníci reagovali hlucho, ba ešte zintenzívnili zakladanie « rád » a rozširovali a prehlbovali podnikovú demokraciu. Spomenutá porada zástupcov vyše 180 podnikových rád začiatkom januára 1969 v Plzni, na ktorej sa zúčastnili i mnohí vedci, najmä ekonómovia, vyznela manifestačným priznaním sa k programu robotníckej samosprávy. Moskva reagovala podráždene. Vzápätí prikázala politickému vedeniu ČSSR, aby robotnícke rady v čo najkratšom čase likvidovala. Robotníci však neustúpili — viedli boj ďalej aj po aprílovej výmene vo vedení KSČS. Až pokračujúce čistky v ústredných odborových orgánoch, postupné odbúravanie právomoci odborov, ich vzájomné izolovanie, a masívne útoky a zásahy Husákovho vedenia proti robotníckym radám spôsobili prielom do jednotného robotníckeho frontu. Koncom júna 1970 federálna vláda nariadila ich konečné rozpustenie. Rozpustenie rád pracujúcich po dvoch rokoch úspešného pôsobenia a rozkvetu bolo

tvrdou ranou nášmu robotníctvu, ktoré sa dlho držalo ako bašta demokracie a odporu proti okupácii.

Robotnícke rady sa za krátky čas presadili a získali mravnú podporu u väčšiny českého a slovenského obyvateľstva. Dosvedčuje to, napríklad, sociologický výskum, ktorý uskutočnil Ústav pre výskum verejnej mienky pri Česko-slovenskej akadémii vied v júli 1968 a potom v marci 1969. Jeho výsledky uverejnila na jar 1969 denná tlač a ich odborný podrobný rozbor vyšiel v prvom čísle časopisu Sociológia, štvrťročníka Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied, v roku 1970. Z výsledkov výskumu vychádza najavo, že sympatie širokých vrstiev nášho obyvateľstva k robotníckej samospráve mali rastúcu tendenciu. Počet tých, čo považovali vytvorenie rád pracujúcich za užitočné predstavoval v roku 1968 53 percent, v roku 1969 však už 59 percent, t.j. vzrástol o šesť percent. Na Slovensku považovalo v marci 1969 robotnícke rady za užitočné 51 percent opýtaných, opačného názoru boli len dve percentá, zatiaľ čo 44 percent sa nevedelo k veci vyjadriť. Je príznačné, že idea robotníckej samosprávy najviac zapustila korene medzi mladou generáciou, medzi kvalifikovanými robotníkmi a medzi technickou inteligenciou (62-70 percent).

Myšlienka robotníckej samosprávy pôsobí svojou príťažlivosťou ďalej i v ostatných komunistických krajinách východnej Európy a našla mnoho stúpencov vo svetovom komunistickom hnutí. Cítiť jej vplyv i v predvianočnej vzbure a v štrajkoch poľských robotníkov v pobaltských mestách a v sľube nového, Gierekovho vedenia, že zaistí pracujúcim účasť na správe výrobných prostriedkov.

Záverom žiada sa pripomenúť, že, ak myšlienka robotníckej samosprávy bola pôvodne definovaná Marxom (najmä v jeho prvých spisoch), a ak ju prevzali osnovatelia Veľkej októbrovej revolúcie (najmä Lenin: « Všetka moc Sovietom »), len čo sa komunisti dostali k moci, sa postupne z ich programu, a najmä z ich mocenskej praxe úplne vytratila. Myšlienka robotníckej samosprávy a spoluvlastníctva výrobných prostriedkov všetkými na výrobe zúčastnenými, nie je však len požiadavkou revolučných socialistických hnutí, ale v posledných desaťročiach dostáva sa stále viac do stredu pozornosti, štúdia a požiadaviek kresťanského sociálneho hnutia a kresťanskej sociológie. Myšlienka a požiadavka, aby « továreň patrila všetkým, čo v nej pracujú » odvodzuje svoj pôvod zo samotného prirodzeného založenia človeka a spoločnosti. Ona sa stane bezpochyby kryštalizačnou ideou i nového usporiadania spoločenských vzťahov vo výrobe v pokomunistickej spoločnosti.

Na zakľúčenie tohoto krátkeho retrospektívneho pohľadu do kapitoly o potlačenej robotníckej samospráve v Československu sa azda najlepšie hodí citát z poinváznych úvah bývalého popred-

ného vodcu rakúskych komunistických intelektuálov (dnes kvôli kritike sovietskej invázie vylúčeného z komunistickej strany) Ernsta Fischera: « Mesiace šťastia v Česko-Slovensku patria minulosti. Spomienku na ne však viac nemožno vymazať. Veď v tejto pokojnej demokratickej revolúcii sa ľudia stali naozaj ľuďmi; oni zažili jedinečné, nezabudnuteľné šťastie byť slobodnými, ono spojenie sna s činom, rozumu s fantáziou, vášnivý rozkvet ľudskej osobnosti v spoločnosti na prerode. Ich boj a ich porážka dnes veľmi deprimujú. Čo sa stalo, sa však vracia a bude sa ustavične vracať v *permanentnej revolúcii*. Túžba otroka stať sa opäť človekom zostáva naďalej nevyspytateľným nebezpečenstvom uchvatiteľov moci, ktorí sa dnes chvastajú svojím víťazstvom ».

Pramene: Neues Forum (2. október 1968) - Links (8. apríl 1969) - Süddeutsche Zeitung (9. júl 1970) Free Labour Word Magazine (október 1970) - Politique Hebdo (31. december 1970).

Akčný program KSČS (apríl 1968) - Práce (16. apríl 1969) - Reportér (3. a 24. apríl 1969) - Zemedelské noviny 10. a 12. apríl 1969) - Pražský rozhlas z 29. júla 1969 - Sociológia (január-marec 1970) - Nové slovo (25. júl 1970) Hospodářské noviny (10. júl 1970) - Večerník (16. júl 1970) - Práca (16. a 17. júl 1970) - Pravda (14. júl a 2. október 1970) - Rudé právo (22. júl 1970) - Smena (11. august 1970).

HEJ, BOLO NÁS JEDENÁSŤ . . .

Ján Okáľ

(Pamiatke Vladimíra Ozábala)

Vlastne nás možno ani jedenásť nebolo. Aj keď to znie skoro neuvertieľné, jednako pravda je, že akokoľvek málo nás bolo, nikdy sme sa nespočítali. Akosi podvedome sme viac cítili ako vedeli, že keby sme začali spočitúvať, nevyhnutne by sme museli konečne rozhodnúť o tom, kto medzi nás patrí a kto nie. Lebo bolo niekoľko takých, čo patrili akosi len tak napolo, ale vylučovať ich nikto nechcel; o svojej príslušnosti k skupinke rozhodli sami poďa toho, či ku nej celým životom gravitovali, alebo odstredivé sily života ich od nej odniesli. Na druhom póle bolo zasa niekoľko tých, čo tvorili gravitačné pole a kdekoľvek sa na svojej ceste svetom dostali, tam s nimi prešlo aj prirodzené stredisko skupinky. Všetci sme však mali niekoľko vecí spoločných: Boli sme vojakmi Slovenskej republiky a slúžili na Kultúrnom a propagačnom oddelení Ministerstva národnej

obrany. Pretože sme odišli do emigrácie pred obsadením Slovenskej republiky, ani formálne a právne, ale ani duchovne nikdy sme neboli demobilizovaní a z toho vyplývalo pre nás niekoľko veľmi závažných daností, určujúcich náš vzťah nielen k udalostiam, ale aj jedného k druhému. Priateľstvo, ktoré by bolo možno v mnohých prípadoch nazvať až bratstvom, bolo len zrejmou výslednicou toho vzájomného pomeru. Preto i bolesť nad odchodom hociktorého zo skupinky zasiahla nás čo ostali oveľa hlbšie a bolestnejšie než to býva medzi ľuďmi menej hlbokých a nie tak dlho trvajúcich vzťahov.

Dnes, keď želieme nad odchodom Vladka Ozábala, bolí nás táto strata tým viac, že on bol jedným z dvoch či troch tvorcov spomínaného gravitačného poľa. Vari iba jeho smrť nás spája ešte tuhšie, ako nás vždy spájal jeho život, ktorý bol energiou premietnutou do činov...

* * *

Emigrácia nie je a nemôže byť normálny stav, preto i ľudia, ktorí boli nútení prijať tento údel, správajú sa zpravidla inak, než ľudia normálne dorastení do podobných okolností. Najmä keď je človek donútený opustiť vlasť ako dospelý a zbavený je toho prístavu, do ktorého smeroval celý tok jeho vzdelania, prípravy na život i počiatky kariery, čo by sa ako usiloval v živote, nikdy sa s celým životom vôľou, intelektom a celým psychologickým uspôsobením viac tak úplne nestotožní s novými cieľmi. Aj keby si to neuvedomoval, ba i keby to dokonca popieral, každé nové zamestnanie, každú novú kariéru, ba i úspechy a nadobidnuté vedomosti, skúsenosti a majetok pokladá akosi len za prostriedky, prípadne nežiadúce okľuky a odbočenia, aby raz mohol znova vykročiť a dosiahnuť svoj cieľ po ceste, ktorú mu kedysi dávno emigrácia zatarasila. Preto emigrant pomerne ľahko podľa okolností mení zamestnania, nelipne na nadobudnutom majetku a má dojem, že ešte stále nezačal robiť to, čo je dôležité. Kvôli živobytiu síce získal zamestnanie, vo svojej práci sa často dostane na popredné miesto, ale toto všetko nie je cieľ, to je len dočasná nutnosť, to je len nepríjemné vyrušenie a odbočenie od toho, kde je naozaj naše srdce. V tomto ohľade sa v psychologickom uspôsobení emigranta mieša realista so snilkom, človek praktický s romantikom a len niekto, kto tento stav prežíva, komu je to prirodzenosťou, z ktorej nie je možné uniknúť, vie pochopiť túto rozpoltenosť. Z toho vyplýva, že darmo roky plynú a telesných i duševných síl ubúda, emigrant to jednoducho pochopiť nemôže, lebo do tých čias, kým je v ňom iskierka života verí, že on aj napriek tomu, že má za sebou tri alebo štyri úspešné kariéry, z ktorých každá by stačila zaplniť život, ešte nezačal plniť svoje poslanie.

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že osobnosť a život Vlaďa Ozábala nezapadá do rámca predstáv o osobnosti emigranta. A predsa... Tento realista a jedinečne praktický človek v skupine snílkov bol

v duchovnom uspôsobení i každodennom živote viac emigrantom ako ktokoľvek z nás. Dokiaľ bol doma, životnú smerovku mal zameranú celkom presne a keď aj menil zamestnanie, každým z nich sa ako hlavný prúd tiahla výchova mládeže. Mládež bola materiál, v ktorom sa rozhodol vymodelovať svoje životné dielo či už ako učiteľ, vodca skautov a neskôr Hlinkovej mládeže a napokon dôstojník, keď bol po vyhlásení Slovenskej republiky aktivovaný. To všetko boli pre neho iba úseky na tej istej ceste a nástup z jedného do druhého si ani neuvedomoval ako podstatnejšiu zmenu, ale len ako variáciu tej istej témy v inej stupnici.

To boli roky šťastné, lebo robil to, čo mal rád a na čo sa dlhé roky pripravoval. Potom prišla emigrácia.

Emigrácia je ťažký život, tým ťažší, že sa na ňu človek nemôže pripraviť. V emigrácii si nemožno určiť čím chceme byť, lebo nútení sme čakať na príležitosť a uplatniť sa na tom poli, ktoré sa nám otvorí. Veľkosť Vlada Ozábala bola v tom, že sa vedel uplatniť a dopracovať úspechu na ktoromkoľvek poli. On bol vari jediný z nás, čo vedel využiť základné vedomosti získané v škole a uplatniť ich v živote. V skúmavke dokázanú chemickú reakciu bol schopný preniesť do rozmerov, kde prinášala úžitok. On bol jediný z nás, čo nielen vedel odrecitovať zásadu, že trením sa vzbudzuje teplo, ale aj zostaviť takú konštrukciu suchých drievok, že sa ich pohybom vzbudila trením zápalná teplota, keď bolo treba rozložiť vatru pre táboriacu skautskú družinu. Táto nevšedná schopnosť uplatňovať základné vedomosti z chémie a fyziky bola tajomstvom mnohých jeho úspechov a umožnila mu zachytiť sa všade, kde keď už nie príležitosť, teda aspoň predpoklady príležitosti jestvovali.

Z jeho talianskeho pobytu veľmi zaujímavé sú dve obdobia. Prvé v Assisi, kde sa okolo bývalého stotníka Jána Doránskeho zoskupilo niekoľko členov našej skupiny a Vlado Ozábal mal v tejto komúne veľmi významné miesto. Verím, že Janko Doránsky raz viac a podrobnejšie napíše o živote a osudoch tohto bratstva. Neskôr skupinka, skladajúca sa z Ozábala, Pyšného, Varinskeho a Martinku usadila sa v malom mestečku Oriolo Romano, kde zasa najmä zásluhou Ozábala a jeho schopností pomáhať miestnemu obyvateľstvu, skupina mohla skromne žiť až do tých čias, kým sa väčšina jej členov neodsťahovala do zámoria. Medzi nimi našiel na nejaký čas útočište aj Jozef C. Hronský, keď ho v Ríme prenasledovali agenti Benešovej vlády. Len keď sa skupina rozišla, vrátil sa aj Hronský do Ríma, kde ho konečne pomsta Beneša našla. Diplomatickými zákrokmi donútila česká vláda Talianov, aby Hronského ako vojnového zločinca uväznili v žalári Regina Coeli a len zákroku Sidora a jeho stykom s talianskymi štátnikmi, najmä s De Gasperim, možno ďakovať, že Hronského nevydali Prahe, ale dovolili mu vyemigrovať do Argentíny. Škoda, že žiaden z oriolskej skupinky podrobnejšie neopísal tieto udalosti. Dnes, keď je z nich živý už iba bývalý nad-

poručík Pyšný, jeho svedectvo by sa malo zachytiť, aby sa nepremlčal jeden z najťažších zločinov Beneša proti slovenskej kultúra a jej predstaviteľom.

V deň, keď Vlado Ozábal nasadal v Neapoli na loď, ktorá ho mala previezť do Argentíny, z rádia sa dopočul, že Ján Masaryk, minister zahraničných vecí, ktorý podpisoval nóty, žiadajúce uväznenie a vydanie Hronského, vyskočil z okna Černínského paláca...

* * *

Vlado Ozábal sa v Argentíne uplatnil. Za niekoľko rokov z bezvýznamného emigranta vyrástol na prvotriedneho odborníka, ktorý vedel miestnu spodnú vodu, absahujúcu veľké množstvo solí a preto nepoužiteľnú v priemysle, zbavovať nerastných prvkov a vrátiť jej pre priemysel žiadúce vlastnosti. Keby mu bolo šlo iba o živobytie v pomernom blahobyte, mohol tu byť zaistený na nový život. Ale Vladovi Argentína k srdcu neprirástla. Neustálené politické, sociálne a hospodárske pomery priečili sa jeho povahe kde ustálenosť a priadok boli východiskom každého počinu a zákonitosť bola jediným predpakladom úspechu. Preto keď sa mu naskytla príležitosť, presťahoval sa do Spojených štátov. Usadil sa v Clevelande a znova netrvalo dlho a na clevelandskej vodárni vybudoval si pozíciu, ktorú mu možno závideli i v Amerike narodení nadaní vodotechnici. Ako sám svoju prácu žartovne nazval, « mútil vodu » z jazera Erie, aby sa v nej dalo variť, prať a so zažmúrenými očami ako tak aj piť. Berúc do úvahy hrozný stav tohto jazera, bola to veľmi náročná práca, ale Vlado tu dokázal všetko, čo sa dalo dokázať z takej málo hodnotnej suroviny pri daných strojoch a omedzenom rozpočte. A bol to vlastne smutný deň pre Vlada, keď videl, že spravil všetko, čo sa spraviť dalo a nie je viac v jeho silách robiť túto robotu lepšie. V ten deň začal uvažovať o nových problémoch, ktoré by mohol riešiť a netrpezlivo rátal mesiace a týždne, keď si bude už môcť zažiadať o penziu. Lebo roky nestáli a Vlado prekročil vlani v jeseni tú neuveriteľnú šeťdesiatku. Nemožno povedať, ze by sa jej bol zľakol. Vari naopak. Zdalo sa mi, že ju vlastne víta, lebo mu priblížila deň, ktorý ho vyslobodí z roboty, ktorá mu už nedávala na rozlúštenie žiaden problém a pustí sa do niečoho nového z celých síl a s použitím všetkých svojich skúseností.

Mal mnoho plánov a kto ho paznal, nikdy nezapochyboval o tom, že má aj energiu uskutočniť ich. Ani jemu ani nám, čo sme ho poznali, nikdy nenapadlo, že generál čas tak nečakane mu zavelí: « Zastaviť, stáť! ».

* * *

Vlado Ozábal bol z ľudí, ktorí vždy vďačne dajú naložiť na svoje plecia aj dvojnásobné bremeno a kráčajú s ním nie extra míľu, ale

dovtedy, kým kráčať môžu. Len poctám, vďake a uznaniu sa vyhýbal. Čo robil, pokladal sa svoju povinnosť a za plnenie povinnosti nečakal vďaku. Nie mienku iných, ale svoj vlatný obraz celého človeka postavil si ako mieru do ktorej chcel dorásť duchovne a charakterove. Toto budovanie seba bola u neho práve taká systematická práca ako ktorékoľvek iné dielo, do ktorého sa pustil. Iba vari s tým rozdielom, že to bola práca na celý život.

Je málo vecí, ktoré majú pre emigranta trvalú hodnotu a len tie najvzácnejšie nosí stále so sebou. Jednou z tých mála vecí pre Vlada Ozábala bol výstrižok Kiplingovej básne « Muž ». Kdekoľvek býval, tam ju mal v malom rámiku stále pred očami a my, ktorí sme ho poznali, mali sme vždy dojem, že nie on žije podľa slov tejto básne, ale každá jej sloha a každý verš boli zložené na neho. Lebo čo krajšieho možno povedať o tomto mŕtvom priateľovi? Bude nám žiť v pamäti ako najkrajší vzor chlapa, vojaka, dôstojníka.

« Na poctu zbraň! »

ELÉGIA ZA VLADOM OZÁBALOM

Karol Strmeň

Ako vždy, k veci, nakrátko,
tak pred odchodom navždy
podal mi ruku: Teda zbohom, Karol,
drž sa a do videnia.

Teraz my už tie dvere zamykáme,
čo zavreli sa za ním.
Za nami
viac letokruhov ako na sekvóji, každý
vždy svojím činom nutný, požehnaný
náročným svetlom anjelov
a pred nami
kruh zúžiteľný, blízki priatelia,
čo držíme sa, ako kto sa drží
vesla, čo ruku skúšalo, no zrazu
je pre ňu tvrdým zákonom i spásou
i nádejou.
A Vlado náš,
náš priateľ, rytier v pravde spoľahlivý
a Slovák taký, že by poctiac národ
mal pred národom stáť a keďže nechce,
tým väčšmi tŕpnuť primätý a prijať

vyznamenania
dobrého slova, Vlado náš,
básnik vždy tajný,
našiel si svätý ostrov odpočinku,
kde neumiera tryskajúca voda.

Spi ticho, Vladko.
Nechcel si chválu, ja ťa nepochválim,
len je tu ticho
jak po bitke, keď nečakane nájde
priateľa priateľ, pozobjímajú sa
od radosti, že ostali a sú.
My sme.
Sme sila, oceľový kruh
živých i mŕtvych. Nelúčime sa,
ale ty si už teraz pred nami
o vrabčí krok.

My každý jeden po jednom sme tí,
čo umrú každý po jednom,
akoby sám, keď srdce prepuká,
a každý tvrdý, každý ako kosti,
čo nechávame na pоučku zemi.

Z HUDOBNEJ MINULOSTI FRANTIŠKÁNOV NA SLOVENSKU

T. J. Zúbek, O.F.M.

Hudobná tradícia vo františkánskych kostoloch na Slovensku má dlhú tradíciu a vykazuje bohatú žatvu. Vo františkánskych knižniciach boli v posledných desaťročiach objavené cenné hudobné pamiatky ktoré siahajú až do 17. storočia. Sú to zväčša rukopisy, ktoré sa teraz stávajú predmetom odbornej dokumentácie, hudobno-historického spracovania a postupného zverejňovania. Niektoré sa zachovali v dobrom stave, iné sú defektné, takže ťažko zistiť ich autorov alebo kompilátorov a presnú dobu ich vzniku. Františkánske knižnice na Slovensku skúmali a po literárnych a hudobných pamiatkach v nich pátrali najmä dvaja vysoko vzdelaní členovia františkánskej provincie, *Rev. Dr. Celestín Lepáček* (zomr. 8. okt. 1955) a *Rev. Dr. Vševlad J. Gajdoš.* Vyniesli na svetlo mnohé rukopisné diela, cenné pre staršiu slovenskú literatúru a hudbu. Z nefrantiškánov sa skúmaniu hudobných pamiatok vo františkánskej knižnici v Bratislave venoval aj český kňaz, univerzitný profesor *Dr. Dobroslav Orel.* Svoje

bádanie zhrnul v knihe *Hudební památky františkánské knihovny v Bratislave* (Bratislava 1930). Zásluhou menovaných bádateľov sa do slovenskej hudobnej histórie dostali mená významných františkánskych hudobných skladateľov. Menovite: *Edmund Beňovič* (1638-1705) (1), *Marek Repkovič* (1694-1758) (2), *Edmund Pascha* (1714-1772) (3), *Pantaleon Roškovský* (1734-1789) (4), *Paulín Bajan* (1721-1792) (5), *Volfgang Vozár* (1746-1800) (6) a iní (7).

---

(1) Meno Edmunda Beňoviča sa len teraz prvý raz dostáva do hudobnej literatúry. Nižšie bude tu o ňom reč.

(2) Marek Repkovič bol rodák z Častej (pri Trnave. Umrel v kláštore v Nitre. Tam zostali po ňom hudobné zborníky. Niektoré sú teraz v Univerzitnej knižnici v Bratislave.

(3) Edmund Pascha bol síce rodák z moravského Kroměříža, ale svoj rehoľný život trávil v slovenských kláštoroch, takže celkom splynul so slovenským prostredím. Aj hudobné zborníky, ktoré vyhotovil, právom sa pokladajú za slovenské. O Paschovi sú tieto štúdie: *Celestín Lepáček: Kancionále a pašionále františkána Edmunda Paschu.* Kultúra 4, Trnava 1932, 268-274. Ten istý: *Paschov Prešovský pašionál.* Sborník Matice slovenskej (Literárna história) 19, Turč. Sv. Martin 1941, 262-267. Vševlad J. Gajdoš: *Kedy Edmund Pascha písal Prešovský pašionál?* Rukopis. Aj v spomínanej Orlovej knihe je o ňom zmienka.

(4) Pantaleon Roškovský sa narodil v Starej Ľubovni na Spiši. Bol všestranným hudobníkom a komponistom. Pôsobil ako organista a hudobný pedagóg v kláštoroch v Bratislave, v Nových Zámkoch, v Trnave a v Pešti. Umrel v Pešti, preto tam zostala väčšia časť jeho hudobných zborníkov. O Roškovskom sú nateraz dve samostatné práce: Mária Jana Terrayová: *Nové údaje o Pantaleonovi Roskovskom.* Slovenská hudba 10, Bratislava 1966, 105-108. Vševlad J. Gajdoš: *Doplnky k životopisu a dielu Pantaleona Roškovského.* V tlači (Musicologica Slovaca). V tomto pojednaní sa podáva vyčerpávajúci životopis a novoobjavené hudobné dielo *Vesperae Bachanales.*

(5) Pôvod Paulína Bajana bol v Skalici. Vo františkánskej reholi vynikal nielen ako organista, skladateľ a učiteľ spevu a hre na organe, ale aj ako vyhľadávaný kazateľ. Najprv účinkoval ako organista prevážne v maďarských kláštoroch, kde veľa trpel pre svoje slovenské presvedčenie. Potom striedavo býval v kláštoroch v Hlohovci, v Beckove, v Pruskom a v Skalici. Tu aj umrel. Zostalo po ňom najmenej 13 hudobných zborníkov a 4 zväzky slovenských kázní. Najviac o ňom písal Celestín Lepáček: *Príspevky k dejinám cirkevnej hudby na Slovensku.* Kultúra 4, Trnava 1932, 120-127, 202-210. Ten istý: *Františkánske kancionále.* Časopis katolického duchovenstva 73, Praha 1932, 310-316. Dobroslav Orel: *Paulin Bajan.* Cyril 60, Praha 1934, 27-29. Orel ho taktiež spomína v svojej knihe Hudební památky. Ercé: *Páter Paulín Bajan, najplodnejší slovenský cirkevný hudobník.*

Po zrušení františkánskych kláštorov roku 1950 boli zabraté i bohaté františkánske knižnice. Koľko cenných kníh sa pritom stratilo, nedá sa nateraz zistiť. Opatrovníčkou kníh zo zrušených kláštorov sa stala Matica slovenská v Martine. Samotné knihy však sú uložené a spracúvajú sa na viacerých Miestnych pracoviskách MS, hlavne v Bratislave (v budove františkánskeho kláštora) a v Jasove (v budove kláštora premonštrátov). Historické bádania súvisiace s prieskumom bohatých františkánskych knižníc sa nateraz veľmi sťažilo. Hlavne preto, že sa narušila ich pôvodná štruktúra. Predsa však v poslednom čase sa objavili niektoré práce z františkánskej hudobnej minulosti.

Koncom minulého roku uverejnil *Rev. Dr. Vševlad J. Gajdoš* v revue *Musicologica Slovaca* (Bratislava 1969, s. 297-312) pozoruhodnú štúdiu pod titulom *Dva hudobné zborníky zo 17. storočia.* Opisuje v nej *Liber sacrorum choralium,* ktorý zostavil františkánsky hudobník *Edmund Beňovič,* a zborník *Rukopisná podoba Cantus Catholici.*

Prvý zborník obsahuje 30 latinských chorálnych omší, ktoré usporiadal Edmund Beňovič. Pochádzal zo Závodu na Záhorí, kde sa narodil roku 1638. Pôsobil ako kňaz a organista vo viacerých kláštoroch Provincie Panny Márie (8). Zomrel v Malackách dňa 10. marca

---

Katolícke noviny 1942, č. 28. Vševlad J. Gajdoš: *Hudobné zborníky Paulína Bajana.* Je to sústavné spracovanie všetkých doteraz známych Bajanových hudobných diel. Práca je zatiaľ len v rukopise.

(6) Volfgang Vozár pochádzal z Malaciek. Funkciu organistu vykonával vo viacerých kláštoroch. Umrel v Nových Zámkoch 9. apríla 1800. Tam zostali po ňom dva hudobné zborníky: *Harmonia seraphica* s latinskými gregoriánskymi a figurálnymi omšami a *Flores sanctorum* s rozličnými áriami, ofertóriami a pod. Obidva vyhotovil r. 1774 v kláštore Sv. Kataríny. Teraz sú v Univerzitnej knižnici v Bratislave.

(7) Porov. Anton Mazán: *Význam františkánov v slovenskej cirkevnej hudbe.* Kalendár Jednota 1958, 127-135. Autor článku uvádza i mená mnohých menej známych františkánskych skladateľov od 17. storočia až po naše dni.

(8) Františkánske kláštory na území Slovenska (za bývalého Uhorska) patrili do dvoch provincií: Provincia Panny Márie — Mariánska, ktorá mala kláštory v mestách: Bratislava, Komárno, Malacky, Nitra, Nové Zámky, Sv. Anton, Sv. Katarína a Trnava. Druhá bola Provincia Najsvätejšieho Spasiteľa — Salvatoriánska, do ktorej patrili kláštory: Bardejov, Beckov, Fiľakovo, Hlohovec, Kremnica, Nižný Šebeš, Prešov, Pruské, Rožňava, Skalica, Trstená, Žilina a Uherské Hradište na Morave. Jozef II. zrušil r. 1786 kláštory v Humennom, v Košiciach, v Leviciach a v Stropkove. Terajšia Salvatoriánska provincia na Slovensku vznikla roku 1924 spojením všetkých františkánskych kláštorov na Slovensku.

1705. Význam Beňovičovho zborníka spočíva v jeho starobylosti a v obsahu. Zborník bol zostavený roku 1691 pre chór františkánskeho kláštora v Trnave. Tam sa dodnes opatruje. Je najstaršou známou hudobnou pamiatkou toho druhu z františkánskych kláštorov na Slovensku. S niektorými omšovými skladbami, ktoré Beňovič zozbieral, napr. *Missa Brunensis, Pruskensis, Francisci Vogleri,* stretáme sa i v iných zborníkoch, ktoré sa užívali vo františkánskych kostoloch v 18. storočí. Beňovičov *Liber sacrorum choralium* predstavuje typ pre neskoršie podobné františkánske zborníky. Zachytáva sakrálnu hudobnú tradíciu moravsko-slovenskú z konca 17. storočia. V tom čase totiž do františkánskej provincie Najsv. Spasiteľa patril aj moravský kláštor v Uherskom Hradišti (v rokoch 1605-1785) a z moravského prostredia sa regrutoval značný počet členov Salvatoriánskej provincie. Jedným z nich bol aj organista a skladateľ *František Vogler.* Beňovič vo svojom zborníku prepisuje štyri Voglerove omše. Vogler, ktorý sa narodil na Morave roku 1632, bol najprv členom Mariánskej provincie a účinkoval ako organista aj v Bratislave. Roku 1668 prestúpil do Salvatoriánskej provincie a pôsobil v Skalici. Zomrel v Uherskom Hradišti 29. nov. 1688.

Kto bol skladateľom pruštianskej, brnenskej a iných omší, nevedno. Hádam aj Vogler mal zborník takýchto omší. Existenciu ďalších podobných zborníkov ešte v 17. storočí možno predpokladať aspoň v tých kláštoroch, kde bývali klerici, lebo tam sa chorálny spev najviac pestoval.

Ešte staršia hudobná pamiatka než Beňovičov *Liber* je zborník cirkevných piesní, ktorý dr. Gajdoš nazval *Rukopisná podoba Cantus Catholici.* Zo zborníka je stratený titulný list a v samom texte hneď vpredu i ďalej chýba viacero listov, takže presnú dobu a pôvod pamiatky nemožno zistiť. Podľa formy písma patrí do 17. storočia. Obsahuje 12 latinských omší (neúplné), 146 slovenských a 52 latinských kostolných piesní, ktoré sú zadelené podľa období cirkevného roku. Tento zborník našiel dr. Gajdoš v pozostalosti dr. Lepáčka, ktorý ho však nestihol spracovať. Ani to nevedno, v ktorej františkánskej knižnici ho dr. Lepáček objavil.

Dr. Gajdoš tento zborník preto nazval *Rukopisná podoba Cantus Catholici,* lebo 101 slovenských a 24 latinských piesní v ňom je zhodných s piesňami prvého vydania *Cantus Catholici* z roku 1655. Podobné je aj vnútorné usporiadanie piesní. Táto vzácna hudobná pamiatka istotne vzbudí zaslúženú pozornosť slovenských hudobných historikov a lingvistov. Dnes je v Matici slovenskej v Martine.

Iná zaujímavá a potešiteľná udalosť z oblasti františkánskej hudby na Slovensku je nahranie na platňu latinsko-slovenskej *Vianočnej omše F dur* od *Edmunda Paschu* pred Vianocami r. 1969 v edícii Supraphon. Hoci Edmund Pascha pochádzal z Moravy, ako člen Salvatoriánskej provincie účinkoval hlavne v slovenských kláštoroch. Umrel v Žiline 4. mája 1772 a tam zostali aj jeho hudobné zborníky.

Kompozícia a text Vianočnej omše sa zachovali v zborníku *Harmonia pastoralis*. Iné vianočné Paschove skladby sú obsažené v druhej časti tohože zborníka, nazvanej *Prosae pastorales*. Je tam 27 slovenských kolied, z ktorých 4 sú tiež nahraté na platni s Vianočnou omšou.

Na prepísanie Paschovej Vianočnej omše pre nahrávku sa podujala *dr. Mária J. Terrayová*, pracovníčka Ústavu hudobnej vedy SAV v Bratislave, za pomoci dvoch pražských hudobníkov, *Miroslava Venhodu* a *Jaroslava Krčka*. Bola to náročná a namáhavá práca, lebo Paschov rukopis obsahuje iba znotovanie vrchného hlasu a číslovaný bas (basso continuo). K hudobnému sprievodu sú iba poznámky, kde má ktorý inštrument nastúpiť (napr. klarinet a pastierska trúba). Bolo treba previesť úplnú notáciu pre použité hudobné nástroje a pre všetky hlasy zboru. Omšu nahrali v Prahe. Zborové časti spievali pražskí madrigalisti, sólové však slovenskí a českí speváci.

Hudobný kritik *Igor Vajda*, ktorý je redaktorom periodík *Slovenská hudba a Musicologica Slovaca*, o predvedení tejto Omše píše v Matičnom čítaní 24. nov. 1969 pod titulom *Klenot hudobnej minulosti* iba v superlatívoch. Hovorí, že Omša je dielo « nevšednej krásy, ktoré sa určite stane v krátkom čase prinajmenšom európskou senzáciou, doslova hudobným bestsellerom ». Aj *dr. Terrajová* píše, že Paschova *Vianočná omšu* pre « neopakovateľnú originalitu a zemitú silu nemá ani v jednej zo známych vianočných omší obdobu ».

V pôvodnom texte Paschovej Vianočnej omše sa opätovne objavuje neskoršia rukopisná poznámka: *Hic textus Slavonicus nihil valet* (slovenský text sa má vynechať). Aj iné latinské poznámky naznačujú, že niektoré slovenské časti v Omši sa majú vynechať. Igor Vajda vo svojej recenzii o Paschovej Omši tieto poznámky vysvetľuje ako neľúbosť zo strany františkánskych predstavených, akoby nepriali slovenčine. No *dr. Gajdoš* uvádza túto Vajdovu poznámku na správnu mieru. V článku *K slovenským textom vo Vianočnej omši*, ktorý vyšiel v *Matičnom čítaní* 16. marca 1970, historicky dokladá, že v tom čase vo františkánskych kláštoroch na Slovensku nebolo neľúbosti či predsudkov voči slovenčine ani zo strany predstavených, tým menej zo strany bratov. Skôr naopak. Práve vtedy sa slovenčina popri latinskom chorále naplno uplatňovala vo františkánskych kostoloch. Dokazujú to nielen ďalšie Paschove hudobné zborníky (9), ale aj slovenské zborníky iných súčasných františkánskych skladateľov (10). Autorom poznámok o vynechaní niektorých slovenských

---

(9) Okrem už v texte spomínaného zborníka po Paschovi zostali tri slovenské pašionále, ktoré Lepáček pomenoval podľa ich určenia alebo náleziska: *Prešovský* z r. 1770, *Pruštiansky* z r. 1771 a *Žilinský* taktiež z r. 1771.

(10) Ide predovšetkým o nasledovné slovenské zborníky Paulína Bajana: *Beckovský slovenský spevník* z r. 1758, *Skalický slovenský*

častí bol akiste neskorší organista, ktorému sa Paschova Omša zdala pridlhá. Takou vskutku aj je. Pretože v latinskom texte nebolo čo skracovať, lebo tak urobil sám Pascha pri komponovaní, bolo treba vynechať niektoré slovenské vsuvky. Predovšetkým tie, ktoré pre « realistický a pozemský obsah » (dr. Terrayová) naozaj nie sú vhodné pre posvätnú liturgiu a s textom omšového poriadku vonkoncom nesúvisia. Patria skôr do ľudových kolied alebo do jasličkových hier, ktoré sa vo vianočnom čase spievajú pri mimoliturgických príležitostiach. Avšak na platni sú nahraté všetky slovenské texty, teda aj tie nevhodné, ktoré sa pri neskorších reprízach hádam vynechávali. Žiada sa ešte pripomenúť, že zborník s Vianočnou omšou (sú tam dve) a so slovenskými koledami Pascha spísal v kláštore v Žiline. Tam Vianočnú omšu aj spievali. Ale nijaké roky nie sú udané. Napokon treba priznať, že aj po zásahu do slovenských častí Omše zostalo v nej ešte toľko krásnych slovenských textov, že v kompozícii popri svojskej hudbe a melodičnosti tvoria ono čaro originality, ktorou Vianočná omša Edmunda Paschu vyniká.

---

spevník z r. 1783 (kópia predošlého), *Promptuarium hebdomadae sanctae* z r. 1759 a *Proptuarium chorale* z r. 1780. No slovenské piesne sa vyskytujú aj v iných Bajanových zborníkoch. Vo františkánskych knižniciach sa z tých čias opatrovali ďalšie slovenské pašionále, dramatizované vyhnanie Adama z raja a pod.

V SMRTI S KAMARÁTOM

(Pamiatke Vlada Ozábala)

Čo ti je, priateľ, zrazu naponáhlo?
Hlas ťa opúšťa, telo znezrady
sťa v strachu do kľbka sa stiahlo,
no nie to, čo raz bolo bez vady.

Pohľad sa ti ako vodná ľalia
zaviera; krv studenie, už nežblnká.
Čas ťa na vreteno večna navíja
na svahu odvrátenom od slnka.

V mrku čuť dúchať mechy Atlantiku.
To stará plátňa obohraná.
Neskončená knižka čaká na stolíku,
v skolenom srdci otvorená rana.

Strážou ti byť, či ťa Pánu nechať
na milosť a nahým múrom štyrom?
Ako ti pomôcť na život sa prepäť
hynúcemu a s nechráneným tylom?

Trepocú v tíši chabnúcimi krídly
podenky predstáv, život fatamorgán,
zo strmých štítov snové zámky skydli
a vlády nemá ohne chrliť vulkán.

Tak leží v prsiach sťa krúpami zbité
srdce a darmo stratený krok hľadá,
dusiac sa v rebrách ako vo varyte
pieseň a doznievajúc ako kanonáda...

V predstavách redne vytúžený ostrov,
v mrkotách mysle sen sa roztápa,
údoliami z vrchov ručaje čuť z postov
k nohám ti bežať a — smrť oziaba...

Život sa končí jak prezenčná služba,
už rozchod velí mocným hlasom čatár;
no čo po tejto? Kam povedie túžba?
Na ústach pečať a už nečuť « Zapár »...

Podaj mi ruku, kým sa nepretrhne
posledné vlákno, čo ťa ku nám pojí
živého, kým sa ako vzácna váza neprevrhneš,
pokonný výdych, posledný náboj v neskončenom boji.

Pretrhnutou blanou času slnko odteká
a márnosť — voda veľkodušnou dlaňou;
takto sa končí život človeka,
kdesi ktosi plače, poctu vzdáva zbraňou.

Len ja sa vraciam takmer z polocesty,
tým tvojím skonom mŕtvy odpoly;
zo zeme nová šibla medzi hviezdy,
ku krížom nový stal si do polí.

St. Vincent, 29. decembra 1970

Ján L. Doránsky

VYBRANÉ ZO SAMIZDATU (*)

Takú veľkú úctu vzdávali vtedy (v období stalinizmu) slovu: pre slovo zabíjali.

Máme Deň železničiarov, Deň tankistov: ale ktorý deň je zasvätený pamiatke nevinne popravených? Kde sú hrobky a pomníky s menami obetí, kde sú cintoríny, na ktoré by mohli ísť ich príbuzní a priatelia a verejne vyplakať svoj žiaľ? Kde je listina s menami tých, ktorí prikazovali udávát', tých, ktorí vykonávali tieto príkazy, tých, ktorí... ale dosť. Pri hroboch sa patrí zachovať ticho a rešpektovať bolesť.

Lýdia Čukovská: Obrana slova

Pre nás nie sú dejiny napísané v učebniciach, v papieroch bez života, ale v našom tele; pred nimi a za ne sa musíme cítiť osobne zodpovední.

V. M. Gerlinová

Našou občianskou a ľudskou povinnosťou je odsúdiť zločiny proti ľudskosti. Zločin nezačína pri dymiacich komínoch krematórií. Zločin má počiatky v ľudskej ľahostajnosti.

A. Marčenko

Mocní tohto sveta sú silní, pretože my sme na kolenách. Vstaňme.

Ivan Jachimovič

Literatúra sa vám pomstí, ako sa pomstí všetkým, ktorí sa vyhýbajú úlohe, ktorú im ukladá. Odsúdila vás na najťažší trest, aký môže umelca postihnúť: k literárnej neplodnosti. Všetky vyznačenia, všetky peniaze, všetky národné a medzinárodné ceny túto hanbu z vašej hlavy nikdy nezmyjú.

Z listu L. *Čukovskej Šolochovovi*

(*) SAMIZDAT: ruské slovo. Znamená vydaný sám sebou. V súčasnosti označuje všetky tajné publikácie, ktoré kolujú po Sov. Zväze. Zvyčajne sú písané na stroji a prechádzajú od jedného čitateľa ku druhému.

VYČKÁVAM NA KOHÚTA

Venovanie

Na hody hrával som,
v slove bol som si istý.
Z perí mi sršali
verše jak z rakýt listy,
a teraz neisto
prst do strún sa mi vmotá,
pôrod je priťažký
a dieťa bez života.
Chcem bôle priuzdiť,
a uzda sa z nich skĺza,
na citoch ešte mi
nevyschla krv a slza,
niežeby spomienky
mi ovíjalo tŕnie,
lež osud jak láva
na srdce sa mi hrnie,
nad hlavou blýska sa,
pod nohou dunia sopky:
krok môže istým byť
len do votívnej hrobky.

No nevykrámujem
pred Bohom lacné sľuby,
kým hviezdy temnotám
a víchrom čelia duby,
hoc chlebík slobody
sa u nás zvoľna pečie.
Už nie znoj, ale krv
— nie do brázd! — do stôk tečie.
Chcem ohňa streknúť si,
a ruky sa mi trasú...
Prilejem do lampy
a sebe pridám kvasu,
bo popod oblôčky
predajná múza kváče.
Som cestom pšeničným
určeným na koláče,
čo kypiac z koryta

neskrotiteľne kysne,
hoci dlaň macošská
spiatky ho zráža prísne.

Suchota... Suchoty...
Nie zem, lež duša prahne
v bazáre na šminky,
aby sme skryli kiahne,
tú našu ozdobu,
ktorú nám plodia fľašky,
tú našu veľdobu
tehotnú na vyhlášky
o šťastnom veľšťastí
a o špičkovom love
nie pre hladomorňu,
lež pre tých pri válove
lež pre tých na kočoch,
ktorým sa iskrí z ráfov,
kým tvár si pudrujú
výrobkom pornografov,
kým vo vrecovine
vyčkávam na kohúta...
Do tohto chrapotu
vyskočím s piesňou — z kúta!

Gorazd Zvonický

ROZKLAD ZÁKLADU KANTOVEJ ETIKY

Štefan Hatala

Vyše dvadsať rokov čakala verejnosť na uverejnenie Kantovej základnej etickej tézy. Prvé zprávy o pripravovanom rukopise prenikali do verejnosti už r. 1764. — (R. 1763 vydaná práca « Über die Deutlichkeit der Grundsätze der natürlichen Theologie und Moral » sa len v krátkosti zaoberala etickými otázkami). — R. 1765 sa dostal do verejnosti názov diela « Kritik des moralischen Geschmacks » a r. 1767 v liste priateľovi Verderovi Kant prezrádza, že pracuje na

metafyzike mravov. Z Kantovho listu z 2.9.1770 sa dozvedáme, že uvažoval o inom spise « Untersuchungen über die reine moralische Weltweisheit ». Tento spis mal pripravovať cestu ďalšiemu základnému spracovaniu. Miesto etiky vychodí však r. 1772 časť diela « Kritik der reinen Vernunft » pod názvom » Die Grenzen der Sinnlichkeit und der Vernunft ». Vtedy ešte plánoval vydať etiku ako druhú časť metafyziky. R. 1781 vychodí « Kritik der reinen Vernunft », — etika zostáva v rukopisnom rozpracovaní... R. 1783 (list Mosesovi Mendelssohnovi) Kant predvída, že ukončí prvý diel etiky.

V r. 1784 bolo všetko jednoznačné: Kant vypracoval Prodromus etiky (úvod do mravouky). Prvé exempláre dostal Kant z tlače 8.4.1785. Názov znie: « Grundlegung zur Metaphysik der Sitten ». Populárny úvod do Kritiky praktického rozumu. Dielo dosiahlo rad vydaní (1792, 1797, 1791, 1796, 1801); opätovné vydania spomalilo len jeho hlavné dielo « Kritik der praktischen Vernunft » (1788). V ňom Kant zopakuje svoj spis « Grundlegung... » a morálne-etické úvahy predĺži do otázok náboženských. Oboje logickou metódou Kritiky čistého rozumu. — Pracovný postup diela je nasledujúci: Vychodí od obecného pojmu mravnosti smerom k filozofickému a metafyzickému spracovaniu. Vysvtľovacou metódou obecných pojmov ustaľuje osnovné princípy filozofie mravov. Po tomto v kritickej reflexii hodnotí získané závery a výsledok zhrnuje v celkovom zhodnotení.

1. Kantova etická myšlienka

Kant chápe etiku ako odbor filozofický. V pomere k formálnej logickej filozofii o pravidle rozumu (logika — neempirická veda) mravnej filozofii, v zmysle gréckych filozofov mysliteľov, určuje ako predmet materiálne zretele, nie však prírodné (ako má fyzika), ale zretele slobodné, empirické aj neempirické. Empirickú časť etiky spracúva praktická antropologia, čistú filozofiu spracúva metafyzika mravov.

Najprv: od obecného chápania mravnosti ku pojmu filozofickému. Aj bežná reflexia na dáta vedomia o mravnosti vyvoláva protirečivé pojmy. Treba ich uviesť do súladu. Treba o mravnosti rozmýšľať filozoficky (s. 24).

Prvý nález: dobrá vôľa. Rozumové schopnosti sú dobré,

ale môžu sa vyjadrovať aj v protirečivých stanoviskách. Vôľa, dobrá vôľa je však jednoznačná. Vôľa buduje osobný charakter z darov rozumu, keď ich užíva výberom záujmového dobra. Dary šťastného života a blaženosti (bohatstvo, česť, atď) sú dobré, ale v pravej úctyhodnosti sa javia len tak, že ich určuje dobrá vôľa. « Lebo bez zásad dobrej vôle môžu sa stať krajne zlými... » (s. 11). « Dobrá vôľa je osebe dobrá... nie pre dosahovanie nejakého cieľa, ale len skrze samo chcenie » (s. 11.). V tejto idei o « absolútnej hodnote čírej vôle » je obsiahnutá otázka, či nie je výsledkom dlhodobého užívania, a druhá tiež: prečo jej, dobrej vôli, bol vrtkavý rozum daný za vodidlo stálosti a pohybu.

Proti tým, čo zmysel a cieľ života kladú v blaženosti hovorí: « Keby bytosť obdarená rozumom a vôľou... mala za prirodzený cieľ blaženosť (sebazáchovu a dobrobyt)... celé pravidlo chovania by mu oveľa presnejšie bolo značené inštinktom... », než slabým, klamným a fušerským vedením rozumu. « Príroda by bola zverila inštinktu nielen voľbu cieľov, ale aj zaujatie prostriedkov, obidvoje s múdrou starostlivosťou » (s. 12).

Otázkou o pomere dobrej vôle k rozumu alebo inštinktu postavil Kant problém etickej filozofie. V okruhu tejto otázky konkluduje metafyziku mravov, aj kritiku jej princípov. Vôľa je dobrá osebe, to sa nachodí už v zdravom obecnom rozume, ide o to nachodiť ju v spravnej koordinácii k svetu rozumu aj k svetu zmyslov (náklonností a inštinktov). Pojem dobrej vôle rozvíja ďalej na podklade vedomia povinnosti.

Pojem *povinnosti*, pretože v sebe obsahuje pojem dobrej vôle, hoci ohraničený osobnými ťažkosťami dáva tejto lepšie a jasnejšie vyniknúť. Vedomie povinnosti škrtá všetku náklonnosť zmyselnosti a sebelásky. Skutky ľudské sú preto dobré, lebo sa konajú z povinnosti, a vtedy sú naozaj dobré, keď sa konajú s vedomím povinnosti, ktorá vylučuje všetky pobočné záujmy alebo zámery. Disciplínu povinnosti rozprestiera na všetky skutky, aj na skutky veľkodušnosti. Skutky sebazáchovy majú len vtedy dobrú hodnotu, keď sa dejú s vedomím povinnosti. Ale aj dobročinnosti dáva mravnú hodnotu len to isté vedomie (s. 15). Človek má povinnosť zaistiť si blažený život; vtedy je jeho snaha po blaženosti dobrá, keď ju vyhľadáva z povinnosti a nie z náklonnosti

alebo pod vedením prirodzených pudov. Aj zákon lásky k bližnému treba chápať v zmysle tejto povinnej lásky, a nie lásky patologickej, lásky z náklonnosti (s. 17).

Z týchto dôvodov o dobrej vôli poznačenej povinnosťou vyplýva, že « konanie z povinnosti má svoju mravnú hodnotu nie v *úmysle*, čo sa skrze to má dosiahnuť, ale v maxime, podľa ktorej sa rozhoduje... » (s. 17.). Ani osobný (subjektívny) zámer, ani predmetná danosť činu neurčuje mravnú hodnotu skutkov. Smerodajný je len princíp chcenia. « Vôľa je dnu uprostred medzi svojím princípom a priori, ktorý je formálny a medzi jej hybnou vzpruhou a posteriori, ktorá je materiálna; súčasne na rozhraní oboch; a keďže ju jednak niečo musí určovať, nuž určuje ju úplne formálny princíp chcenia, keď sa čin deje z povinnosti, čím sa mu odstráni všetok materiálny princíp » (s. 18.).

Takto chápaná povinnosť, ako základná nutnosť a všeobecnosť má ráz *zákona*, preto hovorí: « Povinnosť je nevyhnutnosť skutku z úcty k zákonu » (s. 18.). K predmetu skutku (t.j. ako účinku konania) možno mať náklonnosť, ale nie *úctu*; účinok je len účinok, nemá už čin vôle v sebe. K náklonnosti nemôžem mať úctu; možno ju nasledovať, alebo aj mať v obľube. Úctu možno mať len k tomu, čo patrí k základu vôle, čo neslúži ale prekračuje náklonnosť. Takým je len zákon osebe. Teda: čin z povinnosti odlučuje vplyv náklonnosti a tak aj predmet a zámer vôle; zostáva len zákon ako objektívny činiteľ a čistá úcta ako subjektívny činiteľ. Túto osobnú úctu k zákonu, ktorá je subjektívnym princípom chcenia Kant menuje *maxima*. Len zákon odlúčený od náklonností, predmetu (účinku) aj úmyslu a pohnútok konania je dôvodom mravnej hodnoty (s. 19.). V ňom sa stretá s « najvyšším nepodmieneným dobrom ». « Nič iného nemôže spôsobovať ono výborné dobro, ktoré nazývame mravným, len *predstava zákona samého osebe*, ktorá sa nachodí *len v rozumnej bytosti*, lebo toto a nie nádejný účinok je určujúcim základom vôle, je prítomné už v osobe samej, ktorá podľa nej koná a neslobodno ho očakávať až od účinku » (s. 19.). Úcta k zákonu — « predstava hodnoty, ktorá vylučuje sebalásku » — nie je nijaký únik k hmlistému pocitu, ale poznatok znamenajúci « bezprostredné určenie vôle zákonom a jeho vedomie » (s. 19.). v pozn.). Aký zákon? « Ten, ktorý si my sami ukladáme ako osebe nevy-

hnutný » (ib.). Oslobodením vôle od všetkých náklonností a popudov, zostáva samo čisté chcenie a toto si samo dáva pravidlo konania: « *Vždy mám postupovat' tak že môžem aj chciet', aby sa moja maxima stala všeobecným zákonom* » (s. 20.). To je princíp bežných mravov. Zretel'ný každému, vhodný pre jednoznačné rozlíšenie dobra od zla. Tento praktický princíp má prednost' pred teoretickým. V teoretickom bežný rozum uviazne v neistote a protirečeniach, ked' opúšt'a skúsenostné dáta, v praktickom mravná rozvaha je tým čistejšia, čím viac zanecháva zretele zmyslových popudov (s. 23.). Nebolo by lepšie vzdat' sa nároku na filozofiu mravov? — Životná múdrost' — záleží viac v konaní ako vo vedomostiach — potrebuje vedu, aby bola trvalá a verejnosti sympatická. Prirodzená dialektika jestvujúca medzi základným mravným postojom a náklonnost'ou k blaženosti požaduje nejakú filozofiu, ktorá bude riešit' otázku obojstranných nárokov. Vyrovnanie sa dosiahne v kritike praktického rozumu (s. 24).

V predstavách dobrej vôle, mravnej povinnosti, zákona a maximy, úcty k zákonu a jej zovšeobecnenia postavených proti nárokom zmyslovej náklonnosti sa rezumuje Kantova l'udová filozofia mravov. Náuku o mravoch treba postavit' na metafyzický základ. Metafyzika mravov to je čisté poznanie rozumu odlúčené od empirického. Má prednost' pred l'udovou praktickou filozofiou (s. 30.).

Máme vedomie povinnosti. Ale zo skúsenosti nevieme priniest' ani jeden príklad, ktorý by bol uskutočnením čistej mravnej vôle (s. 27.). Jednak však, aj ked' sa v praxi uskutočnený nenachodí, predstava mravnosti obsahuje všeobecný a nutný diktát, platí nielen pre človeka, ale pre všetky rozumné bytosti (s. 28.). Teda: zákony určujúce naše chcenie nie sú empirircké ale *úplne a priori,* z čistého ale praktického rozumu. Od obecnej skúsenosti treba prejst' ku a priori. Mravná skúsenost' zaostáva za pravidlom mravnosti. Nikto nie je dobrý len sám Boh. Ideu najvyššieho dobra máme z a priori (s. 29.). Mravný život nevzniká napodobňovaním skúsených príkladov. Príklady sú na povzbudenie, znázorňujú, čo požaduje všeobecné pravidlo. *Mravný originál je v rozume.* « Všetky mravné pojmy, úplne a priori, majú svoje sídlo a pôvod v rozume, a to tak v najobecnejšom l'udskom rozume, ako aj v najvyššej miere špekulatívnom;

nemôžu byť abstrahované z nijakého empirického, číro náhodilého poznania; ich hodnosť záleží v tejto čistote ich pôvodu, že nám slúžia ako zvrchované praktické princípy; vždy keď sa im dodáva empirické, v takej miere sa uberá z ich opravdivého vplyvu a z neobmedzenej hodnoty skutkov... » (s. 32.). Ide o metafyziku bez antropologie, teológie, fyziky, a hyperfyziky (s. 31.). Prieskum praktickej rozumovej schopnosti — od všeobecných určujúcich *pravidiel* až k pojmu *povinnosti* bude rezultovať metafyziku. Metafyzika je vlastne logika aplikovaná na svoj osobitný predmet, v našom prípade na predmet mravov.

Každá príroda koná podľa nejakých zákonov, ktoré sú v nej. Rozumná bytosť koná však podľa predstavy zákona, ktorá je v rozume. « Pretože k odvedeniu skutkov od zákona je potrebný rozum, vôľa nie je nič iného ako praktický rozum » (s. 34.). Niekedy sú objektívne dôvody rozumu tak vyčerpávajúce, že sú aj subjektívne nevyhnutné. Vôľa môže len to voliť, čo rozum donáša. Inokedy, vôľa je nie celkom podľa rozumu. Vtedy hovoríme o *nútenosti*. Princíp takto poznačený nútenosťou formulovaný ako príkaz sa volá *imperatív* (s. 34.). Obsahuje objektívnu nevyhnutnosť a subjektívnu náhodnosť. Prakticky dobrým je, čo určuje vôľu objektívnymi dôvodmi, t.j. ktoré platia pre každú rozumnú bytosť. *Príjemné* je, čo vplýva na vôľu dôvodmi objektívneho pocitu. Dokonalá dobrá vôľa stojí pod zákonom objektívneho dobra, ale nie nútene. Pre Božiu vôľu neplatí imperatív.

Jestvujúce imperatívy Kant rozlišuje. Kým imperatív technickej obratnosti (šikovnosť, vynaliezavosť v práci a živote))zaraďuje medzi *pravidlá,* a imperatívom pragmatickej rozumnosti v konaní dáva názov *rady*, mravným príkazom ponecháva názov *imperatív*. Tieto triedi : podľa možného zámeru (problematicko-praktický imperatív a podľa skutočného zámeru (assertoricko-praktický imperatív). Dobro osebe, nepodmienené a všeobecne platné je upravené *kategorickým imperatívom*, ktorý má apodikticko-praktickú platnosť. Jestvujú kategoricé imperatívy, príkazy požadujúce dobro bez zreteľu na nejaký ohľad, nariaďujúce dobro z dôvodov vnútornej dobrosti osebe. Otázka je : Ako sú kategorické imperatívy možné? (s. 39.). Ako treba v kategorických imperatívoch chápať « nútenosť »? Vôľa je dobrá

sama osebe, sama si dáva zákon, ako má byť ešte postavená pod zákon donucovania?

Technický imperatív je analyticky odvedený z chceného cieľa, podľa zásady: « kto chce cieľ, chce aj postriedky ». Pragmatický imperatív je zásadne tiež analytický, podľa zásady: « kto chce blaženosť, chce aj to čím sa dosahuje »; tu však pre nejasnoť samého pojmu « blaženosť » viazne aj určitosť analytického súvisu, pretože prvky definujúce blaženosť sú empirické. Pre neurčitosť rozkazu imperatívy rozumnosti zostávajú ako rady nie príkazy, a majú ráz analyticko-praktický (s. 41.) Blaženosť je nie ideál rozumu, ale obrazotvornosti z empirických dát, procesom vystupňovanej miery. Ale integrovaná potencia zložiek je neznáma.

Najzložitejší je mravný imperatív. Pretože je kategorický a nie hypothetický nemá oporu v inej skutočnosti. Pokus o prevod na hypotetický by ho pretvoril na pragmatický imperatív, čím by stratil bezvýhradnú záväznosť. Správne hodnotiac kategorický imperatív je synteticko-praktický « a priori » (s. 43.). V imperatívnej forme znie: « *Konaj tak, akoby maxima tvojho skutku skrze tvoju vôľu sa mala stať všeobecným zákonom prírody* (s. 44.). Kategorický imperatív je vhodnou formou povinnosti. Ide o to dokázať a priori existenciu takého imperatívu.

Povinnosť má byť prakticky nepodmienená nutnosť. Nemôže sa preto odvádzať z osobitnej vlastnosti ľudskej prirodzenosti. Ide o povinnosť každej rozumnej bytosti, teda nie len ľudskej. Odvodenina z osobitného rázu ľudskej prirodzenosti môže byť maximou ale nie zákonom. Môže byť len subjektívnym ale nie objektívnym pravidlom. Všetko empirické a nahodilé musí zostať mimo konštitúcie mravnej dobrej vôle. Ide o « mravnosť bez akéhokoľvek primiešania zmyslovosti a všetkej nepravej okrasy odplaty (mzdy) alebo sebalásky » (s. 50. pozn.). Možno postaviť domnienku: Ak jestvuje nevyhnutný zákon pre všetky rozumné bytosti, musí byť celkom a priori, musí byť spojený s pojmom vôle rozumnej bytosti. K jeho objavu treba pokročiť do metafyziky mravov. « Objektívnopraktický zákon, to je pomer vôle k sebe samej, nakoľko sa sama seba určuje skrze rozum, pretože, keď rozum sám pre seba určuje ako sa chovať... musí to robiť nevyhnutne a priori » (s. 51.). Vôľa sa teda chápe ako schopnosť, seba samu určujúca ku konaniu podľa istých

zákonov. « Vôl'a sa chápe ako schopnost' seba samu určovat' ku konaniu podl'a predstavy istých zákonov » (s. 51.). « Čo slúži vôli za objektívny dôvod svojho sebaurčenia je ciel' » (tamtiež).

V ríši ciel'ov je *cenou* čokol'vek môže byt' ekvivalentné. Čo nemá ekvivalent je *hodnost'*. Všetky prostriedky slúžiace l'udským potrebám majú *trhovú cenu*. Hodnost' má to, čo je podmienkou jedinou, že niečo môže byt' ciel' osebe. Mravnost' a človečenstvo jediné môžu mat' hodnost'. Príroda a umenie nemajú ekvivalent. « Mravne dobré zmýšl'anie » a čnost' majú hodnotu « svätosti » skrze všeobecnú zákonodarnost' a podiel v ríši ciel'ov od určenia prírody. Zákonodarnost' musí mat' nepodmienenú a neporovnatel'nú hodnotu, je dôvodom každej hodnoty a zasluhuje úctu. Svojzákonnost' (autonomia) je dôvodom hodnosti.

« Ak jestvuje niečo čoho jestvota osebe má absolútnu hodnotu, čo ako ciel' osebe môže byt' dôvodom určitých zákonov, — tak v tom a len v tom záleží dôvod možného kategorického imperatívu, t.j. praktického zákona » (s. 52.). « Povedám však: človek a vôbec každá rozumná bytost' jestvuje ako ciel' osebe, nielen ako prostriedok ». Predmet náklonnosti má len podmienenú hodnotu, nemôže sa stat' všeobecným žel'aním každej rozumnej bytosti. Osoba však nemôže byt' chápaná ako prostriedok, lebo je ciel' osebe. Keby všetky hodnoty boli podmienené, nejstvoval by zvrchovane praktický princíp rozumu. Platí teda aj v rozmere objektívnom. Praktický imperatív teda znie: « Konaj tak, že nebudeš l'udstvo používat' nikdy len ako prostriedok, ale vždy aj ako ciel', tak v tvojej osobe, ako aj v osobe každého druhého » (s. 54.).

Z tejto zásady plynú tieto praktické poučenia. Ked'že človek je nie prostriedkom ale ciel'om, neslobodno ním dišponovat' vlastným menom, neslobodno ho okypt'ovat', kazit' alebo zabíjat'. Ale ani jeho majetok si neslobodno privlastnit', lebo aj tento je nejako súčast'ou jeho osobnej existencie. Osobný talent má slúžit' rozvou l'udstva na ceste sebazdokonal'ovania a sebazáchovy. Neslobodno ho preto zanedbávat'. Spoločná účast' na blahobyte l'udstva požaduje, aby jeden každý pomáhal druhému k tejto účasti, aby celok napredoval k blaženosti v súlade blahobytu jednotlivcov (s. 54, 55.). « Tento princíp l'udstva a vôbec každej rozumnej

bytosti ako cieľ sám osebe (ono je najvyššou ohraničujúcou podmienkou slobody konania každého jedného človeka) nie je vzatý zo skúsenosti », pre všeobecnosť a nevyhnutnosť (s. 56.). Z toho vyplýva tretia formula praktického princípu vôle ako najvyššia podmienka súladu: *Idea všeobecne zákonodarnej vôle každej rozumnej bytosti* (s. 56.). Vôľa sa tak podrobuje zákonu, že treba na ňu hľadieť ako na samozákonodarnú a práve preto predovšetkým podrobenú zákonu (sám seba môže pokladať za jeho hýbateľa) » (tamtiež). V tejto tretej formuli člen « všeobecne zákonodarná vôľa » rozlišuje kategorický imperatív od hypotetického imperatívu. Podkladom je: všeobecná cieľová prednosť osebe rozumných bytostí. Vylučuje sa prípadný záujem. Obráteným myšlienkovým postupom môžeme povedať nasledovne: « ak jestvuje kategorický imperatív... môže nariaďovať len to, — všetko robiť z maximy vlastnej vôle ako takej, ktorá zároveň mohla by byť predmetom seba ako všeobecne zákonodarnej » (s. 57.). Vtedy je bez záujmu a nepodmienená.

Niet iného riešenia otázky mravnej existencie. Povinnosť treba chápať že pochodí z vlastnej zákonodarnosti. Heteronomické riešenie je pomimo. Takto stojí princíp autonomie: vylúčením záujmovej maximy zostáva kategorický súvis, ktorý nemá v seba nijaké heteronomické zložky.

Z týchto supozícií prechodí Kant ku *spoločenskému právu* (s. 59.). Odhliadnutím od osobných rozdielov a súkromných cieľov utvorí sa celok všetkých cieľov, sústava spojujúca povinnosti všetkých, — « ríša práva ». Táto ríša cieľov je však len ako ideál. « Rozumná bytosť prináleží ako *člen* k ríši cieľov, keď je v nej síce všeobecne zákonodarná, ale sama jednak podriadená týmto zákonom. Patrí k nej ako hlava (Oberhaupt) keď je ako zákonodarná nie podriadená nijakej inej vôli » (s. 59.). Rozumná bytosť jestvuje v ríši cieľov aj ako člen aj ako hlava. V obojakom postavení sa má cítiť zákonodarnou. Ako hlava, úplne nezávislá bytosť, bez ohraničenia. Mravnosť záleží vo vzťahu všetkých skutkov ku zákonodarstvu. Len tak je možná cieľová ríša.

« Platí princíp: vylúčená je každá maxima, ktorá sa nemôže stať všeobecným zákonom, a to tak, že vôľa svojou maximou sa môže súčasne pokladať za všeobecne zákonodarnú » (s. 60.). Keď sú maximy zo svojej povahy nie v úplnom súhlase s týmto objektívnym princípom hovorí sa

o praktickom donucovaní (Nötigung), — čo je povinnosť. Povinnosť je uložená členom (všetkým rovnako!), nie však hlave. Idea hodnosti (Würde) je podkladom všeobecnej zákonodarnosti rozumnej bytosti.

Uvedené tri spôsoby mravného princípu sú jeden zákon. Každý jeden obsahuje druhé dva. Rozdielnosť je skôr subjektívna ako objektívna. Ide o to, ideu priblížiť názoru. Každá maxima má formu všeobecnosť osobného cieľa osebe a autoritu plné určenie zákonodarnosťou v ríši cieľov.

« Vôľa je bezvýhrady dobrá ». To je základný poznatok. Nemôže byť zlou. Nemôže sa jej nikdy protiviť maxima, keď sa stáva všeobecným zákonom. V náležitom poradí: preto je zákonom lebo je to rozumné. « Svet rozumných bytostí » (mundus intelligibilis) je ríšou cieľov, — skrze vlastnú zákonodarnosť všetkých osôb ako členov celku (s. 65.). *Každý má konať tak, aby bol platným členom všeobecnej cieľovej ríše.*

Platí určité poradie analógií: Najprv je prírodná ríša, potom cieľová ríša, z nich vyplývajú maximy (osobne uznané pravidlá) a zákon (aj na vonok učinkujúcich príčin). Realizácia nezväčšuje platnú hodnotu cieľovej atď, ríše. Mravnosť (moralitas) je pomer skutkov konania ku autonomii vôle, t.j. k možnej všeobecnej zákonodarnosti vlastnými maximami. Autonomia rozlišuje dovolené a nedovolené. Povinnosť je však u menej dokonalého.

Svojzákonnosť vôle je najvyšším princípom mravnosti. Kategorický imperatív má význam nezávislosti od predmetu konania. Je to syntetická veta, preto sa nedokazuje rozborom pojmov. Bude sa dokazovať a priori prekročením predmetov a pokročením ku kritike subjektu, t.j. čistého praktického rozumu. Rozborom sa však dokazuje, že uvažovaný princíp autonomie je jediným princípom mravov. Rozborom sa nachodí, že všeobecný princip mravnosti musí byť kategorický imperatív. Ale kategorický imperatív je práve totožný s princípom autonomie. Preto princíp autonomie je princípom mravnosti (s. 67, 68).

Heteronimia vôle je prameňom nepravých princípov mravnosti. Formuje maximy so zreteľom na predmet záujmovo volený, nie na princíp kategorického imperatívu. V tomto súvise Kant opätovne vracia pochop vôle na pojem praktického rozumu (s. 68.).

Ľudské myslenie urobilo pokus postaviť mravnosť na princíp heteronomie podľa viacerých hľadísk. Z empirického hľadiska, vychádzajúc z princípu blaženosti, postavil sa za riadiaci princíp buď fyzický alebo morálny cit. Z hľadiska racionálneho, vychádzajúc z požiadavky ľudskej dokonalosti, stavala sa ako norma buď vôľa Božia, alebo rozumový pojem (výsledok uvažujúceho rozumu). Kant jednoznačne bráni svoju tézu, že na empirickom stanovisku nemožno postaviť mravný zákon, pretože všeobecnosť a nutnosť sa v skúsenosti nenachodí. Úplne zamieta pokus budovať mravouku z východiska blaženosti. Mravné dobro sa nerovná blaženému životu; opačné tvrdenie je falošné a rozvracia snahu po čnosti. Na racionálnom podklade pokus o etiku je rovnako bezvýsledný. Ontologický pojem dokonalosti je prázdny a neurčitý. Nedá sa použiť, lebo obsahuje dokazovanie v kruhu. Lepší je pokus o etiku na základe vôle Božej: chýba nám však názor Božej dokonalosti; užívame ho antropomorfne (podľa vladárskej analógie indukujeme aj krutosť) a argumentujeme v kruhu. Ešte horší je základ morálneho citu. Všetky sú pomimo úlohy, pretože sú heteronomické.

Hodnotiac logiku súvisov Kant poznamenáva, že je nie úlohou metafyziky mravov dokazovať možnosť a nevyhnutnosť synteticko-praktických súdov. Zisťuje sa však, že vysvetľovacím vývojom pojmu mravnosti správne dochodíme (t.j. cestou analytickou) k poznaniu, že ten princíp je základom mravnosti.

Na prechode od metafyziky ku kritike praktického rozumu Kant podáva výklad *slobody* vôle. Negatívne berúc sloboda značí toľko čo nezávislosť od vplyvu inej príčiny. Pozitívne berúc je toľko čo autonomia vôle. Slobodná vôľa je teda z moci analytického súvisu, podľa už známych totožností, to isté, čo vôľa pod mravným zákonom. Mravný zákon je syntetický poznatok. Syntetickým spojivom je tu práve pozitívny pochop slobody vôle.

Slobodu vôle majú všetky rozumné bytosti, je ich vlastnosťou. Nejde o empirickú indukciu, ale o vlastnosť vôle každej rozumnej bytosti. Dokazovanie má tento súvis: Každá bytosť, ktorá nemôže ináč konať len pod ideou slobody, je práve preto v praktickom ohľade naozaj slobodná; no, každá rozumná bytosť obdarená vôľou má mať slobodu, pretože

určenie rozumu treba pripisovať jemu samému a nie pudom alebo náklonnostiam zmyslov. To je však autonomia, čiže sloboda.

Mravný zákon sa redukuje na ideu slobody. Subjektívne maximy sa stávajú objektívnymi, majú platnosť všeobecných zásad, — sú vlastným samozákonodarstvom (s. 77.). Rozum vzatý vo význame vyššej intellektívnej schopnosti (Vernunft) je čistou samočinnosťou, pozdvihnutou nad obyčajný rozum (s. 81.). Rozumná bytosť, to jest Intelligencia prísluší nie ku zmyslovému, ale ku rozumovému svetu. Nakoľko prináleží ku zmyslovému svetu podlieha prírodným zákonom (heteronomia), nakoľko však patrí ku intelligibilnému svetu je nezávislá od prírody, podlieha zákonom empirickým, založeným v samom rozume (Vernunft). Nezávislosť od príčin zmyslového sveta je sloboda. So slobodou súvisí samozákonodarnosť. S ňou súvisí mravnosť, čo je základ všetkých skutkov u rozumných bytostí, podobne ako prírodný zákon všetkých javov. Keď seba myslíme slobodnými zaraďujeme sa k rozumnému svetu, keď sa máme za viazaných povinnosťou (verpflichtet), patríme ku zmyslovému svetu (s. 82.).

Z toho plynie odpoveď na otázku: Ako je možný kategorický imperatív?

« Vôľa je kauzalita rozumnej bytosti nakoľko je intelligenciou účinkujúcou v ríši rozumu. Z druhej strany má v sebe jednak kúsok zmyslového sveta ».

Rozumový svet obsahuje základ zmyslového sveta, teda aj jeho zákonov (s. 82, 83.). Pretože je človek členom rozumovej ríše, ale aj ríše zmyslovej, idea slobody, ktorá ho zaraďuje do prvej má povahu kategorického « musieť » so zreteľom na druhú. Toto je syntetický výrok a priori. V ňom je skladba rozumu zmyslov, autonomie a heteronomie, súlad zmyslového a rozumového života v náležitej podriadenosti jedného druhému. Autonomia má za základ princíp mravnosti, heteronomia princíp blaženosti (s. 83.). Tu sme však pri koncoch zdôvodňovania logických súvisov mravného postoja človeka. « Subjektívne je nie možné vysvetliť slobodu vôle, nie je možné vynájsť a uchopiť, prečo má mať človek záujem na morálnych zákonoch » (s. 90, 91). Nejestvuje odpoveď na otázku ako je kategorický imperatív

možný (s. 92.). Nejestvuje odpoveď na otázku, ako môže byť čistý rozum praktickým (tamtiež).

Kant uzaviera rozpravu o základoch etiky: « A takto my síce nerozumieme praktickú nepodmienenú nevyhnutnosť mravného imperatívu, no, jednak pochopujeme jeho *nepochopiteľnosť*; to je všetko čo možno požadovať od filozofie, ktorá vyvíja úsilie dostať sa v princípoch až na hranicu ľudského rozumu » (s. 95.).

Reflexia

« Všeobecný stav etiky pred Kantom v stor. 18. ide hlavne dvoma rôznymi smermi. Proti nemeckému racionalizmu Wolffovmu a jeho vstúpencov stojí anglický empirizmus, s celým radom anglických aj škótskych mysliteľov. Blíži sa mu citová etika Rousseauova. — Na tejto osvietenskej pôde, spoločne s duchami ako Lessing, Herder, Schiller, Goethe, vyrastá i Kant. Jeho etika v období predkritickom, t.j. v prvej polovici jeho filozofického vývoja (1747-1766) ukazuje nám zreteľne cestu, po ktorej vyšiel od Wolffa a anglických moralistov, pomocou Rousseauovou našiel konečne sám seba » (Ant. Papírnik, v Úvode k prekladu Základov Im. Kanta, 1910, str. I-III).

V « Základoch k metafyzike mravov » podáva Kant svoju myšlienku, vďaka svojej novej filozofii (Kritike čistého rozumu) teraz už úplne nezávislú či na empirizme alebo racionalizme. Nejaká etická sústava mu jednak zostala bokom « mimo cesty », — to je kresťanská etika sv. Tomáša Akvinského a jemu príbuzných škôl. Reflexiu na hodnotu Kantovej tézy opierame o túto etickú sústavu. S ňou sa Kant vo svojej kritickej téze nevyporiadal. Podľa zásady « opposita juxta se posita magis elucescunt — protivy vedľa seba postavené viacej žiaria » radi by sme z tohto porovnania čerpať nejaké poučenie.

Dojímavé je vidieť u oboch veľkých autorov slovnú blízkosť, ale myšlienkovú obrovskú vzdialenosť. U oboch sa hovorí o dobrej vôli, o rozume ako pôvode mravnosti, o slobode vôle, o cieli z ktorého pochodí mravné dobro, o zákone, ktorý ukladá povinnosť, — jednak myšlienkový význam oboch je nezmieriteľne iný.

Mimoriadne je sympatická Kantova dispozícia vedeckej

úlohy: od obecného pojmu k ľudovej filozofii; od ľudovej filozofie ku metafyzike; od metafyziky ku kritickej reflexii. Výsledok je však: jestvuje prísne platný mravný príkaz, ktorý si človek sám dáva, ale chápeme, že je nepochopiteľný. — Sv. Tomáš konverzačným výberom podľa obecného školského záujmu stavia otázku za otázkou, vypočuje mienky priaznivé a opačné, zaujíma stanovisko a odpovedá na obe strany. Z drobných otázok a odpovedí stavia všeobsiahlu sústavu múdrosti rozumu a skúsenosti.

Kant v snahe zjednocovania myšlienok ide tak ďaleko, že vôľu človeka prevádza na funkciu praktického rozumu, — ba, vôľu stotožňuje s rozumom. Slobodu vôle stotožňuje aj s kategorickým imperatívom, aj so samozákonnosťou. Treba postaviť kritickú otázku, či v takejto zjednotenej sústave rozumu jestvuje ešte nejaká samostatná schopnosť mravného konania, okrem rozumu. Na túto otázku treba dať krízovú odpoveď, že Kant naozaj nechal bokom obecný pochop slobodnej vôle ako ho pozná zdravý ľudský rozum, rozlišujúci pri vôli slobodu úkonu a slobodu voľby.

Kant vylučuje pojem blaženosti z dominantnej pozície mravného zákona preto, lebo sa domnieva, že pojem blaženosti sa kryje s pojmom zmyslového a telesného pohodlia. — Z vývodov sv. Tomáša vidíme, že pojem blaženosti je práve nie zmyselnosť, ale duchovne vnímavý a najvyššie hodnoty nazerajúci rozum. V tomto pochopení blaženosť záleží v jednote s najvyšším dobrom cestou rozumu. Proti takejto pravde o blaženosti je Kantova kritická voľba úplne pomimo. — Ako treba hodnotiť Kantovu alternatívu « povinnosti » videli sme z vývodov sv. Tomáša: povinnosť práve preto, že má ráz donucujúci a umenšuje dobrovoľnosť mravného konania, vyprázdňuje vnútorný zmysel veľkodušnosti a zakotvuje sa v poriadkových záujmoch spravodlivosti. Práve preto, že, podľa znenia formuly kategorického imperatívu Kant chápe povinnosť z interpretácie zákonodarného rozumu uvažovaného v možnosti.

Rozvojovým prínosom má byť v Kantovej etike formula kategorického imperatívu. V nej je výraz celého filozofického, metafyzického aj kritického snaženia. Mravné konanie je také, ktoré je v zhode so znením katgeorického imperatívu. Podáva ho v týchto formuláciách:

1. Konaj tak, že môžeš chcieť, aby sa tvoja maxima stala všeobecným zákonom.

Konaj tak, akoby sa tvoja maxima skrze tvoju vôľu mala stať zákonom prírody.

2. Konaj tak, že nebudeš ľudstvo používať len ako prostriedok, ale vždy aj ako cieľ, tak v tvojej osobe, ako aj v osobe každého druhého.

3. Idea všeobecne zákonodarnej vôle každej rozumnej bytosti.

Pozadím týchto formúl je Kantova predstava samozákonného človeka, ba, každej rozumnej bytosti. Človek je cieľom osebe. Zo seba a pre seba smie sa pokladať vykladačom všetkého zákonodarného rozumu, v zmysle všeobecnej rozumovej zákonnosti, aj zákonnosti prírody, ale aj ľudských poriadkov a zariadení. Pre seba je interprétom spravodlivej pravdy bez hraníc, viac, je si zákonodarcom bezhraničného nároku rozumu, podľa reflexie osobného záujmu v záujme celku. Vzhľadom na zmyslové nároky ľudskej prirodzenosti si je u seba členom cieľovej ríše, vzhľadom na čistotu rozumu si je hlavou, ktorý je slobodný spod zákona, hoci ho sebe samému ukladá. V špekulatívnom rozume prijíma ideu zvrchovaného dobra v poznatku existencie Boha, v praktickom poradí sa rozhoduje pre dominantu osobnej autonomie. Zreteľne črtá schému nejakej jednoty osobného a celostného (v ľudskom rozmere: sociálneho) princípu, ale v poradí rozumu prevláda priorita mimoosobnej objektivity zákonného rozumu pred subjektivitou mravnej maximy. Táto « syntéza » osobného a spoločenského je späť projektovaná do individuálneho vnútra ľudskej osoby so všetkými protivami slobody a zákona, jednotlivca a celku, — na úrovni mravnej záväznosti aj číro rozumovej možnosti.

V tom je originalita. Domnievame sa, že táto terminologická konštrukcia spiatočnej jednotiacej genézy viacerých činiteľov, hodnotiac reálne, je postavená mimo zámeru skutočnej praxe, — je opretá celá o individuálnu možnosť interpretovanú z možnosti všeobecného prírodného a ľudského rozumu. Vzniká skutočným popretím (zámerným vynechaním) príčinných a cieľových súvisov, stojacich

v objektívnej ríši života nezávisle od toho, či jednotlivec poznáva a uznáva nejakú príbuznosť s nimi formou Kantovho imperatívu. Celá Kantova ríša práva a cieľov je mŕtva, keď nezasahuje do mravnej konštitúcie osobného svedomia. Pojem mravného svedomia je Kantovi neznámy.

Isté je: objektívny zákon mravného rozumu začína v človeku účinkovať, konať, prinášať ovocie súdnych skutkov až potom čo si ho človek svojím praktickým použitím mravného rozumu a slobodného súhlasu osvojil, — hovorme: až potom čo ho uznal,prijal a tak uzákonil svojím vedomým súhlasom... ale interpretujúci rozum, práve preto že je interpretujúcim niečoho, čo je nie on, už nie je autonomným, ale heteronomným: poznáva seba v druhom, a o druhom poznáva viac, než má platnosť osebe samom.

Práve preto, celý vysvetľovací manéver akokoľvek metodicky priaznivý a hodný obdivu, na koniec je jednak mimo vlastného výsledku. Norma mravnosti je heteronomická, osobná mravnosť však chce byť a je nejako autonomná. Toľko prechodí z plnosti mravnej možnosti do života človeka, koľko on svojím súhlasom, svojím « uzákonením » (súhlasom so zákonom) vo svojej osobe uskutoční. Toto môže byť zmyslom kladného prínosu Kantovho kategorického imperatívu. Pokus o syntézu osoby a celku.

Záverom zhrnujeme reflexiu na Kantov pokus o nový základ etiky nasledovne.

1. Jeho obecný pochop mravnosti zakotvený jednostranne vo vedomí povinného je neobjektívny. Povinné je len časťou mravnosti, po « horšom podieli ».

2. Pochop slobody vôle totožný s pojmom autonomie, vyprázdňuje existenciu slobody vôbec. Nahrádza ju praktickým rozumom.

3. Ľudskú osobu vytrhuje z príčinných a cieľových súvisov, z ríše cieľov a práva, a robí ju naoko sebestačnou, — v hypotéze možnej interpretácie všeobecnej zákonodarnosti. V skutočnosti ju heteronomicky zakotvuje v prednosti sociálneho princípu pred personálnym.

4. Formula kategorického imperatívu zostáva v možnosti a podmienenosti (individuálne vedomie podmienené ohľadom na sociálno) a neprechodí do súvisov konkrétnych.

5. Kladne treba hodnotiť systémovú schému a veľkodušnosť názorovo odporúčanú na prípadoch vospolnosti všeľudského blahobytu.

Kantov pokus o vybudovanie nového základu metafyziky mravov treba vcelku hodnotiť záporne. Je odporúčaný dobrou vôľou, podľa hypotézy rozumu, osobného a autonomného, nie je však sústavou mravnej osobnosti slobodného a objektívneho človeka, rátajúceho so všetkými zložkami jeho príčinnej a cieľovej existencie.

LITERATÚRA:

IMMANUEL KANTS, Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, Leipzig, Verlag der Dürr'schen Buchhandlung, Einleitung Karl Vorländer, 1906.

IMMANUELA KANTA Základy k metafyzice mravú, přeložil, Úvodem a poznámkami opatřil Antonín Papírnik, Praha, Laichter, 1910.

Z POÉZIE PAULA VALÉRYHO

Sylf

Niet ma, tu som, čit!
Ja som vône špeť,
privialo ma žiť,
letím odumrieť.

Niet ma, tu som, čit!
Talent, hru to zrádza?
Začnem pôsobiť —
hotová je práca.

Nechápaný byť?
Koľko kapacít
s nemúdrosťou veľkou!

Niet ma, tu som, chyť!
Dva razy som kmit
ňadra pod košieľkou.

Granátové jablká

Granátky tvrdé, obsah nežný
pod kožou prepukajúcou,
ste ako čelá mudrcov
až praskajúce vynálezmi.

Keď teraz úzku štrbinu
nanútila vám dlhá páľa
a hoc vás pýcha spracovala,
lámu sa vrstvy rubínu,

a keď už suché zlato kožky
poslúchajúce rozkaz božský
šťavou i perly prevýši,

blysk vašej škáry mysliet' ženie
dušu, čo mal som kedysi,
na tajomné jej ustrojenie.

Preložil Karol Strmeň

PREJAV O POÉZII

(Prednesený na Matiné slobodnej slovenskej poézie v N. Yorku, 28.III.1971)

Básnik bez otčiny — to je súmrak veku nad poéziou. Ktosi sa musel nenarodiť, nemať kolísky, keď takto má žiť. Ale keď sa ktosi narodil a nesmie žiť tak ako sa narodil, je kvetom, ktorý kvitne a vonia pod zemou, kde ho nikdy nepohladí lahodný vetrík. Je taký kvet? Neviem.

Bez otčiny slávnostné dni sú zriedka a všedné sú všetky. Žijeme bez ožiarených sál, bez veľkého publika, bez citlivého zázemia pre pochopenie a skromne sme sa uchýlili iba k hŕstke tých, ktorým je poézia sviatočnou chvíľou.

Iný bol začiatok v našej mladosti, inak sme začínali. Veď sme boli zobudenou generáciou, ktorej sa ukazovalo, že sa dá naplno žiť slovenskému básnikovi v svojom domove. Vtedy sme boli jarou na lúkach i spevavým potokom, pieseň vždy vyhrala. Mladí majú víťazstvo, lebo sú mladí. Básnik má večnú mladosť

tam, kde je slobodný, kde mu nohy ruže bozkávajú a drozdy čelo. Taká je pravda. Dnes so svojou pravdou sme do seba utiahnutí a v sebe utajení.

Byť mimo otčiny je ako byť mimo zeme a mimo neba. Smutno je takým básnikom, sú sirotami. Pri každej svojej knihe cítim osamelosť. Pri každej knihe, keď mi vyšla, cítil som sa sirotou. Kde pôjdeš, ku ktorej materi pôjdeš s hlasom, ktorým je tvoja pieseň? Oclivieš, ešte sa ti ani hlas neozval, lebo niet tu matere. Ona je ďaleko a tu ktože si robí nároky na poéziu? Len mater je náročná. Ty si tu na mori, ktoré ťa odnáša preč-preč od nej. Sny ťa schytia a v nich si nemôžeš vyberať, sny neprichádzajú na želanie, hneď vidíš, čo je v nich ošiaľu, bezfarebnosti, prchavosti. Potom si zložíš hlavu do dlaní a hľadáš sa, lebo hľadať sa musíš.

Začne ťa srdce bolieť a to sa hlási láska. Láska je vždy počiatok života. Narodil si sa v tom, čo je tvoje, v dome, v dedine, v krajine. Nadväzuješ aj cez svet, aj cez vesmír na tie nitky, ktoré ťa hojdali, raz v povojníčkoch, raz pod šindľovou strechou, raz na výslní, raz v plači, keď si na úbočí od hladu aj trnky obhrýzal a neskôr aj vo chvíli, keď si oči lepšie otváral a videl, že život ide byť ťažký. Všetko išlo byť ťažké, len láska nie. Vždy to bola rozprávka nedokončená a tisla sa ti k srdcu tak ako si rástol. I dnes si v nej ohnivkom a ideš, často aj nevedomky a potajomky k jej hradu, kde má zamknuté poklady. Ich dávni strážcovia sú tam a ty by si sa im rád hodil do náručia, potichy, celkom nečujne. Láska nehľadá slová, keď miluje. Miluje, netreba jej drogy. To si ty, ktorý patríš svojim. Ale tí tvoji ťa čakajú inak, ako ťa čakali v mladosti. Ochoreli. A tu sa ti prihovára takéto slovo poézie z evanjelia: ten, ktorého miluješ, je chorý. Ktože sa ťa bude pýtať, či ti je to matka, brat, či sestra? Zmysel tohto básnického slova je i zmyslom tvojho jestvovania. Nemôžu predsa vymrieť tí, v ktorých jestvuješ láskou.

Básnik sa opiera o to veľké, o jednu predstavu domova. Usmejete sa a poviete: predstava domova je nepravdivý domov, je len ilúziou domova. Ale čo mi odpoviete na to, keď je tak, že len ilúzia je pravdou a všetky pravé pravdy sú nepravdou? Náš svet je istotou len tam, kde v ňom žijeme. Žijeme nie imaginatívne, nie vo vymyslenom prístreší, ale v domove, ktorý tvoríme dennodenne, tak ako sme tvorcami sveta i života v ňom. Život domova je i v jednom stretnutí sa so slovenským slovom, v ktorom koluje naša krv, ktoré vyšlo z koreňa rodných hrúd a hľadá našu svia-

točnú hodinu. Ak je to básnik, ktorý ti vie vyčariť takú hodinu, jeho plod ti môže byť domovom. Báseň má svoje slová i svoje ticho medzi slovami. Nájdeš často i svoje slovo v básni i ticho básnikovo, lebo aj on nechá dopovedať to ostatné tebe. Vtedy spolu hovoríte na jednej zlatej lodi, ktorá má pred sebou prístav.

Reč básnická je komunikatívna, zachraňujúca tých, ktorým je svet ešte aj dnes zázrakom, i napriek tomu, že je plný konfúznosti a absurdity. Zázrak, lebo ešte vieme svojou rečou hovoriť. Prichádzame si na stopu vtedy, keď sme skoro neschopní mať vieru v ľudí. Tvojím smútkom dýcham, tvojou bolesťou rozprávam, keď ma chceš rozumieť. Všetci sme z rovnakých sĺz a rovnaká nádej nás kolíše. Nádej! Ach, to je úžasný výkrik; nezúfaš, je východisko i cieľ, pravdu máš ty, nie lož, si čolen nachvíľu pri sebe samom, prítomný, slobodný a tvoj pokus o vedomie slobody je už sám veľkou slobodou. To ti povie svojím tichým slovom reč, ktorú tak málo a zriedka počuješ. Prišla ti znenazdania v posolstve človeka, čo vie tvojou dušou žiť, rozprávať, spievať.

Si šťastný? Tvoje svedomie je tvojím smerom? Nejde o také šťastie, ktoré sa preváža po uliciach. Nik sa k tebe nedokričí takýmto šťastím, ani uličným svedomím. Ty máš vlastný život, nie cudzí a napokon neutečieš sebe. A keď si sám sebou, môžeš tým byť aj pre druhých, môžeš z toho aj dávať, aj obohacovať druhých. Hľa, naša etická veľkosť nie je v tom, koľko šťastia vieme nazhŕňať, ale v tom, koľko z neho vieme odhŕňať od seba pre tých druhých. Len v takom svedomí sme národom.

Veríme v národ. I keby už nebolo v čo veriť vo svete, veríme v národ. Tam sme počúvali už od detstva i kliatby nad ním, i svoje modlitby, ktoré boli odpoveďou na tie kliatby. Ostalo nám len pritúliť sa k sebe samým, nie ku kanónom, nie k tankom. Ostalo nám nie žalovať sa, ale žiť v celom obsahu svojej dedovizne. Rástli sme dlhé storočia v utrpení a rastieme v ňom. Kríž národa, to číre jadro jeho nesmrteľnosti, je našou zárukou, že v kategórii takéhoto jestvovania pretrváme, ako sme pretrvali vždy. Nie to, že sme mali a máme takú či onakú formu politického života, ale že miesto, kde žije národ, je uchránené, je naše. Vy ste teraz dali tomu najkrajšie meno: Múza Tatier. A básnik sa vám v nej ozýva vo chvíľach svojej viery. Veríme v národ, veríme v človeka. Keď hovoríme ubolením národa, hovoríme aj ubolením človeka. Ale z ubolenia každý túži dostať sa von. Túžby tvojho utrápeného národa sú dnes i túžbami utrápeného ľudstva. Dnes sme všeľudsky ubolení a túžime mať kdesi svoje

miesto, kdesi, kde sme na ňom a nemáme ho. Chceme si ohriať to miesto, ktoré je obmrznuté srieňom. Básnik prináša víziu teplého domova, ktorý je domovom hádam len s takým úzkym priestorom, ako je srdce ľudské. V tejto intimite sa môžeš radovať ako dieťa, čo len v tom okruhu sa raduje, ktorý je medzi srdcom jeho matky a jeho detským srdcom.

Ďakujem vám za lásku k tomu, v čom je náš exil najposvätnejší, k poézii. Neberiem osobne tento váš čin ako uznanie pre mňa, ale beriem to ako hold slovenskej poézii. A tak máme i v rozsahu širšieho slovenského sveta pochopenie pre to, čo je v nás tak ľudsky bolestné, pre svoj osud, ktorý sa vždy ohrieval dychom i duchom poézie, teplotou básnikovho slova. Ďakujem vám.

Rudolf Dilong

OTÁZKA

Žeby tak všetko ostalo,
len v plnej kráse, nevine?
Ó, slnko, ktoré perlíš sa
v mori a vo víne!

Otázka, ktorá mučí ma,
otázka, ktorá stále bolí:
Budú raz ešte krajšie
tie biele moje gladioly?

Vravia tí, ktorí brázdy orali
cez prázdne, pusté úhory,
že nový mesiac vyšiel už
nad moria, nad hory.

Ó, Bože, chráň mi starú vieru!
Kde sa to vlastne štveráme?
A kým nám múdri múdrosť berú,
krv prisychá nám na dráme.

KRÁŽE VELEBY

V čom je, more, tvoja krása?
Máš len líce, máš aj rub?
Ukazuješ časom oboje:
vnútri ticho, zvonku huk
ako uzly kŕčovitých múk.

Čo to z teba večne žiari,
azda máš stred ohnivý?
Stránky v tvojom kalendári
nezaznačia starý — nový rok.
S vetrom vo dne, s hviezdou v noci
držíš nemenlivý krok.

Ružu ľahšie zajať do slova,
na tebe sa láme každá metafora,
veľkosť tvoja škrtí každý výraz.
Slnko azda vedelo by zhora
povedať nám, keď ťa vidí po prvý raz.

Ale slnko nám nič nevraví,
mlčanlivo horí ďalej na nebi,
kým sa básnik dolu žiaľne trápi
v nevýslovných krážoch veleby.

V T Á Č I K

Stačí mu nízky sivý bodliak,
lebo aj bodliak bielo kvitne z piesku,
nezáleží mu, kde si spieva
a kde si spraví svoju viesku.

Nájde si miesto medzi dvoma pichliačmi,
neskrvaví si krehké svoje driapky.
Len človek vie sa porezať
na steble trávy abo suchej slamky.

Mikuláš Šprinc
(Zo zbierky « *Piesne z Palidora* »)

ROZHĽAD

KEĎ UMRIE « HRADNÝ PÁN... »

(Na margo úmrtia národného umelca Janka Alexyho)

Cesta Janka Alexyho za farbami, bola tŕnistá — povedal by básnik. A bola aj plná mladistvého humoru, povedali by jeho priatelia. Bola to šťastná cesta, tvrdieval majster sám.

— No, mohol to byť nešťastný začiatok, keď som vlastne začínal ako kominár...? — Povedal mi raz majster Alexy, na vŕšku nad Dunajom, odkiaľ sme hľadeli z jeho terasovitej záhrady kamsi do diaľky.

— Tam voľakde, — mávol rukou smerom na Rakúsko, — mi vychádza spoza hraníc, každé ráno slnko. Ale ja ho zbadám, až keď mi je nad záhradou. Viete... nedopovedal. Pretože nerád, alebo iba zriedka hovoril o svojom chátrajúcom zraku. — Nemohlo by ma postihnúť čosi horšie, než aby som raz prestal vidieť farby. — Povedal. Počúvala som ho a vnímala tieseň týchto slov. Pre maliara niet väčšej katastrofy ako stratiť videnie. Toho sa bál aj nebohý majster Bazovský, o tom hovorí aj Alexy. Lebo maliar najprv maľuje tými farbami, čo mu pršia z očí, až potom to riedi štetcom na palete.

A na jeho palete sa rodili výlučne slovenské farby v slovenských motývoch. Bol to taký zázračne vyrovnaný slovenský maliar, ktorého nekvárili nijaké « nové, moderné vlny ». Videl svoj svet vlastným videním. Maľoval ho taký, aký bol. Preto boli charakteristické jeho hrady a panorámy — i jeho zdravé, slovenské nevesty v parte z perál.

— Ale najradšej maľujem slnko, — hovoril mi. — Zarána. Zavčasu, skoro na brieždení, keď sa cezeň prevaľujú mračná a tvoria tak hrou tieňa i zlatých papršlekov vlastnú fantáziu. Neverili by ste, čo také mračno a slnko svojim pohybom vytvoria.

Uverila som, keď mi zalistoval vo svojom skicári.

Janko Alexy miloval tri veci: svoje umenie, slovenské hrady a deti, hoci vlastných nemal. Umeniu dal svoju dušu, plnú rozprávkovej čistoty vlastného sveta. Hrady a zámky zachraňoval neodbytnou húževnatosťou s akou chodil na pamiatkové úrady — a vypisoval petície. Aj bratislavský hrad, jeho záchrana a dnešná konečná podoba, je dielom majstra Alexyho. Nepredarmo ho prezývali « Hradným pánom... ».

A pre deti mal všetko: čas, pochopenie, farby, trpezlivosť, svoju

pestovanú záhradu i plot, kam im dovolil maľovať Jánošíkov. V priestoroch vlastného domu dával zadarmo hodiny kreslenia pre nadaných žiakov. Vyberal talenty z radov školákov a venoval sa im. Vychovával, podporoval, tríbil ich. Bolo cťou detí, chodiť « do Alexych ». Nejeden talent im ďakuje za svoje objavenie.

Hovoriť o Jankovi Alexy a nespomenúť slimákov, to by nebolo ono. Ak ste sa zahlásili na návštevu a majster si vás vážil, mohli ste na to dať krk, že vás ponúkne varenými slimákami. Pamätám sa, ako mi táto pocta šla ťažko dolu mojim sedliackym krkom.

77 rokov tľklo srdce tohto maliara s básnickým štetcom a reálnym perom. Titul jeho knihy « Život nie je majáles... » sa stal priam slovenským príslovým. Umrel... Uprostred jesene, ktorá je nad Dunajom najfarebnejšia. V čase, keď sa na úpätí jeho záhrady plazili v daždi slimáci — a na priedomí začali šarvanci s kapsou na pleci, chodiť opäť do školy. No, do Alexych už nepôjdu. Posledný Jánošík, nakreslený na plote, mal ráno v jednom oku rosnatú slzu. Deti to zbadali — a keď sa dozvedeli tú zvesť, plakali.

A kde plačú deti — tam je naozajstný smútok. Cítiť ho aj v očiach dospelých, a to dokonca až na druhom brehu Atlantiku... majstre!

Agneša Gundová-Jergová

NÁVRAT DO KULTÚRNEJ IZOLÁCIE

Polstoročné oslavy založenia KSČS ukazujú viditeľné dôsledky okupačnej politiky. Už dávnejšie bol jasný trend (sovietske poučenie z udalosti roku 1968 v Česko-Slovensku) kultúrne izolovať krajiny sovietskeho bloku od Západu. Na Slovensku dávajú tomu teraz aj politickú pečať. « Polstoročné skúsenosti z revolučného boja ukazujú, že nikdy nejestvoval nejaký národný komunizmus », hovoria najmä na slovenskú stranu. Už popierajú aj historické fakty z vlastnej minulosti (boj slovenských komunistov od 20. rokov s maďarsko-nemeckými i českými súdruhmi o vedenie slovenského proletariátu, čo viedlo k návrhu založiť Komunistickú stranu Slovenska; Osohovo heslo z poslednej vojny « za samostatné sovietske Slovensko »; tzv. výdobytky SNP; likvidácia slovenských buržoáznych nacionalistov; federácia Česko-Slovenska so Slovenskou socialistickou republikou), aby pod okupačným tlakom zamlčali akúkoľvek zmienku o národnom dôraze v politike slovenských komunistov.

Pod povrchom tejto propagandy odohrávajú sa akútne nebezpečné veci, súvisiace najmä s kultúrnou izoláciou od Západu. Zatiaľ čo v Čechách na tomto poli je viditeľná neochota, slovenský minister kultúry všemožne upevňuje kultúrne zväzky so Sovietskym zväzom a inými socialistickými krajinami, a umelecké zväzy (Zväz sloven-

ských spisovatel'ov a Zväz slovenských skladatel'ov) podpisujú už zmluvy o najužšej spolupráci s príslušnými zväzmi socialistických krajín. Aj Zväz slovenských výtvarných umelcov (hoci slovami svojho predsedu Dúbravca uist'uje, že sa nebude izolovat' od výstavnej spolupráce so Západom) zdôrazňuje už uplatňovanie nových kritérií socialistických zásad v kultúrnej politike a potrebu angažovanosti Zväzu v rámci tejto politiky. To znamená čo najužšie sa zapojit' na sovietsky blok. Zväz « v oblasti zahraničných výstav skoncuje s dvojtvárnost'ou », hovorí Dúbravec. To znamená: tvorbu i kontakty orientovat' hlavne na sovietsky vzor. Spisovatelia pod Plávkovým vedením to robia od roku 1969. Vlani sa k tomu pridali skladatelia pod vedením Dr. Ferenczyho a výtvarni umelci pod vedením Roberta Dúbravca. A čo sa týka slovenského filmu tu jeho nový riaditel' Pavol Koyš hovorí ešte presnejšie: « V roku 1971 chceli by sme ešte výraznejšie pokročit' v uvádzaní nových socialistických filmov ». Aby nátlak zhora bol na verejnost', ktorá sovietske filmy dosial' bojkotovala, čo najsilnejší, má tu príst' pomoc od národných výborov, od Zväzu československo-sovietskeho priatel'stva i od Socialistického zväzu mládeže. Mládež vraj má zapl'ňat' kiná a film má zas socialisticky vychovávat' mládež.

Od roku 1956 (od revolučných udalosti v Pol'sku a Mad'arsku a od prvého odmäku v Česko-Slovensku) bol v socialistických krajinách všeobecne silný odklon od sovietskeho umenia každého druhu. Sovietsky zväz po skúsenostiach v Česko-Slovensku roku 1968 chce tomu teraz zabránit' prísnymi opatreniami. Prejavuje sa to už v tlaku na školy (od varšavskej konferencie ministrov školstva v septembri 1969 sa zdôrazňujú jednotné smernice socialistickej výchovy), čo v Česko-Slovensku viedlo priam k propagačnej kampani za potrebu straníckej práce na školách, za politicko-ideovú školskú výchovu, za očistu učitel'ských zborov od tzv. pravicových oportunistov a pod.

Čistky na Slovensku sa v kultúrnej oblasti nekonali síce tak bezohl'adne ako v Čechách, ale trojica dogmatikov — Šiška, Filkorn, Hrozienčik — rozhoduje dnes o kádrových veciach tak na vysokých školách ako aj vo vedeckých inštitúciach (SAV) a garantuje, že vývoj pôjde podl'a sovietskych smerníc. To znamená, že izolácia našej kultúry, vedy a umenia sa v mnohých smeroch bude vracat' do stalinských rokov.

— eký — *(Viedeň)*

MINULOSŤ VOLÁ: ZACHRÁŇTE MA!

Už sú dávno za nami roky, ked' na politický príkaz išli do šrotu cenné písomnosti našej dávnej i nedávnej minulosti, menovite rôzne listiny, rukopisy a knihy, ktoré zhabali z bývalých kláštorov, kaštiel'ov

a u politicky proskribovaných súkromníkov. Roku 1969 uvedomili si katastrofálny stav starostlivosti o starožitnosti ako aj dlhé roky zanedbanú ochranu a opravu kultúrnych pamiatok aj členovia výboru SNR pre školstvo a kultúru a rokovali o tomto aktuálnom probléme v Moravanoch pri Piešťanoch. Stalo sa to iste aj pod verejným tlakom, lebo noviny už roky predtým písali o potrebe pozornosti národným pamiatkam, o potrebe úcty k historickým budovám a predmetom a pod. V rokoch päťdesiatych bolo ešte záslužným činom ukradnúť cenné sochy a iné umelecké predmety z kostolov a kláštorov. Stranícki funkcionári sa vtedy nad tým iba blahosklonne usmiali a hodili rukou. Bolo to vyslovené barbarstvo, ale od držiteľov moci sa vtedy nedalo nič iné očakávať. To bol obraz ich kultúrnej vyspelosti. Koľko kultúrnej škody spôsobila národu táto politika to bude ťažko vedieť niekto odhadnúť. A niektoré straty sú pritom nenahraditeľné.

V posledných rokoch bolo možno badať už vážnu zmenu vo vzťahoch ku kultúrnemu dedictvu národa; a to jednak preto, že sa aj do straníckych funkcií dostali zodpovednejší ľudia a potom, že stav chátrajúcich kultúrnych pamiatok bol priam alarmujúci. Pritom všetkom stali sa neuveriteľne zahanbujúce veci, menovite pokiaľ ide o predaj a vývoz historicky i umelecky cenných predmetov do zahraničia. Otvorene treba povedať, že poniektorí emigranti roku 1968 utekali za hranice s autami naplnenými ukradnutými kultúrnymi cennosťami. Tak sa stalo, že v zahraničných antikvariátoch alebo už v súkromnej držbe milovníkov starožitností nachádzame dnes mimoriadne cenné predmety zo Slovenska. Za Novotného éry dokonca režim vyvážal najmä staré obrazy a sochy a predával ich za potrebné devizy v zahraničí. A príklad režimu nasledovali potom aj nezodpovední jednotlivci. Len ako príklad stačí uviesť, že v jednom antikvariáte v Stokholme našli sa prvotlače a inkunábuly z nitrianskej diecéznej knižnice. Bohužiaľ, tomuto drancovaniu kultúrnych pamiatok na Slovensku pomáhali často aj domáci nezodpovední ľudia, ktorí zahraničným turistom predávali priam za babku predmety, ktoré mali nesmiernu kultúrnu cenu. A tak pamiatky, ktoré mali zostať v majetku národa, v galériách a múzeách, putovali do Rakúska, Nemecka, Švédska a odtiaľ ďalej, často až do Ameriky.

Čo sa týka pamiatkovej starostlivosti treba sa pochválne zmieniť o Slovenskom ústave pamiatkovej starostlivosti, ktorý vydáva nielen knižný súpis pamiatok (pamiatkový fond na Slovensku vykazuje viac ako 20 tisíc nehnuteľných kultúrnych pamiatok), ale po dlhoročnom zanedbávaní venuje sa odborne a systematicky údržbe týchto pamiatok. V porovnaní s pamiatkovou starostlivosťou v českých krajinách nemôže však uspokojivo plniť svoje úlohy lebo nemá dostatok finančných prostriedkov. Tak sa stalo, že hoci je na Slovensku 6956 objektov zapísaných v štátnom zozname, mnohé sú v chátrajúcom stave a niet prostriedkov na ich reštauráciu. Týka sa to aj mestských pamiatkových rezervácií. Zatiaľ čo české mestá ako Telč, Jindřichuv

Hradec a iné reštauroval štát vel'kodušne, slovenské mestá ako Levoča, Banská Štiavnica, Bardejov, Halič, Banská Bystrica, Bratislava, Kežmarok, Kremnica, Prešov, Spišská Kapitula, Spišská Sobota, Kláštor na Skalke a iné čakajú stále na svoju záchranu. Tu treba pripomenút', že aj UNESCO vyzvalo vlády členských štátov, aby zvýšili finančné prostriedky na záchranu kultúrnych a historických pamiatok.

Dr. P. Skalenický

DVE TVARE RUSKA

« Národ, ktorý nevytvára umenie a literatúru, zákonite umiera », napísal vlani v súkromnom liste jeden z intelektuálov v našej okupovanej vlasti. « A my sme — pokračoval — pri našich tradíciách dnes práve v takejto situácii. Stala sa z nás rozvojová krajina. Až z toho padá na človeka strach ».

Ked' domáci « inžinieri l'udských duší », ako nazval stalinizmus spisovatel'ov, nechcú okupantom a ich prisluhovačom predat' ani svoju kožu ani svoju dušu, prichádza okupant so svojím kultúrnym cirkusom, aby nášmu l'udu, popri umeleckej kvalite niektorých súborov, podával hlavne politickú propagandu. Tak sa stalo, že po « dňoch sovietskej kultúry v Československu » vlani v novembri, nasledoval hned' « deň sovietskeho rozhlasu ». Výrazný dôkaz ako sovietsky režim rôznymi prostriedkami propagačného prejavu predstavuje a odporúča nášmu l'udu oficiálny obraz sovietskeho života. Domáci prisluhovači okupantov pritom hovoria, že je to « návrat k starým formám priatel'skej spolupráce », ktorý vraj odstraňuje nedôveru akú tu nahádzali do cesty roky 1968-69. Teda túžba po slobode a nezávislosti, viac l'udskosti a demokracie, čo priniešla Dubčekova politika, to vyvolalo nedôveru. Ale okupácia « priatel'a a spojenca », tá vraj odstraňuje nedôveru. Pritom slovenské noviny už o prípravách « dní sovietskej kultúry v Československu » napísali, že ich zo sovietskej strany pripravili « s vel'kou láskou a citom pre československého partnera ». Kto by si tu neopakoval slová klasika: Times Danaos dona ferentes.

Sovietska propaganda za posledné roky tak pošpinila nielen Dubčeka a jeho politiku, ale aj našu inteligenciu, študentov a náš l'ud, že si sotva už bolo možno predstavit' horsí pomer medzi dvoma krajinami s rovnakým politickým systémom. Na to však tí, čo robia kariéru z priazne okupantov, už dávno zabudli. Už na nich, ako na E. B. Lukáča, zo sovietskej strany nepôsobí nič rušivo. Poddávajú sa samoúčelnej sovietskej propagande, ktorá v ružových farbách podáva

nielen sovietskych vodcov a ich politiku, ale aj život spoločnosti. Nové Potemkinove dediny.

Ruskí komunisti sa voľakedy dovolávali Gercena, ktorý hovoril, že « literatúra národa, ktorý nemá politickú slobodu, je jedinou tribúnou, odkiaľ môže počuť vlastný pobúrený hlas a hlas svojho svedomia ». Z oficiálnej ruskej literatúry « pobúrený hlas » dnes nepočuť. Nebolo ho cítiť ani na « dňoch sovietskej kultúry v Česko-Slovensku ». A predsa takýto hlas existuje v Rusku aj dnes. Hovoria ním tí ruskí študenti a spisovatelia, čo vydávajú ilegálny Samizdat, a tí ruskí intelektuáli, ktorým sovietsky režim upiera slobodu prejavu a tvorby. Tu vládcovia v Kremli zabúdajú aj na slová svojho učiteľa Marxa, ktorý o slobode tlače roku 1824 napísal: « Sloboda tlače to je charakterná, rozumná a mravná podstata slobody. Charakter cenzurovanej tlače to je necharakterný znak neslobody, to je civilizovaná obludnosť, naparfumovaný netvor. Cenzurovaná tlač pôsobí demoralizujúco. Vláda tu počuje iba svoj vlastný hlas; vie, že je to iba jej hlas, a predsa sa utvrdzuje v klamstve, že počuje hlas ľudu, a to isté žiada od ľudu, aby sa aj on utvrdil v tomto klamstve ».

Keby sa sovietsky režim riadil týmto Marxovým názorom na slobodu tlače boli by sa rozhlasoví poslucháči u nás doma počas dní sovietskeho rozhlasu dozvedeli aj o Alexandrovi Solženicynovi, ktorý práve vtedy mal v Štokholme prevziať Nobelovu cenu za literatúru. Ale Alexander Solženicyn reprezentuje práve ten « pobúrený ruský hlas », hlas ruského svedomia a preto ho sovietska tlač a rozhlas spomínajú iba vtedy, keď ho zatracujú. Tak ako výstava sovietskej knihy v Česko-Slovensku holdovala hlavne Leninovi a nie ruským laureátom Nobelovej ceny za literatúru Buninovi, Pasternakovi a Solženicynovi, tak aj sovietsky rozhlas holdoval novovekému cezaropapizmu.

A predsa je aj druhá tvár Ruska. Tá, ktorú reprezentujú Daniel, Dudincev, Amalrik, Cvetajevová, Čukovská, Larisa Danielová, Borison, Gorbanevskaja, Feinberg, Grigorenko, Chornovol, Kapitca, Sado, Ogurcov, Tendrjakov, Tvardovski, Samsonov, Levin, Rostropovič, Solženicyn a mnohí iní. To je, dúfajme, hlas budúceho Ruska. To sú duchovia, ktorí sa riadia odkazom veľkého filozofa nášho veku José Ortega y Gasseta, ktorý hovorí: « Ak sa naša generácia nechce oneskoriť za vlastným osudom, musí sa orientovať na všeobecné črty pokročilej vedy a neupínať sa na politiku tejto chvíle, na politiku, ktorá je doslova anachronická a ktorá je púhym echom prežitej senzibility. Na tom, o čom začíname premýšľať dnes, závisí to, čo zajtrá bude verejnou skúsenosťou ». Dúfajme, že budúcnosť Ruska popíše ruka božia, čo si prial už Mickiewicz.

Peter Javorský

DVAJA V JEDNOM DIVADLE A V DVOCH KNIŽKACH (*)

V päťdesiatych rokoch sa do nadšeného budovania novej spoločnosti zapojili, lepšie povedané (i keď to veľmi slovensky neznie) boli zapojení i humoristi. Spoločnosť, v ktorej bol každý zodpovedný za všetko, čiže nikto za nič, pridelila i humoru významnú funkciu, ktorá v okrídlenom žargóne doby znela približne takto: kritizovať nedostatky a naprávať nešváry. A tak i slovenský humor kritizoval nízku dojivosť družstevných kráv, malú znášku vajec, neskorý príchod do práce, ideologickú nevyspelosť členov strany,... vyratúvať by sa dalo do nekonečna. Humor a satira mali teda naprávať. Naprávať to, čo iní pokazili, alebo sami napraviť nevedeli. A vznešená úloha meniť spoločnosť nakoniec — nie paradoxne, ale skôr zákonite — degradovala humor na akýsi hygienický prostriedok, samozrejme neúčinný.

Ale smiali sme sa i vtedy. Veď systém a spoločnosť vytvárali často také komické situácie, aké by nevymyslel ani najlepší humorista. Že v tom smiechu bolo veľa smútku nad absurdnosťou pomerov a vlastnou bezmocnosťou, netreba pripomínať. Tieto pocity najlepšie vyjadrovali stovky vtipov, ktoré kolovali z úst do úst. Azda by sa ich oplatilo raz vydať. Určite by o tých dvadsiatich rokoch povedali viac ako oficiálny humor, ktorý stále zostával na úrovni ľudových rozprávačov.

Veľa ľudí si v tom čase odôvodnene myslelo, že slovenčina je len ľúbozvučná a hodí sa iba na recitovanie. Pre inteligentný humor ako keby nemala výrazové prostriedky.

V roku 1969 vyšla v Bratislave vo vydavateľstve Tatran kniha dvoch autorov Milana Lasicu a Júliusa Satinského *Nečakanie na Godota.*

Na prvej strane mala nasledovnú vetu:

« Ak chcete, porozprávajme sa o človeku ».

A čudo, nešlo ani o filozofickú úvahu, ani o nejakú esej, ako by sa dalo súdiť podľa tohto citátu, ale o « dialóg rýdzo humoristický ». Odpoveď totiž znela:

« O človeku? Neviete aspoň približne meno, vek, postavenie? Čo robí? ».

Touto knihou sa širšej verejnosti po prvýkrát predstavila dvojica mladých komikov: Lasica a Satinský. Tieto dve mená boli už vtedy v Bratislave, najmä medzi študentami, ktorí každý večer zapĺňali pivničné priestory Divadla na Korze, pojmom. Lasica a Satinský už mali vtedy za sebou veľa úspešných večerov na improvizovaných

---

(*) Milan Lasica, Július Satinský: Nečakanie na Godota. Tatran, Bratislava, 1969. — Lasica, Satinský a Vy: Radostná správa, Soirée. Tatran, Bratislava, 1970.

javiskách rôznych mládežníckych podujatí, v rozhlase a najmä v Divadle na Korze. V minulom roku im vyšla druhá kniha *Lasica, Satinský a Vy* s textami predstavení Soirée a *Radostná správa.*

Tieto dve knihy sú podľa mňa dôležitým medzníkom vo vývoji slovenského humoru. Azda po prvý raz sa nám dostáva do rúk inteligentný humor. Dvaja autori, ktorí majú za sebou už niekoľko rokov poctivej práce, sa zriekli lacnej aktuálnosti a vtipkovania a načreli trochu hlbšie, do ľudského vnútra. Komiku hľadajú v trvalých ľudských vlastnostiach. Hrajú a pohrávajú sa so svetom okolo seba a bez strachu odkrývajú prázdnotu všetkých veľkých právd a istôt. V prvom rade sú veselí a hraví. Ale zo všetkých ich hier vanie na nás prázdnota. Tá, ktorá je nielen okolo nás, ale i v nás: prázdnota bezcieľneho života. Sú dvaja. A dvaja by podľa všetkých pravidiel mali stačiť na dialóg. Ale z dialógu nie je nič. To, čo hovoria, už nemožno nazvať ani monológmi. Sú to iba slová, ktoré si dvaja vymieňajú bez toho, že by sa ich vzájomne dotkli. Scénky v Nečakaní na Godota sú pokusom zblížiť sa s tým druhým, niečim sa ho dotknúť. Vzbudiť v ňom nejakú iskru. V druhej knihe toho už niet. Slová iba preletujú popri tom, komu sú určené. A tak sú už iba výpoveďou, či svedectvom o neschopnosti komunikácie medzi ľuďmi. Je to iba spústa slov a fráz bežne používaných, ktorých prázdnotu odkrývame až v nejakej nezvyčajnej situácii. Azda najcharakteristickejšou známkou humoru Lasicu a Satinského je práve hra so slovami. Nie lacné vtipkovanie. Obyčajné slovo vyslovené v nezvyčajnej situácii a takto demaskované. A práve tým, že ukazujú zbytočnosť a prázdnotu slova, mu dávajú nové možnosti, nútia zamyslieť sa nad jeho obsahom a vracajú slovu pôvodný význam.

Dnes je už jasné, že Lasica a Satinský vytvárajú slovenské moderné absurdné divadlo. Áno slovenské. Toto slovo sa dosť často objavuje v ich hrách. Ale ich pohľad na národnú mentalitu je zbavený obdivu, sebalásky a spokojnosti so sebou. Je to kritický pohľad na moderného človeka — nielen slovenského. A vo všetkej tej prázdnote bezcieľneho života, ktorú zobrazujú, je znepokojujúci smútok. Zdôrazňujem znepokojujúci. To nám totiž treba dnes viac ako kedykoľvek predtým.

Keď som dával do nadpisu « Dvaja v jednom Divadle... » už som vedel že normalizácia obchádza i okolo Divadla na Korze. Ešte som však nevedel že Lasica a Satinský ho budú musieť opustiť. Podrobnosti neviem, iba som sa nedávno dozvedel že už zase hrajú pred obecenstvom... pražským. Že by sa opakoval prípad Hany Hegerovej a iné? Nebude onedlho zase niekto v bratislavských novinách nariekať nad tým, aké talenty sme stratili?

Ján Mojto

ZAZNAMENÁVAME

VYZNAMENANIE. Dlhoročný spolupracovník Mostu, básnik Dr. Karol Strmeň, profesor francúzskej literatúry na Cleveland State Univerzite dostal v jeseni minulého roku od ministerstva Národnej výchovy Francúzskej republiky vysoké kultúrne vyznamenanie: Rytierstvo akademických paliem za služby francúzskej kultúre. Insignie — palmové ratolesti odovzdal mu kultúrny ataše Francúzska na osobitnej slávnosti 29. decembra 1970 v New Orleans, Louisiana. Srdečne blahoželáme k tejto neobyčajnej pocte, prvej udelenej Slovákovi.

* * *

ĎAKUJEME, LÚČIME SA A VÍTAME. Dňa 29. decembra 1970 odovzdal svoju statočnú dušu svojmu Stvoriteľovi Vlado Ozábal na ostrove sv. Vincenta (Malé Antily). Za osem rokov nezištne, bez haliera platu administroval Most z čistej lásky k slovenskej kultúre. Mal v skromnej pokladnici Mostu vždy viac peňazí, ako knižky vykazovali — svojich vlastných peňazí, z ktorých hradil všetky výdavky s administráciou Mostu« Redakcia, prispievatelia a čitatelia Mostu s obdivom mu ďakujú za jeho služby. Vlado Ozábal mal zriedkavý zmysel pre všetko, čo prispievalo k dobrému menu Slovenska a vždy ochotný zaň obetovať svoj čas a peniaze. Nech odpočíva v pokoji po ťažkom emigrantskom živote.

Vítame novú administrátorku Mostu pani Janku Maďarovú, ktorá sa ochotne podobrala vstúpiť do šľapají nebohého Vlada Ozábala. Má dlhú administratívnu prax ešte zo Slovenska, no a nadovšetko lásku k slovenskej kultúre. Srdečne ju vítame v jej novej funkcii a prosíme najmä našich odberateľov, aby jej porozumením a ochotou pomáhali v jej práci.

* * *

ŠTÚROVE NOVINARSKE CENY udelili vlani Bohušovi Trávničkovi a Milošovi Markovi, dvom popredným hlásateľom Husákovej normalizácie, ktorých na toto vyznamenanie navrhla vláda SSR. Ceny vyznamenaným odovzdal minister kultúry, básnik Miroslav Válek. Na pomenovanie tejto ceny si komunisti museli vypožičať meno zo staršej slovenskej historie lebo v ich vlastnej nič vážneho nedozrelo. Čo predstavujú ako svoje, má iba spornú hodnotu. Aby sa však nemuseli dívať na cintoríny vlastných ilúzií, dovoľujú «návraty»

mŕtvym aj v tom, že si požičiavajú ich meno na novinárske, divadelné a iné ceny. Tu sa však žiada pripomenúť, že nestačí vypožičať si len meno zo slávnej minulosti predkov, že sa treba riadiť ich odkazom. Najmä keď ide o také osobnosti ako Ľudovít Štúr, ktorého meno už samo o sebe je naším programom.

Keď si Ľudovít Štúr dávno pred sto rokmi položil otázku: Čo chceme s novinami našimi? — odpovedal na rôznych miestach čo je cieľom jeho novín a čo je cieľom jeho politiky. « My chceme slobodu; to je náš cieľ a svätá naša túžba », hovoril na uhorskom sneme. K slobode, demokracii a ľudskosti viedli jeho noviny našu spoločnosť. Hlásali pravdu, odkrývali neprávosť, útlak a krivdu, a dvíhali ľud k sebavedomiu národnému, politickému i mravnému. « Keď ale slobodu chceme — hovoril Štúr — dajme slobodu tam, kde bolo jej miesto a prítulok, keď ju v krajine utisli a zo všetkých kútov vyhnali ».

Ako by na Štúrovu otázku odpovedali laureáti jeho novinárskej ceny Trávniček a Marko — ťažko si je predstaviť. Na to, čo robí znormalizovaná tlač v okupovanej krajine, ako zatracuje a odsudzuje politické i mravné hodnoty národa, ako špiní česť statočných ľudí, ktorí sa nedali do služieb okupantov, na to možno použiť iných slov Ľudovíta Štúra: « Hlboko si upadol, rod môj, že rozkazy k mukám a záhube svojej sám vykonávaš, ktoré by iný odmietol s nevôľou najväčšou ».

Cena je Štúrova, ale jej nositelia sú Brežnevovci.

NAJKRAJŠÍ ROMÁN aký sa vlani zjavil na domácom knižnom trhu je Hronského « Andreas Búr Majster ». Vydali ho 23 rokov po tom, čo vyšiel v Amerike. Ďalší Hronského návrat do slovenskej literatúry, ktorá sa od okupácie podobá « tichu cintorínov ». Aj tu je mŕtvemu « návrat » možný. To je komunistický humanizmus.

« Návraty » mŕtvych môžu byť balzamom na rany, iste lepšie ako keby ich ani nebolo, ale takto nemožno riešiť páľčivé otázky našej kultúry. Socialistická realita spravila z ušľachtilých myšlienok slobody ducha, slobody umeleckej tvorby, slobody kritiky a prejavu znormalizovanú šablonu duchovného poddanstva. Z ušľachtilých myšlienok duchovnej slobody a pokroku komunistický socializmus vypestoval dejinné netvory.

Keď sa človek nemá pričom zastaviť so svojou myšlienkou, nech sa utiahne aspoň k tým, ktorým dovolili « návrat ». Aj v tom je overovanie istoty hodnôt.

BOL KOMENSKÝ SLOVENSKÉHO PÔVODU? Na vedeckej konferencii, ktorú usporiadali koncom septembra m.r. v Prešove a na

ktorej sa zúčastnili aj početní hostia sa opäť hovorilo aj o pôvode Jána Amosa Komenského. Zaujímavé príspevky mali najmä Dr. Ľudo Novák, ktorý hovoril o Slovenských prekladoch Komenského spisu Brána jazykov otvorená a Dr. J. A. Valšík, ktorý znovu nadhodil otázku Komenského pôvodu a rodového mena. V prednáške Segešovci na Slovensku a v diskusii po tejto prednáške sa znovu hovorilo o tom, že pôvodné meno Komenského bolo Segeš a že pochádzal zo Slovenska. Niektorí komenologovia tento názor zastávajú už dávno. Medzi nimi aj Dr. J. Pavelčík, riaditeľ Múzea J. A. Komenského v Uhorskom Brode, ktorý hovorí, že Komenský sa po otcovi volal Segeš. Známy je však pod viacerými inými menami, ako Nivanus (z Nivnice), Moravus Huldericus de Neufeld, Hudobrodensis (z Uhorského Brodu), ale najviac známy je pod menom Comenius-Komenský.

ZÁVÄZKY NA POČESŤ KOMUNISTICKEJ STRANY. Predseda Zväzu slovenských skladateľov prof. Dr. Oto Ferenczy povedal v rozhovore s redaktorkou bratislavskej Pravdy Vierou Bednárovou, že slovenskí skladatelia pracujú na nových dielach na počesť 50. výročia založenia KSČ-S. Tibor Andrašovan pripravuje operu Hájnikova žena, podľa Hviezdoslavovej predlohy, Ján Cikker Variácie na slovenskú ľudovú pieseň pre veľký orchester, Gejza Dusík Suitu pre veľký orchester, Oto Ferenczy operu na námet Antona Čechova, Dezider Kardoš symfonickú predohru pre veľký orchester Res Philharmonica, Andrej Očenáš Symfóniu pre miešaný zbor a veľký orchester na texty básní Vojtecha Mihálika a Jána Kostru, Eugen Suchoň Koncertantnú skladbu pre organ, sláčikový orchester a bicie nástroje, Ján Zimmer VIII. symfóniu pre veľký orchester. — Tieto záväzky nám pripomínajú päťdesiate roky, kedy režim nútil umelcov, aby uzatvárali záväzky na podporu politických akcií. Je to návrat stalinizmu?

* * *

SLOVENČINA ZAS O KROK VYŠŠIE. Počiatkom roku 1970 sa na talianskom knižnom trhu objavila veľmi zaujímavá práca, ktorá vzbudila vo verejnosti značný ohlas a ktorá má pre nás Slovákov a pre našu materčinu mimoriadny význam.

Ide o DIZIONARIO D'ORTOGRAFIA E DI PRONUNZIA. (Redatto da Bruno Migliorini, Carlo Tagliavini e Piero Fiorelli; ERI - Edizioni RAI - Radiotelevisione Italiana, 1969, Torino; strán CVII + 1341, I. vydanie).

Tento « Pravopisný a výslovnostný slovník » očakávala talianska odborná verejnosť pomerne dlho a veľmi netrpezlivo. Táto netrpezlivosť sa dá ľahko odôvodniť, ak sa poukáže na súčasnú potrebu

kultivovaného jazyka v bežnom živote, nehovoriac už o potrebách masovokomunikačných prostriedkov ako je rozhlas, televízia, noviny a nehľadiac ani na rozmach divadla a filmu, či na stále sa rozmáhajúcu vydavateľskú činnosť.

Slovník sa nezrodil zo dňa na deň, ale je plodom viac ako desaťročnej práce najvýznamnejších talianskych jazykovedcov (Fiorelli, Migliorini, Devoto, Tagliavini, Lo Gatto Maver, Pollidori Castellani, Calabresi). Okrem týchto sa na diele podieľali aj jazykovedci netalianski, mnohí učitelia, študenti a veľkou mierou aj hlásatelia rímskeho rozhlasu, ako aj široká verejnosť.

Práca obsahuje viac ako 100.000 hesiel — talianskych a cudzojazyčných slov, rsp. skratiek. Autori ju rozdelili na dve časti a to teoretickú, prvá, a prakticú, druhá. Prvá časť je doplnená obšírnou bibliografiiou. (Bohužiaľ ani jedno slovenské dielo).

Samozrejme, že odborníka zaujme prvá, teoretická časť, pretože sa dotýka citlivých problémov fonetickej transkripcie, transliterácie, noriem talianskej výslovnosti, noriem výslovnosti cudzojazyčných slov až po problematiku uznania či popierania zvláštnosti a teda samostatnosti niektorých jazykov (chorvátska otázka). V tejto teoretickej časti je zvlášť potrebné (a aj veľmi zaujímavé) si všimnúť kapitolu o pravidlách výslovnosti cudzojazyčných slov. Autori v nej rozoberajú presne 33 rozličných jazykov. Pra náš materinský jazyk je veľmi dôležité, že na strane LXXXIX po rozbore srbochorvátčiny (?) nasleduje rozbor slovenčiny. V tomto pomerne krátkom rozbore sa čitateľ dozvie: (l.c.) « Slovenská reč, dosť podobná českej, je úradnou rečou Slovenska, ktoré je časťou Česko-slovenskej socialistickej federatívnej republiky. Spolu s češtinou a poľštinou patrí do západnej skupiny slovanských jazykov... » atď. Nasleduje foneticko-transkripčná časť, v ktorej sa autori zaoberali s týmito hláskami slovenskej abecedy: ä, c, č, ch, ď, dz, g, h, ľ, ň, ô, s, š, ť, y, z, ž. Zabudli však na — dž —, — ŕ —, — ľ —, teda na dlhé r a dlhé l. Tieto hlásky majú v slovenčine rovnoprávne postavenie a sú rovnako dôležité pre slovenskú výslovnosť. Toto všetko uzaviera niekoľko všeobecných poznámok.

V druhej, praktickej časti je v abecednom poriadku rozobraných okolo 100.000 hesiel. Každé heslo sa skladá spravidla z rozoberaného slova, jeho jazykového zatriedenia, jeho fonetickej transkripcie, z prípadných pravopisných a výslovnostných odchýlok a z gramatického zatriedenia, prípadne iného bližšieho určovacieho prvku.

V tomto obrovskom množstve hesiel našiel recenzent, osobne prehliadnuc slovo po slove, tento, ani zďaleka nie symetrický pomer: — 38 — (54) slovenských hesiel a — 288 — (274) českých hesiel. Okrem dvoch výnimiek (furiant a koruna), tak ako v slovenskej, tak aj v českej časti ide o vlastné podstatné mená — teda osobné mená, priezviská a zemepisné názvy.

(Zaujímavá je jedna vec. V skupine českých hesiel je 14, ktoré sú úplne slovenské! Ide o vlastné mená ako napríklad: Dubček, Husák, Kollár, Košice, Nitra, Ružomberok, Žilina... Ide o chyby, ktoré nemožno prehliadnuť len tak ľahko...!).

Myslím si, a to aj napriek niekoľkým nepresnostiam či nedostatkom v texte, že dôraz na samostatné zatriedenie, na presný rozbor a vôbec na vzbudený rešpekt voči nášmu materinskému jazyku (vec, ktorá bola dodnes bežná iba v príručkách modernej slavistiky) v takej mimoriadnej práci ako je tento Slovník, si zaslúži veľmi kladné hodnotenie. Týmto však toto dielo nekončí svoj prínos v náš prospech. Význam a dosah tejto talianskej práce nie je iba poloostrovný, ale prerastá do širších európskych súradníc. Náš slovenský jazyk si vydobýja to, čo mu mnohí po mnohé roky popierali: tretí, európsky rozmer!

Jozef M. Rydlo

THE CHURCH OF THE VISITATION by Colin Dederick. Slovak Publishing Co, Hamilton, Winnipeg, Canada. Published as a Slovak Canadian Contribution to Manitoba's Centenary 1870-1970. Sú to dejiny slovenskej farnosti vo Winnipegu, ktorú založil Msgr. Dr. Ján Rekem. Listujúc touto anglickou publikáciou spomínam si na Dr. Františka Hrušovského, ktorý v Slov. ústave v Clevelande s mimoriadnou láskou a starostlivosťou zbieral jubilejné ročenky slov. osád v Amerike. Pritom vždy hovorieval, že tieto monografie slov. farností budú raz prvotným prameňom pre výskum dejín amerických Slovákov. To platí o každej slov. farnosti v cudzine.

KNIHY

SLOVENSKÁ BIBLIOGRAFIA V ZAHRANIČÍ ZA ROKY 1945-1965. Vydal Slovenský Ústav Cleveland-Roma (odbočka v Ríme) ako Slovak Studies Vol. VII., 366 strán, cena 6 dolárov.

Hoci sme doteraz mali čiastočné bibliografie toho, čo Slováci v zahraničí na kultúrnom poli vykonali a vydali, ako na pr. « Bibliografia slovenských časopisov v Amerike » od K. Čulena, ktorú len nedávno vydala P. K. S. Jednota, predsa nikdy doteraz nevyšla práca, ktorá by dávala súhrný obraz o literárnej práci Slovákov v zahraničí. Táto kniha zaplňuje medzeru 20 rokov (1945-1965). A sú to roky významné. Po skončení druhej svetovej vojny totiž odišlo hodne slovenských intelektuálov a kultúrnych pracovníkov do zahraničia, kde aj za ťažkých podmienok pokračovali v literárnej tvorbe: spomeňme tu len také mená ako K. Čulen, J. C. Hronský, F. Hrušovský, K. Sidor atď'. Skutočne práve vydaná bibliografia zaznamenáva veľkú kultúrnu žatvu. Ba niektoré knihy zahraničných Slovákov mali taký úspech a rozšírenie, akého sa nedostalo doteraz žiadnemu autorovi žijúcemu na Slovensku, na pr. kniha A. Michel, o náboženských otázkach na Slovensku, vyšla v 9 rečiach a v 13 vydaniach, kniha Sestry Cecílie o jej vyslobodení vyšla v 5 rečiach a asi v 20 vydaniach, alebo Americko-Slovenská kuchárska kniha vyšla doteraz v 13 vydaniach v 130.000 náklade. Sú to všetko dôkazy o hodnote tých kníh, a o kultúrnom napredovaní zahraničných Slovákov.

Bibliografia je výsledkom mnohoročnej práce. Začali sme ju zbierať roku 1958, spoločnými silami rôznych pracovníkov. Konečne teraz predkladáme verejnosti výsledok práce. Naša bibliografia zaznamenáva 2438 bibliografických jednotiek a kniha má 366 strán. Okrem kníh zaznamenáva aj vážne články z vedeckých časopisov, nie však z novín a kalendárov (iba ak vo výnimočných prípadoch). Viaceré vydania toho istého diela sú zaznamenané pod tým istým číslom a preklady sú zaznamenané ako « a, b, c, d,... » toho istého čísla.

Prívlastok « slovenská » rozumieme trojako: Ponajprv sú zaznamenané práce slovenských autorov z akéhokoľvek odboru; podruhé práce neslovenských autorov taktiež z akéhokoľvek odboru, ak sú preložené do slovenčiny; potretie práce neslovenských autorov v cudzích rečiach sú zaznamenané iba vtedy ak pojednávajú o slovenskej vlastivede.

Berúc do úvahy toto posledné kritérium, nájdeme v bibliografii

asi jednu štvrtinu neslovenských autorov. Väčšiu polovicu knihy zaberá slovenská vlastiveda (1307 záznamov), a zahraničnými Slovákmi sa zaoberá 286 záznamov. Ostatných 844 záznamov zachytáva práce z iných odborov: filozofia, teológia, literatúra, prírodné vedy, priemysel atď. Je veľmi potešujúce, že práce našich vedcov prevyšujú 200 záznamov. Aby bola kniha užitočná aj na Slovensku aj v zahraničí (hlavne pre neslovenských vedcov), všetky slovenské tituly sú preložené do angličtiny, všetky anglické do slovenčiny, a tituly v iných než v týchto dvoch rečiach sú preložené do obidvoch. Výnimku tvoria iba tituly tak striktne vedecké, že ich je ťažko prekladať, hlavne z prírodných vied.

Na konci sú tri zoznamy: autorský, osobný (totiž tých osôb, o ktorých pojednávajú zaznamenané práce), a zoznam publikačných stredísk. Podľa nich ľahko môžeme zistiť všetky práce ktoréhokoľvek autora, alebo či bolo niečo uverejnené o osobe, ktorá nás zaujíma. Na pr. v prvom zozname J. C. Hronský figuruje ako autor, kým v druhom sú zaznamenané práce o Hronskom. Z tretieho zoznamu ľahko zistíme geografické rozloženie slovenských publikačných stredísk, ktoré sú spolu aj kultúrnymi strediskami zahraničných Slovákov. Kniha aj z tejto stránky je veľmi poučná. Z nej vidno, ako viaceré publikačné strediská boli vytvorené často jedným človekom, ako na pr. Whiting, Ind. nebohým Otcom Jánom Lachom. Ich smrťou tie strediská zanikli. V knihe nájdeme hodne mien vzácnych slovenských literárnych pracovníkov, ktorí už nie sú medzi živými. Táto bibliografia im vzdáva hold, uznanie tým, že ich práce zabezpečuje od zabudnutia a predkladá ich budúcim pokoleniam.

Bibliografia obsahuje iba práce vydané v slobodnom svete, nie však práce v zemiach pod komunistickou nadvládou. Tam nebolo možné urobiť potrebný výskum. Z územia slobodného sveta zaznamenáva nielen práce Slovákov žijúcich v zahraničí, ale aj práce Slovákov žijúcich na Slovensku. No takých jednotiek je pomerne veľmi málo.

Táto « Bibliografia » je významnou kultúrnou udalosťou v živote zahraničných Slovákov. Matica Slovenská roku 1959 vydala knihu J. Kuzmíka « Bibliografia kníh v západných rečiach týkajúcich sa slovenských vecí od 16. stor. do r. 1955 ». V nej za obdobie 1945-55 sú zaznamenané iba tri knihy zahraničných Slovákov. Naša bibliografia je jasným dôkazom toho, ako nesprávne jednali so zahraničnou vetvou slovenského národa. Našu bibliografiu odporúčame všetkým kultúrnym pracovníkom. Ona im bude nevyhnutnou príručkou, aby vedeli, čo sa doteraz vykonalo a mohli ďalej pokračovať.

Michal Lacko SJ

MIKULÁŠ ŠPRINC: *Piesne z Palidora.* Vydal Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, Rím, ako 12. zväzok edície Lýra, 1970.

Najnovšia zbierka Mikuláša Šprinca má dve časti: Piesne z Palidora a Ozveny v pustovni. Verše prvej časti vznikli počas básnikovho pobytu v talianskom prímorskom mestečku Palidoro v júni 1970. Druhá časť (iba sedem básní) je o niečo staršia, vznikla v kanadskom Burlingtone v júli 1969.

O Šprincovi sa hovorí, že je básnik prírody, ale skôr by sa azda dalo povedať, že je básnikom tohto sveta — ľudského a plného krásy. Stojí pred ním, pred svetom tajomným a plným záhad, túži ho poznať, preniknúť ním a zmocniť sa ho. A ako sa môže zmocniť sveta básnik? Slovom. Slovom umocneným básňou. Ale básnik je jeho dôverný známy, pozná jeho hranice i svoje možnosti. A vyjadruje to už v prvej básni:

« Nemenuj ho, nepochodíš nikdy,
jestvota má nevýslovnú stránku.
Zaznač dobre, zapíš, ako vieš,
nevýslovnosť neskrotného vánku ».

Neskrotný vánok, more, vlny, piesok, slnko, voda — to všetko má básnik pred očami a zachytáva to svojimi básňami. Nič nepomenuváva, iba zaznačuje videné a zachytáva to do sieťky slov. To, čo vidí, sa stále mení, nový je aj jeho pohľad. A z tejto novosti pohľadu a videného vznikajú básne predsa vyjadrujúce krásu okolitého sveta. Práve tým, že si nerobia nárok na úplnosť, že zachytávajú iba krásu okamihu, krásu pominuteľného a meniaceho sa, dostávajú nádych jedinečnosti. Sú to básne prírodné, popretkávané lyrickými úvahami. Striedaním prírodných pasáží s reflexiou Šprinc vyjadruje i formálne svoje krédo: vyjsť z prírody, zachytiť ju priliehavým slovom, ako príklad:

« Aký je vlastný rytmus vĺn,
zachytiť ho raz v slove presnom.
Čajky by azda zleteli
ku takým nežným veršom ».

a prejsť od nej ku človeku a ešte ďalej k Bohu. Je kňaz a básnická tvorba je mu i bohoslužbou. Je tým, kde človek prekračuje seba samého a ide ďalej — ku novému videniu a chápaniu sveta. Sveta, v ktorom síce nechýba žiaľ a utrpenie, ale v ktorom je i veľa krásy. A odkliať ju, prežiť ju, je ľudskou a najmä básnickou výsadou. Slovo je to, čím Šprinc obohacuje svet a prináša ním do ľudského sveta krásu. A ním pretrváva:

« Čo ostáva, sú ešte spevy naše,
ovečky biele na grúňoch;
k večnosti idú, na salaše,
v hodvábnych, čistých kožuchoch ».

Ján Beňuškin

GORAZD ZVONICKÝ: *Len črepy...* - Soltanto rovine. Vydala Spoločnosť pre českú a slovenskú kultúru « Arturo Cronia » v Padove, 1969, strán 85.

Talianska Spoločnosť pre českú a slovenskú kultúru « A. Cronia » vydala v taliansko-slovenskom znení básnickú zbierku Gorazda Zvonického Len črepy... - Soltanto rovine. Úvod ku zbierku napísal predseda « Spoločnosti » E. Simonetto, ktorý spolu s profesorom M. Ďuricom preložil i verše. Vydanie zbierky je významný kultúrny čin. Nielenže sa do povedomia talianskej verejnosti (aj keď azda len veľmi úzkej, kniha vyšla v náklade 500 exemplárov) dostáva slovenský básnik, ale súčasne sa i po mnohých politológoch, historikoch novinároch, ktorí sa zamýšľali nad príčinami okupácie prihlasuje k slovu i slovenský básnik — prirodzene básnik exilový, ktorý má tú výhodu i smutnú povinnosť, že môže hovoriť, keď domáci musia mlčať. A uvedomujúc si, že nehovorí len sa seba, ale i za nich a azda už aj pre nich, kričí.

Zbierka má podtitul výkriky pri invázii a naozaj je jediným výkrikom jediným bolestným prečo?

Vlasť moja, matka moja,
bez štítu, bez pokoja,
prečo zas slzy roníš?
Prečo ti hrdlo zovrel strach?
Prečo sa v stromoch vtáci plašia?

Súdiac podľa podtitulu vznikli básne bezprostredne po okupácii a verne vyjadrujú pocit, ktorý ovládal mysle a srdcia doma a v cudzine v jej prvých momentoch. Ešte tomu nikto neverí a predsa « prach strastí v kotúčoch sa víri / po mojom dome v srdci Európy ». Ešte nie je čas na racionálne úvahy, na objektívne zhodnotenie udalostí. Možno sa iba znova a znova pýtať Prečo?

A do prvého pocitu prekvapenia, nemého údivu a podvedomej bolesti sa už mieša i bolesť nad stratenou nádejou, ktorá « oči klopí, ako pred kosou margaréta » a rozčarovanie: « Zveru ste chceli vnútiť ľudskú tvár, Zver nechce ľudskú maškaru ». A prichádza reakcia: « Slávnostne zavrhujem poveru v moskovské modly ». Azda nám to dnes všetko znie už trochu pateticky, nám žijúcim v dobe, ktorá má odpor proti veľkým slovám. Azda aj preto, že už nepozná veľké city,

alebo nemá pre ne v každodennom zhone miesto. A ten pátos, ktorý z básní cítiť? Veď človeku — či v tomto prípade celému národu — niekedy naozaj tak je. A možno sa naň dívať hocijako, ale ťažko ho nazvať pózou.

Je básnikovou zásluhou, že svojimi prostriedkami (azda najvhodnejšími) vyjadril pocity a atmosféru tých dní. Priam sa tlačí do pera, že ju zvečnil pre pamäť budúcim. Ale azda by stačilo keby aspoň pre pamäť nám, ktorí tak ľahko zabúdame... nielen bolesť druhých, ale i vlastné poníženie.

Boli sme ponížení. Azda aj preto, že sme príliš ľahkovážne verili, o čom svedčí aj básnikov údiv a jeho Prečo?... Ale básnik pochopil, že sa stretli dva svety, z ktorých ten mocný « premenúva na chybu radosť a šťastie z pohybu ». A z tohto pocitu sa rodia básne umiestnené v závere zbierky. Na jednej strane mocný, surový a ukrutný votrelec a na druhej strane augustové Slovensko 1968. Pokojné, radostné, s driemajúcim Vihorlatom, so zemplínskymi ženami, ktoré tkajú na krosnách lúče svetla, s vinicami, plnými hrozna. A táto zem je jedinou istotou. Ostatný svet sa totiž iba prizerá, básnikov národ « stihla samota ».

A vo veršoch:

« dokiaľ si nad zemou,
si mimo dostrelu
práchnivých systémov »

je azda i odpoveď na básnikovu poslednú otázku: « Vlasť moja, čo ťa čaká? ».

Ján Beňuškin

HLASY Z DOMOVA A MISIÍ. Ročenky slovenských misionárov na roky 1967-1971. Vydávajú misionári Spoločnosti Božieho Slova. Zredigoval a graficky upravil Prof. Ján Loydl. Adresa redakcie a administrácie: St. Gabriel, A-2340, Mödling, Austria.

Dostali sme do redakcie päť ročeniek Hlasov z domova a misií. Je to skutočne kultúrna radosť prehŕňať sa v nich. Tieto Hlasy boli kedysi na Slovensku skromným, ale veľmi obľúbeným populárnym náboženským časopisom. Časy sa menia a zmenili sa aj Hlasy. Bez zveličenia možno povedať, že dnes sú najkrajšie vydávanou slovenskou publikáciou v zahraničí pod výborným redigovaním prof. Jána Loydla a za jeho grafickej úpravy. Každá ročenka má krásnu trojfarebnú obálku formátu 6.5 a 915 inčov na 64 stranách na kriedovom papieri. Graficky je elegantne a vkusne upravená s bohatou rozličnosťou sadzby. Slovom, reprezentačná publikácia, na ktorú môžeme byť právom hrdí.

Hlasy nie sú len suchým vyčíslením činnosti slovenských misionárov v šírom svete, ale sa priam hemžia skvelými článkami našich misionárov z najrozličnejších duchovných oblastí. Nájdete v nich výborné články z etnografie, psychológie, architektúry, geografie, problémy hospodárske, folkór atď. Nie dlhé teoretizovania, ale skúsenosti misionárov z prvej ruky. Ako sa prispôsobuje kresťanstvo, keď prichádza medzi najrozmanitejšie kultúry iných národov, čo im prináša a čo si z nich prisvojuje; ako vznikajú nové formy kultúry a duchovnosti z takéhoto stretávania a prelínania rôznorodých kultúr.

No život misionára je nielen pozorovanie, nielen hlásanie Evanjelia, ale aj hrdinstvo, dobrodružstvo a humor. I táto struna čisto a plnozvučne zavznieva v týchto ročenkách; je to krásna a veľmi pestrá ponoráma života a obetavosti; hrdinská epopeja, ktorú svojimi životmi píšu slovenskí misionári. Ich činnosť je integrálnou časťou slovenskej kultúry, ktorú prinášajú medzi nevyvinuté národy sveta. Je to nekonečne viac, ako jalové vykrikovanie nafúkujúcej sa propagandy. Náročný i menej náročný čitateľ príde si v týchto nádherných ročenkách na svoje. Záslužná kresťansko-kultúrna robota, otcovia misionári, skvelé redigovanie, prof. Ján Loydl! Čo vám všetkým žičiť? Tisíce čitateľov a ešte viac tisíc predplatiteľov! Amen!

Mikuláš Šprinc

JOZEF MILUČKÝ: *Privolávanie soli*. Básne. Vydal Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme, 1970, v sérii Lýra, zv. 13, strán 70. Obálku navrhla Zlatica Milučká.

Pri prvej zbierke Jozefa Milučkého v exile treba najprv povedať: Vítaj básnik! Jeden z tých idealistov, ktorí to v cudzine majú najhoršie. Lebo cudzí nerozumejú ich reč a vlastní veľmi často nechápu ani hodnotu básnika ani význam poézie. S týmto osudom sa rodili a umierali básnici v každom veku. Je priam zázrak, že neprestali spievať hoc prekliati alebo proskribovaní, a že vydržali spevom i srdcom pri národe a jeho reči. A to z jednej jedinej veci: z lásky, ktorá bola ich obeťou. Hodnota, ktorou ľudia dokazujú svoju veľkosť.

A pri trinástke (Milučkého zbierka je 13. zväzkom série Lýra, ktorú rediguje Gorazd Zvonický) treba vysloviť vďaku Slovenskému ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme za vzácne pochopenie pre vydávanie slovenskej poézie za hranicami Slovenska. Vydavateľská činnosť Ústavu sa už doteraz radí k tým príkladným kultúrnym akciám z našej minulosti, na ktoré dosiaľ spomíname s obdivom.

Každá poézia má svoje vrcholy a ich podrasty, svoje generačné i estetické smery a ich prívržencov, má školy a ich učiteľov a nasledovníkov. Bol Baudelaire a boli baudelairovci, bol Apollinaire a apollinairovci, a u nás bol Sládkovič a sládkovičovci, Hviezdoslav a jeho

epigoni, Krasko a Beniak a ich žiaci, ktorí často zašli ďalej ako vzory z ktorých vyšli (Strmeň), a je Rúfus a jeho obdivovatelia a nasledovníci. Do tejto poslednej kategórie možno, podľa zbierky Privolávanie soli, zaradiť aj Jozefa Milučkého. Je z jeho príbuzenstva. Vieme, kto je Rúfus a teraz poznávame aj Milučkého. V jeho poézii cítime Rúfusa.

Milučkého zbierka Privolávanie soli je milým prekvapením. Slovenská poézia za hranicami Slovenska dostala v ňom nielen čerstvú mladú krv, ale aj nové tóny spevu. Je to poézia, ktorá sľubuje bohaté klasy.

Milučký patrí k strmeňovsko-rúfusovskej fajte poétov, ktorí neospevujú prírodu, chvíle, dojmy, veci zapichnuté chvíľkove do oka a do duše, ale zážitky a spomienky, ktoré hýbu a otriasajú človekom. Je to láva vedomej i podvedomej sily. Jej podoba často nie je verným obrazom predmetu, ale spoľahlivou cestou k básnikovi. To sú básnici, ktorí vedú čitateľa myšlienkou svojho verša. Básnici slnka, ako bol Claudel, ako je Beniak.

Milučkého poézia je bohatá na obrazy. Jeho prirovnania sú umelecky zrelé (ihlice šípok ako jakobíni; nenávisť ako veľké mračno piesku; keď vernosť pätí sa jak nôžka oslíkova, atď.). Jeho metafory sú umelecky sýte (hlina líha na slová; slzí, slzí obraz domova; záhrada tváre kričí rezaná; topole späli ruky k oblohe; hovoria dlane rozkvitnuté prácou, a pod.). Jeho reč znie ako slza, ako soľ: čistí a hojí.

Dojímavé sú najmä jeho verše, v ktorých spomína na Ráztoky, na poslednú prechádzku povalou rodičovského domu, na rodičov, na Danku Košanovu, na okupáciu (Rieka). Aischylove slová « Ľudia v exile sa živia svojimi snami » mu budú dlho znieť na ceste exilového osudu. O to dlhšie, že neprišiel do sveta s prázdnou dušou. Milučký sa stáva šprincovským « pútnikom ». Putuje od soli k Pravde, od rozprávky k vlasti, ktorá sa mu zjavuje a vraví: « Raz išiel Janko hľadať Pravdu do sveta ». Šťastný exilový básnik, ktorý prišiel k poznaniu: « Nie sme prachom vo svete ». Poézia, ktorá sa rodí z takýchto žriedel, pretečie púšťou času.

— *ik* —

VALENTÍN BENIAK: *Sonety podvečerné.* Tatran, Bratislava, 1970.

« Blažená staroba: menom ma vyvoláva, nuž
do nej vkročil som ako do morských vĺn
vyčkať čas odlivu a hrozitánsky splň ».

V Plačúcom Amorovi sa Valentín Beniak rozlúčil s láskou. A po tejto zbierke, trochu smutnej bolesťou za tým, čo odchádza a nad tým, že sa to stráca nenávratne, leží pred nami jeho posledná zbierka

Sonety podvečerné. Básnik Žofie, básnik plný elánu, lyrickej sviežosti a tvorivej čistoty v nich stojí sám pred smrťou. Aj tí básnici, ktorých označujú — trochu banálne — za milovníkov života, teda starnú. Po prečítaní týchto sto siedmich sonetov už ťažko veriť, že básnici neumierajú. Ako hlboko prežili život, ako intenzívne prenikali do jeho tajov, tak hlboko a intenzívne musia prežiť i smrť. Bolo by kruté nazývať to spravodlivosťou. Je to skôr nemožnosť zostať zrazu iba na povrchu tomu, kto sa celý život pokúšal preniknúť k podstate. V týchto sonetoch je básnik znova sám, tak ako vo východiskovom bode, iba bohatší jedným ľudským životom a chudobnejší nádejou. Sám so smrťou. Je čas na účtovanie. A s kým zúčtovať v prvom rade, ak nie s múzou? Tá ho sprevádzala žitím, z jej rúk a cez ňu ho videl a žil, ona zmenila i veľa trpkého a bolestného na krásu a bude to ona, ktorá mu « podá raz aj smrť ako sen, jak rozkvitnutú jabloňovú snietku ». Z týchto dvoch veršov cítiť vyrovnanosť, vedomie, že i smrť patrí do života. Ale ťažko ho žiť, keď si je človek vedomý blízkeho konca, keď je sám, niekedy dokonca už i bez múzy, bez vernej životnej družky: « už ani múza mi neposiela posíl, lež odkázala, že v smrti ma oželie ». Básnik je tiež dieťaťom našej doby a v jeho « Iba sa bojím » je existenciálny pocit dobre známy nám všetkým: úzkosť z plynutia času, z pominuteľnosti všetkého. Tažko mu odolávať, ale Beniak je ešte z tých, ktorí môžu napriek všetkým pochybnostiam povedať: « Viem, odkiaľ prichádzam a kam idem ».

V týchto sonetoch je obraz sveta starého a chorého človeka: spomienky, lekárka, pán primár. Ale je v nich ešte i kus života. A básnik, hoc i trochu zatrpklý, bol « milenec, manžel, básnik, dobrodruh » a nezaprie sa: « a ja keď vidím ženu takú peknú, hneď vyťahujem pero, atrament ». A zase sa na chvíľu objaví iný tón, príde sonet pripomínajúci svojou prostotou a spevavosťou ľudovú pieseň. Aby pripomenula, že tieto verše predsa ešte nie sú pohrebnou piesňou. Básnik sa v nich už nebúri, na to vie už príliš veľa, ale odoláva: «a držím, držím, držím si predmostia». A mieša sa tu smútok s radosťou, plač so spevom, smútok s umieraním. A zo všetkých týchto pocitov sa rodí poézia. Dokonalá, bohatá a krásna. Poézia a krása boli Valentínovi Beniakovi životnou náplňou. A napriek všetkému, i napriek nanútenému mlčaniu hovorí v poslednom sonete: « Nebol ten život taký prekrutý ». Napriek tomu, že v ňom bolo príkorie, dodnes plne neodčinené. Ale Valentín Beniak sa nepredal. Ani nezradil. A za vernosť sebe sa mu jeho múza (oficiálne sa za podobné veci u nás ešte neodmieňa) odmenila poéziou, ktorá má obdiv, lásku a vďaku národa. A láska patrí i tomu, ktorý « a než sa ponoril, píšťalka jeho hrala na počesť života, nesmrteľného kráľa ».

Ján Mojto

MILAN RÚFUS: *Štyri epištoly k ľuďom*. Cyklus úvah prednesených v rozhlase na Vianoce 1968 pod názvom Epištoly na sviatočné dni. Vydal Tatran v Bratislave pre svojich priateľov na Nový rok 1970, ako príležitostnú publikáciu v 999 výtlačkoch. Upravil Ivan J. Kovačovič. Redigoval Gabriel Rapoš.

Krása slova, hľbka myšlienky. Opravdový Rúfus. Čítanie, ktoré má človek brať do rúk s posvätnou úctou a len v okamihoch, kedy sa celý môže odovzdať milosti zamyslenia. Rúfus nazval svoje epištoly takto: Hudba pod ľadom, Prosba k dospelým, Legenda o ľudskom údele, Príbeh o pravde. A uzavrel ich básňou Modlitba za úrodu.

Čo nám tu Rúfus podáva, sú pravdy života. Jednoduché, holé, a preto tak bezprostredné. V zhone života zabúda človek sam na seba. Preto mu rok po roku tak dobre padne keď prídu Vianoce a môže sa uchýliť do veže svojho detstva. Aj Rúfus vedel, že na Vianoce je človek mäkký, že ho premôže ľudskosť, lebo chtiac či nechtiac je príliš poznačený ideou i kultúrou betlehemského Dieťaťa. Preto pre svoje epištoly volil sviatočné dni vianočné. Bol to najkrajší dar aký mohol dať básnik svojmu sklamanému a zronenému národu na sklonku tragického roku 1968. Dušou sa prihováral duši človeka. Aby mu zvestoval, že sloboda a pravda sú vnútorné bohatstvá národa. Že každý, kto sa nevzdá ľudskosti ako poznávacieho znamenia, ich nosí v sebe. Že ony tvoria domov človeka. Kde býva univerzálny duch a kde vládne najväčšia spravodlivosť ohrozeného človečenstva. Rúfus tu prosí dospelých, aby svoj život, svoju civilizáciu neodtrhli od obrazu svätej rodiny, aby vesmír svojej duše nenaplnili magickou chuťou ilúzií, aby prisvedčili dieťaťu a nerušili hudbu jeho krokov do života. Lebo ľudský udel nie je len v príkaze « rozmnožujte sa », ale aj v požiadavke « milujte sa ». Napriek hrúze ľudských dejín zostáva človeku údel: zostaň človekom. To je pravda i múdrosť života. Rozpovedal ju básnik čistým ľuďom. Vo viere, že na Vianoce sú všetci ľudia čistí. Skoro všetci. A že vari sú aj ochotní dobrovoľne vziať na plecia svoju ľudskú podobu. A niesť ju aspoň tak dlho, kým sa nepotknú o prvý kameň a kým ich hnev neuvedie do každodenného života.

Nakoniec básnik všetkým ľuďom veršom pripomína: Každý je sám. / I Boh i človek, synu. / Každý je sám. / — A tvoja viera neviera / i hnev i modlitbu / si ako slamník prestiera / pod ľudskú dušu / pod príliš tvrdú hlinu.

Pretože Tatran vydal Rúfusove úvahy bez Copyrightu, viac menej ako súkromnú tlač, v malom náklade, bolo by múdre i užitočné vydať tieto prekrásne epištoly i v zahraničí. To by bol kultúrne i ľudsky záslužný čin. Nájde sa mecenáš?

I. Kružliak

VLADIMÍR MINÁČ: *Dúchanie do pahrieb*. Smena, Bratislava 1970, strán 126.

Vzácna knižočka! Chutná obsahom, štýlom a hlavne duchom. Prekvapujúca bezvýhradným priznaním sa autora k svojmu rodu, k slovenskej národnej povahe. A všetko to vyznieva prirodzene, jednoducho. Akoby povedal, že má rád bryndzové halušky.

Dosiaľ u spisovateľov so zvučným menom na terajšom Slovensku boli sme zvyklí na strojené, niekedy až vystatovačné rajtovanie na cudzích paripách, po cudzích záhonoch, za cudzími záujmami a vábnymi svetielkami. Už sa nám zdalo, že tí spisovatelia stratili spojivá s národnou minulosťou, že načisto zblúdili v labyrinte systému, kde poprekrúcané smerové tabuľky, predstierané vysoké ciele a praktizované nízke metódy stali sa tradičnou náležitosťou « spontánneho občianskeho preškolovania ». Už sme mysleli, že mnohí naši rodáci, upútaní potemkinovským ohňostrojom inžinierov socializmu, odvrátili sa od starých materí a praotcov. Veď toľké bolo pokušenie, že by to skoro nebolo bývalo čudné. Ktože by vydržal uprene sa dívať na minulosť, keď sa pred ním otvára « veľká epocha pokroku », « beztriednej spoločnosti », « hospodárskej spravodlivosti »? Prečo by sa mal človek plaziť po grapách tatranských záhybov, keď má pred sebou svet od Karpát po Vladivostok? Prečo by sa ktokoľvek mal viazať na strednú Európu, podľa Engelsa na « etnické to smetisko » starého kontinentu, keď pol sveta sa mu podkladá pod nohy?

Nepochybne, v takýchto širokých koncepciách rozplývali sa mnohí. Po týchto bezhraničných stopách v sedle na pegasovi prehnal sa nejeden. Či sa Jano Kostra (skvelý to básnik, no o toľko horší politický prorok) nenazdával, že greenwhichský čas vo svete už vytisli hodiny na Spasskej veži Kremľa, a že sa svet nenávratne rúti do socialistického milénia?

No po dlhom rade dramatických napätí i retardačných motívov nesvitlo slnečné ráno, ale zaľahla všade tmavá noc..., bezvýhľadná noc po tej augustovej hrmavici a blýskavici v 1968. Kto by sa v takej katastrófe neprebral z driemot, neprebudil z ilúzií?

Takto akosi sa dá vari vysvetliť aj táto jedinečná Mináčova kniha. (Božechráň, nerobíme tu žiadne osobné narážky. Tu ide zrejme o problém jednej generácie). Zjavne, dielce to je útek z dusivej prítomnosti, návrat na domáce nivy, prechádzka po rodných poliach, spomínanie. A to listovanie v slovenských dejinách, ktoré sa nepýšia dlhým rodokmeňom kráľov a princov, no ktoré majú svoje dramatické zvrty, je — i keby to za terajších okolností malo vyznieť paradoxne — návrat k jedinej pevnej skutočnosti. Minulosť je ako príslovečná vŕba, ktorej sa človek dychtivo chytí, keď sa topí. Bez minulosti nevieme ani kto sme, odkiaľ sme prišli a kam sa poberáme. Ano, Slovensko má svoju minulosť, svoje dejiny. A tá minulosť musí mať hlboké a mocné korene. Lebo jedine tak sa dá vysvetliť,

že mnohé povíchrice dosiaľ nevyvrátili národný strom z koreňov. Slovensko malo tiež svoje celonárodné vzruchy, eufórie, revolúcie. Pahreba, do ktorej Mináč dúcha, je vlastne povstanie z 1848-49. Poukazuje na idealizmus, na odhodlanosť tej generácie. Čo sa konečného významu povstania týka, zdá sa akoby ho zľahčoval. Akoby si ho doberal. Skoro akoby mal škodoradosť, že skončilo neúspechom. Akoby dával zapravdu Marxovi, že bolo treba bojovať proti monarchii a nie s ňou, teda s Maďarmi a nie proti nim. Nuž vari v tomto jedinom bode z celej knižky zaznačujeme svoju výhradu. Veď už vtedy štruktúra Uhorského kráľovstva s Maďarmi ako vládnucim národom bola väčším anachronizmom, než bola myšlienka rovnoprávne federovanej mnohonárodnej monarchie. Okrem Maďarov a niektorých rakúskych Nemcov, všetky národnosti práve takú monarchiu žiadali a podporovali. V tomto smere Palacký je väčší štátnik než Kossuth. Kossuth a Beneš, i keď ich delí takmer celé storočie, predstavujú dva zemepisné a časové póly toho istého krátkozrakého partikularizmu, ktorý musel vyústiť v dnešnej katastrofálnej situácii. Teda nie štátne formy sú rozhodujúce — protestantské a socialistické Švédsko je dosiaľ monarchiou — ale otázka, či ten-ktorý štát je schopný zaistit rovnosť svojim občanom a národnostiam alebo nie.

Slovenské povstanie malo nielen svojich vodcov ale aj hrdinov. A v tých vodcoch a hrdinoch autor zdôraznil tú jánošíkovskú črtu, čo tak dobre charakterizuje írečitosť slovenskej povahy: celistvosť, nezlomnosť, hrdosť a vzdor. Jedným slovom — junáctvo. Áno, celou tou knižkou ťahá sa ako svetlá niť obdiv pre tých mužov. A čítateľ cíti, že ho čosi mocne spája nielen s tými hrdinami, ale aj s autorom samým. A nie je to samoľúbosť, politický narcisizmus ani u neho ani u nás. Je to vedomie spoločnej národnej identity, spoločného osudu. Takí mužovia sa nám páčia a nie iní.

Cesta slovenského vývinu je vyznačená pomníkmi tých hrdých a vzdorovitých mužov. Autor spomína nielen Holubyho, Šuleka, Langsfelda a iných, ktorých obesili, ale aj Francisciho a Daxnera, ktorým len vlas chýbal, že ich nepopravili. My by sme k tomu pridali z neskorších čias Vajanského, Štefánika, Hlinku, Tisu, Clementisa, Dubčeka. U všetkých týchto dejateľov, ktorí sa mohli odlišovať ideológiami i cieľmi, je tá istá povahová črta: odvaha a riziko vo vrtkavých situáciách. Takmer všetci raz boli stáli pred prozaickou alternatívou: byť či nebyť. Takmer u všetkých boli chvíle, keď ich život bol postavený na ostrie meča.

Keď v máji 1848 po poburujúcej reči slúžny, Maďar, pripomenul Daxnerovi, že za takú reč by mohol odvisnúť na šibenici, tento odpovedal: « Viem, ale verím, ze ma živého neobesia! ». Vyznieva to, akoby si Daxner bol spieval « Tri dni ma naháňali, tri dni ma nedostali »!

Francisci pred štatariálnym súdom v Plešivci prejavil želanie, « jestli má umriet', aby nie povrazom ale gul'ou bol odpravený ». Nuž vysoký zmysel pre osobnú i národnú dôstojnosť!

Mináčova knižka dokazuje, že národné dejiny a národný charakter spájajú všetkých Slovákov. To sú významné kritéria jednoty. Môžeme mat' svoje chyby. No nemôžeme vyskočit' z vlastnej kože. Junáctvo je črta národnej povahy, na ktorú sme hrdí. Toto je takrečeno povzbudzujúca stránka tejto knižky.

Vzhl'adom na okolnosti, za akých ju autor napísal, ona má však aj melancholickú príchut'. Je výrazom toho boja, v ktorom postupné fázy neprestali vystavovat' slovenský národ vždy tvrdšej a tvrdšej zkúške. Prítomnosť je « čas úzkosti ». Kedy sa ten boj skončí? Vydrží to ten malý národ? Je jeho sud'bou byt' len nárazníkom na miernenie vel'kých historických konfliktov Európy? Je história len existencialistickým zážitkom generácií, alebo má nejaký vyšší zmysel? Hl'a otázky, ktoré zožierajú, hryzú vedomie Slovákov. Tu vidno u autora prerážat' onen « tragický pocit života » (M. Unamuno), ktorý u malých národov neodvratne vyplýva z politického prisluhovania vel'kým. Tento pocit gniavi všetkých: tých, čo zostali i tých, čo odišli za slobodou.

Mináč dôstojne hl'adí zoči-voči hrozivým silám Eurázie. Tragický pocit neznačí stratu viery vo vyššie hodnoty, neznačí paniku a zúfalstvo. Treba mat' túžbu po dokonalosti a « naša túžba po dokonalosti sa menuje spravodlivosť': naše novodobé dejiny sú ustavičným domáhaním sa, dožadovaním spravodlivosti a približovaním sa k nej. Je to cesta — samý výmol', samá okl'uka a zákl'uka, zákl'uková jama; malý národ prechádza ustavične súteskami, je zvieraný a zmietaný, blúdi, stráca cestu a znova ju nachádza: sám v húšti vel'kej hory. Popolvár a zakliata princezná; medené, železné a sklenené vrchy; lopota u cudzích obrov; sebavykúpenie skrz dobrotu, vnútornú čistotu a spravodlivosť' » (str. 125).

Mináč musel sa zamysliet' aj nad tým, čo by sa už teraz dalo nazvat' « Pax Sovietica », t.j. ten mŕtvy pokoj a poriadok, ktorý by nastal všade, keby Sovietv ovládli svet. Tento prízrak zaháňa takýmto vyznaním: « Cesta k jednote sveta vedie cez potvrdenie osobitosti. Internacionalizmus, to je jednota v rozličnosti. Nie je to cesta výbojov zbraní: je to cesta výbojov ducha ». A knižku končí týmto spiritualistickým krédom: « Nie moc, ktorá je pominutel'ná, ale duch, ktorý trvá: to je naša cesta, náš zmysel, náš osud» (str. 126). Veru tak!

J. A. Mikuš

MODERNÝ KRESŤAN V LEPPOVÝCH ESEJACH

Ignác Lepp: Viera v modernom svete, preložil Štefan Senčík, S.J. Vydali slovenskí jezuiti v Galte, Ont., Canada, 1969. Str. 208.

Storočie objavov a vynálezov vzbudzuje v človeku hrdosť, neraz i pýchu a často aj pohodlnú výhovorku, že toto objavovanie a konzumovanie objavených vecí vypotrebúva všetok náš čas a saturuje naše potreby a ambície. A jednako proces jedného objavu prevyšuje všetky ostatné, lebo je poslaním i v cieli, obsahovo i zmyslovo postavený vysoko nad ne. Objavovanie človeka. Človeka postaveného pred otázku: Kto som a kam idem — to všeobecne a potom konkrétnejšie a bolestnejšie: ako tam idem?

Procesy hľadania seba samého majú neraz tie isté osudy aj tú istú logiku ako všetky ostatné objavy. Sú v nich chvíle geniálnych vzbľknutí, sú v nich pasáže perfektných kalkulácií, sú v nich partie logických príčin a následkov, ale aj momenty kríz, depresií, vzdávaní sa a zúfalého znovuzačínania. Sú aj konflikty a pády. Medzi Hirošimou a Apolo XIII, medzi pápežom Jánom a marijuanou, medzi popraveným väzňom a pobrežie Pacifiku ospevujúcim básnikom, medzi sadistickým vrahom a kňazom, ktorý dvíha svätú Hostiu — tam sú milióny ľudských osudov, a všetky z nich nesú na sebe i znaky i ťarchu XX. storočia.

Kanadský filozof a sociológ McLuhan jediné vykúpenie z tohto zmätku našej civilizácie vidí v úniku k štýlu života primitívnych kmeňov. Francúzsky jezuita a paleontológ Teilhard de Chardin dostal sa až na druhý koniec tohto oblúka napätia a svoj pevný bod nazýva — kristogenéza. V každom prípade pohybuje sa človek po kruhu, ktorý ho determinuje svojím napätím, a ak napätie pominie, kruh sa premení na priamku, ktorá vymrští človek na druhý breh do náruče Toho, ktorý sa nazýva Alfou a Omegou.

Dovtedy však...

Dovtedy je meno človeka Hľadač.

* * *

Mám pred sebou knihu jedného z nich, ktorý sa podujal na veľkú úlohu interpréta ľudskej duše človeka storočia vedy a techniky. A jeho viery alebo nevery.

Ignác Lepp je výhonkom myslenia a atmosféry francúzskeho racionalistického ateizmu, ktorý on sám charakterizuje nie ako vzburu proti niekomu alebo proti niečomu, ale jednoducho ako fakt. Bezproblematické ateistické « esse ». Existovať. Kým nedozrela aj v ňom ako v neobyčajne vzdelanom intelektuálovi situácia konfliktov, ktorým sa už potom nemohol vyhnúť; jedine ich riešiť.

Dve okolnosti boli Leppovi impulzom, že a ako prekonal svoju metafóru z larvy na motýľa. Prvá bola stretnutie sa s geniálnym Teilhardovým duchom, druhou bol šok zo stretnutia s vulgárnou tyraniou hniezda ateizmu v sovietskej praxi. Vtedy už niekoľko rokov prednášal na univerzite v Tiflisi v Sovietskom zväze marxistickú dialektiku, po predošlých prednáškach na viacerých európskych univerzitách.

Lepp bol v prvom rade spisovateľom. Napísal sedem románov, tri divadelná hry, ale ťažisko jeho tvorby sa prenieslo na filozofické a sociologické pole. Prvý román napísal ako šestnásťročný a ako 21-ročný mladý učenec, pýcha ateistickej intelektuálnej mládeže, napísal v r. 1930 štúdiu « Au Seuil de la guerre imperialiste ». Ako väčšina filozofov začínal Platónom. Odtiaľ ho viedla cesta k Hegelovi a Marxovi. Medzi knihami o marxizme a o theilhardizme odohral sa v Leppovi zásadný kvantitatívny skok — rozchod s ateizmom, štúdium teológie a vysviacka na kňaza. Nebolo to zázračné šľahnutie božím bičom ako u Pavla alebo Augustína, ale logická evolúcia, nutnosť.

Prežíval to, čo nazývame krízou mladých vzdelancov našej doby. Proces, ktorý dáva jeho životu dramatické napätie, zrozumiteľným nám robí kniha, kde sa vyznáva, ako sa dostal k viere: « Itirenaire de Karl Marx à Jésus-Christ ». K náboženstvu sa dostáva cez jeho sociálnu a kultúrnu funkciu. Bolo to dôsledkom aj toho, že aj svoju neveru nezakladal na popieraní Boha, ale, ako sám píše « necítil som potrebu Boha ». V tom je predkresťanský Lepp typickým zrkadlom veľkej časti ľudí nového veku. Necítia potrebu Boha, ale odrazu sa k nemu musia nevyhnutne vracať keď odhalia bezzmyselné prázdno vo svojej duši. « Život bez cieľa, ako aj smrť bez cieľa zdali sa byť nezmyslom » — hovorí Lepp.

Ak predtým ku komunizmu zvádzala Leppa túžba po ideáloch ľudského bratstva, po zistení, že komunizmus práve tieto ideály šliape, Lepp tie isté ideály hľadá na druhej strane, v kresťanstve. Cestu ku kresťanstvu mu označil jeho veľký krajan a neskôr aj osobne spriateľený Teilhard de Chardin. Lepp sa sám priznáva, že Teilhardovými dielami sa inšpiroval pre mnohé svoje štúdie; a teilhardistom ostal do konca svojho života (1909-1966).

A ešte pre iné dostal sa Lepp do Teilhardovej blízkosti. Svetoznámy francúzsky jezuita a vedec Teilhard predstavuje osobnosť v modernom veku, ktorá sa ako máloktorý vedec, filozof a teológ stala predmetom mnohých protirečiacich interpretácií. Jedni v ňom vidia novodobého Tomáša Akvinského, iní « falošného proroka » (Dietrich von Hildebrand), nebezpečného pre kresťanstvo, do ktorého sa snaží vpliesť učenie o evolúcii. Teilhard bol o 28 rokov starší ako Lepp. Na svojej ceste ku konverzii má teda Lepp pred sebou už strhujúco podmanivú osobnosť s celou škálou nielen vedných a filozofických disciplín, ale aj osobných znakov jednej z najväčších osobností

myšlienkového sveta. Bol mu z každého hľadiska blízky, skoro ideálom, ku ktorému sa často vracia. Teilhardov portrét, ako ho Lepp podáva vo svojich esejách, v mnohom sa líši od interpretácie ostatných teilhardistov alebo popieračov Teilhardovej náuky. Povahove je však najvýstižnejší, lebo vychádza z intímneho poznania osobnosti. Keď Lepp analyzuje Teilharda, analyzuje aj seba, a naopak. A v širšom meradle, analyzuje dušu každého intelektuála moderného veku.

Lepp sám nazýva svoje filozoficko-teologické štúdie esejami. Tým si ponecháva voľnosť a zo stránky štýlovej a jazykovej mnohé literárne prednosti, akých striktne filozofické diela nemajú. A preto sa často nečítajú. Esej je najsympatickejším žánrom vzdelaného čitateľa. Keďže sú však Leppove eseje reflexiami na všetky stĺpové postavy myšlienkového sveta, Platónom a Origenesom počínajúc, až po diela moderných novoromantikov, symbolistov, dialektikov a marxistov, posunujú sa tieto eseje obsahovo do úrovne vysoko kultivovaných literárnych skvostov.

Všeličomu sa možno z Leppovho Teilharda učiť, no najviac azda nepredpojatej objektivite. Ak Teilhard povedal, že mnohí takzvaní ateisti dávajú sa viac do služieb ducha ako mnohí horliví kresťania, znie to pre kresťanského intelektuála ako urážlivá výčitka, ale rozhodne podložená výčitka a memento, či sa naozaj neuspokojujeme s fiktívnou výsadou tradície, ktorá nás uspáva, zatiaľ čo druhí idú vpred. To nie je prvý raz, čo sa táto výčitka hodila kresťanom do očí. Teilhard a Lepp vedia prečo. Mali by sme aj my.

A ešte jeden Leppov poznatok. Spomína, ako ho zarmútilo, keď po svojom obrátení konštatoval « aké nepatrné miesto zaujíma náboženstvo v každodennom a časnom živote väčšiny kresťanov ». Keď Lepp napísal túto svoju skúsenosť, povrdenú mnohými inými konvertítmi, napríklad dr. Paľom Štrausom na Slovensku, ešte nevedel, že z podnetu Ducha Svätého pripravuje sa Druhý vatikánsky koncil, ktorý má rozvíriť tieto stojaté vody a duchovnou obnovou kresťanov ich dať do pohybu. A nám, slovenskej katolíckej inteligencii, treba sa pýtať: Nájde si táto noemovská holubica obnovy v modernom ľudstve miesto, aby sa mohla usadiť, alebo ostane svet naďalej ponorený do vôd, ktoré sú duchovnému životu vzdialené? Lebo i teraz a najmä teraz je aktuálna Bloyova výzva, že svet sa môže dostať vpred len pod vedením elity. A to je pôda, kam mienia zakoreniť aj Leppove eseje. Slová adresované vzdelancom moderného veku, aby opäť prevzali vodcovské veslo do svojich rúk.

Zaiste, aj diskusie aj filozofické traktáty sú potrebné, ale predovšetkým žiara vlastného života, ktorý má ostať spolutvorcom na dotváraní sveta na obraz Boží. Pravda, tohto sveta, reálneho, nie fiktívneho, s jeho krásami, s jeho prácou, s jeho službou človeku, s jeho problémami. Únik od neho nie je riešením. Je v tom veľa optimizmu, postaviť kresťanstvo a svet tvárou k sebe a nie chrb-

tom. A je kus veľkej úlohy, ktorú kresťanstvo musí splniť: prestať nazývať svet slzavým údolím, zlom, nešťastnou nutnosťou, z ktorej sa človek vykupuje a zbavuje blaženou smrťou, ale prostredím, v ktorom žije Boh. Lepp tu neteoretizuje, ale ide k praktickým úlohám: oslobodiť človek od hladu, biedy, vykorisťovania, všetko, čo si tak úzko spájal pred konverziou so zidealizovaným komunizmom a v čom komunizmus tak biedne zlyhal.

Leppova kniha Viera v modernom svete obsahuje spolu s úvodom dvadsať esejí, ktorými vystupujú vždy obaja — Lepp a Teilhard — po stupňoch od prvého stretnutia so zjaveným náboženstvom, stále dôvernejšie odkrývajúc ďalšie oblasti, až po záverečnú esej o Cirkvi. Nie sú to úvahy striktného apologétu, ktorý sa úzkostlivo chráni, aby nevybočil zo zaužitých noriem, ako sa má o Cirkvi písať, ale skôr milujúceho kritika, ktorý chce radšej vidieť a ukázať svoj milovaný predmet s chybami, ale ako živú a oživujúcu realitu XX. storočia, než aby sa mal uspokojiť so zidealizovanou predstavou, ale anachronistickou.

Ak by bolo treba urobiť rezumé, mohli by sme ho urobiť otázkou: Sú Teilhard a Lepp teda reformátormi? V istom zmysle áno a pred niekoľkými storočiami by sa sotva vyhli osudu kacírov. Dnes, najmä preto, že sa ani nechceli ani nemohli rozísť s Cirkvou, ktorá je ich veľkou láskou (povedané profánne) treba nám ich úlohu vidieť v tom, že hovoria novou, modernému veku primeranou rečou to, čo povedať treba. Nie sú univerzálni vertikálne, ako Pavol alebo Ambróz, ale sú univerzální horizontálne, keď ich horizontom je celá duchovná problematika XX. storočia. Usilujú sa do moderného jazyka pretlmočiť zámery Božie s pretváraním človeka na svoju podobu.

Úvod Otca Štefana Senčíka, predstaveného slovenských jezuitov v Kanade, napísaný so znalosťou oboch problémov — teilhardizmu a duše moderného vzdelanca — v tomto prípade znamená oveľa viac ako jednoduché vovedenie do diela alebo predstavenie autora. Je poukazom na otázku, ktorá je v našom veku kľúčovou, hamletovskou, a ak dosiahol i ako prekladateľ i ako autor úvodnej štúdie to, že získal záujem čitateľa, ktorému je dielo adresované, treba to pripísať aj štýlovým vyjadrovacím prostriedkom otca Senčíka, ktorý dielo pretlmočil tak majstrovsky, že čitateľ takmer nezbadá, kedy končí otec Senčík a kedy začína Lepp. Spôsob, akým čitateľovi Leppovo dielo priblížil, dokazuje hlbokú vzdelanosť a znalosť problematiky tejto oblasti. I preto mu vyslovujeme dvojnásobnú vďaku. Po prvé, že preklad Leppových esejí pripravil, po druhé, že ich tak adekvátne pretlmočil. Slovenská inteligencia dostáva do rúk dielo, ktoré je pravým skvostom a možno aj účinným podnetom na zamyslenie.

Marián Jankovský

FRANÇOIS D'ORCIVAL: *Le Danube était noir: La cause de la Slovaquie indépendante*. La Table Ronde, Paris, 1968. 305 strán. Cena 20 frankov.

Versaillský mier rozložil Strednú Európu, zbalkanizoval ju. Stalo sa tak prenáhlane, naozaj s vojenským tempom. Búrať sa dá vždy a rýchle. Nové štáty však pre historické reminiscencie a animozity ako aj pre rivalitu politickú a hospodársku nevedeli mocensky zaplniť veľký stredo-európsky priestor.

Pretože nástupnícke štáty vznikli na myšlienke samourčenia národov, no v niektorých prípadoch presadili sa proti tomuto princípu — príklad sudetských Nemcov je vari najmarkantnejší —, neboli schopné vnútorne zkonsolidovať ten priestor. Menovite česká politika nechcela vytvoriť atmosféru dobrého susedstva a spolupráce a to nielen s Weimarskou Nemeckou republikou, Rakúskom, Maďarskom a Poľskom, ba ani so Slovákmi a národnostnými menšinami Česko-Slovenska. Benešova politika mala za cieľ upevniť zemepisne nezvyčajnú a národnostne zložitú štruktúru toho štátu vojensky: odtiaľ Malá Dohoda, zmluva s Francúzskom a neskôr so Sovietskym Zväzom. Tieto vojenské dohody však po obsadení slabého Rakúska zlyhali práve, keď bolo načim čeliť tlaku Tretej Ríše. Česko-Slovensko padlo a Hitler mal tak otvorenú cestu na Poľsko.

Kniha François d'Orcival-a s touto neúprosnou logikou vysvetľuje udalosti v Strednej Európe v rokoch 1938 a 1939. Hneď v úvode autor podčiarkuje, že séria historických kníh, ktorú sa La Table Ronde podobrala vydávať, sleduje určitú « revíziu a nápravu » ohľadne interpretácie známych historických faktov.

Treba teda s uznaním zaznamenať, že sa mladý pomerne autor podujal na takéto prepotrebné dielo. Historiografia Strednej Európy bola a dosiaľ je pretkaná bludmi a polopravdami. Dosiaľ sa citujú knihy, ktoré pri rozbore pomerov toho priestoru nevychodia zo skutočnosti, ale z generalizácií, mýtov, osobnostných glorifikácií, propagandy a zbožných želaní. Autor, na rozdiel od toho, realisticky vychodí z rozporov, ktoré udržiavali ten priestor v stálom napätí ešte pred Hitlerom.

Kniha správne predstavuje čitateľovi Slovenskú republiku nie ako výsledok proti-českej konšpirácie, za akú ju vydáva určitá tendenčná škola, ale ako neodvratný fakt politického vývinu. Česko-Slovensko, o ktoré aj Slovaci boli bojovali po boku Dohody s myšlienkou občianskej rovnosti, sociálnej spravodlivosti a demokracie, keď sa bolo odvrátilo od týchto zásad, keď tým veľkú časť svojho obyvateľstva sklamalo, keď sa nevedelo dohodnúť s najbližšími susedmi, len zázrakom by sa bolo mohlo dožiť lepšieho konca.

Poučka z dejín: Žiadon malý štát natrvalo sa nemohol udržať len spojenectvom so vzdialenými mocnosťami; dohoda so susedmi je základom zahraničnej politiky malých štátov.

Tak isto kriticky d'Orcival posudzuje politiku Beneša počas druhej svetovej vojny a po nej. Benešova zmluva so Stalinom začlenila obnovené Česko-Slovensko do sovietskeho mocenského priestoru ešte r. 1943. Čo mohol Churchill a Roosevelt proti tomu? Beneš takto predeterminoval nielen osud Česko-Slovenska ale do značnej miery i celej Strednej Európy. On vopred rozhodol o tom, že Sovietsky Zväz « oslobodí » celý ten priestor. Na tomto rozhodnutí spočíva tiež výsledok tzv. Slovenského národného povstania, ktoré v konečných dôsledkoch bolo základňou pre ďalší nástup Sovietov na Strednú Európu. Tým sa dá tiež vysvetliť monstrózny proces proti Tisovi a iným činiteľom Slovenskej republiky, ktorým sa spektakulárne mala presunúť zodpovednosť za rozklad Česko-Slovenska na plecia tých, čo zaň niesli najmenšiu vinu.

Všetko ostatné až po obsadenie Česko-Slovenska Sovietskym Zväzom v mene Brežnevovej doktríny v auguste 1968 je len rad peripetií v tragédii Benešovej politiky.

Kniha táto, odhliadnuc od niektorých chybných dát, je význačnou preto, lebo dáva zapravdu emigrantskej slovenskej historickej literatúre. Recenzent Ľ.L. tejto knihy v *Historickom časopise*, roč. XVIII., č. 1, 1970, toto dômyselne prekrúca:

« Autor... je značne pod vplyvom svojich informátorov. Nepodlieha im jednoznačne, ale vplyv jednostranných prameňov skoro výlučne emigrantského pôvodu je tu zreteľny » (str. 140).

Len-len že recenzent netvrdí, že si « slovenská emigrácia » objednala túto knihu u autora. To je však podceňovanie autorovej samostatnosti. On zaiste mal prístup aj k iným prameňom; no dal zapravdu neodvislým bádateľom.

Zaujímavý je záver recenzenta v Historickom časopise:

« Ako už toľkokrat v minulosti, aj teraz ostáva nám iba konštatovať, že to asi nie je chyba autora, ale nás, pretože nie sme schopní za štvrť storočia vyprodukovať v svetových jazykoch aspoň základnú literatúru o našej krajine, presahujúcu rámec čedokových sloganov, a na druhej strane charakter štúdií zakliatych v odborných časopisoch je príliš špeciálny. Kniha o krajine nad « Čiernym Dunajom » je užitočná ako informácia schopná vyvolať záujem o Slovensko a jeho dejiny v zahraničí » (tamtiež).

S týmto ostatným konštatovaním recenzenta plne súhlasíme. Miesto pochybne interpretovaných monografií, Slovenská Akadémia Vied by mala venovať väčšiu pozornosť syntéze slovenských národných dejín.

JAM

CINCÍK - OKÁĽ: *Voda a víno*. Zbierka kresieb Jozefa G. Cincíka a veršov Jána Okáľa z rokov 1945 až 1970. Vyšla ako súkromná tlač autorov na Vianoce 1970. Vytlačil Viktor Čejka, Chicago, Ill. Str. 68.

Až raz nastanú opäť normálne časy a ľudia si znovu oblečú svoju ľudskú hávu pochopia a ocenia aj takéto diela. Knižka kresieb Jozefa Cincíka a veršov Jána Okáľa patrí do kategórie dokumentárnej literatúry. Recenzent po jej prečítaní by vari mohol napísať, že je to turistická poézia, básnické škice a umelecké kresby dojmov z miest, ktoré navštívili dvaja slovenskí turisti v slnečnom Taliansku. Lenže turisti sa na takéto miesta vydávajú obyčajne dobrovoľne, s úmyslom, že po návrate domov vyrozprávajú o tom v kruhu rodiny a priateľov, prípadne že napíšu o tom aj svojim dobrým rodákom. Aj Jozef Cincík i Ján Okáľ neprišli do Talianska ako turisti, ale ako exulanti. Nenavštevovali tieto miesta s blaženým pocitom ľudí, ktorí sa zakrátko vrátia domov, ku svojim. S prázdnym vreckom politických exulantov a s obrazom neistej budúcnosti obdivovali rímske fontány a námestia, toskánske zátišia, náladu na Capri, navšívili lacné krčmy pod Kapitolom, na Capri i pod Vezuvom, vinobranie vo Frascati, vychutnávali bledý muškát z rímskych predmestí, lebo i pre nich platilo: chlieb a víno sú pokrmom chudobných.

Roma. Opaskami akvadutkov zopnutá Cittá Eterna. Génius výtvarníka vítal v meste vodu, ktorá vyšľahla radostným kosierkom k belasému nebu a do jej žblnkotu miešal sa klepot kolies maľovanej káry, naloženej súdkami vína z rímskych predmestí. To je pohľad, ktorý sa nedá zabudnúť. Ani po rokoch nie. Štvrť storočia uplynulo v chladné novembrové ráno od toho času, ako skupina Slovákov vystúpila do tmy stanice Termini. Ráno budil autorov tejto knižky spev pouličného verklikára: « Invano cerco di dimenticar... ». Tieto slová čítame na záver tejto útlej a milej zbierky, ktorú sa nám chce pritisnúť na srdce ako kus vlastného života. A je to aj kus nášho života, obraz našich osudov, nielen autorov tejto knižky, aj tisícov iných našich exulantov. Cincík a Okáľ nezabudli na svoje prvé exulantské stopy v Taliansku. Sami hovoria: « Prežili sme v Ríme roky, ktoré nás poznačili na celý život. Naučili sme sa milovať túto zem slnca a ľudskosti a keď mesiace plynuli v neustálom boji o živobytie, mnohí ako v horúčke tvorili svoje najlepšie diela. Hronský tu písal svoj Svet na Trasovisku, Hrušovský knihu o slovenských kniežatách, autor kresieb inšpirovanú štúdiu Meč slovenského vladára a z tých čias je časť týchto veršov a čŕt. Ostatné sú spomienky ». Taká je spoveď autorov. Spoveď exulantov, ktorá zasahuje do historie národa. Cincík a Okáľ sa o tieto spomienky chceli podeliť s priateľmi. Preto vydali túto knižku.

Od úsvitu našich dejín vedú naše cesty do Ríma. Bol pre nás

Cittá Eterna. Ale stal sa aj Cittá del destino. Potvrdzujú to nielen exulanti, potvrdili to aj tisíce našich pútnikov v rokoch 1968-69. Na skale Petrovej stretli sa oči vyhnancov a zotročených. Vierou si utreli horkú slzu na tvári a mlčky sa rozchádzali každý svojou stranou...

Arrivederci, arrivederci, Roma... Neprekladajme to iba « do videnia »; pre nás je to « zbohom a dovidenia » zároveň. Pre nás je Rím viac ako Budapešť', Viedeň, Praha, ktoré zasiahli hlboko do našich dejín. Cittá Eterna sa prenáša ponad veky, ponad osudy jednotlivcov i generácií. Tento symbol sprevádza človeka až za hrob. Na tejto Skale postavil Pán král'ovstvo svoje.

Voda prúdi zo skaly, hrozno rastie na skalnatej pôde. Voda rímskych fontán a víno talianských viníc — im na chválu spieva v tejto dojímavej knižke kresba Jozefa Cincíka aj verš Jána Okál'a. Nemerajme všetko prísnym zákonom pravidiel estetiky, hoci v tomto prípade znesú pohl'ad kritika i kresba i verš, ale zastavme sa aj pri umení s l'udskou dušou na dlani. Len takto možno náležite pochopit' city a lásku, akú naši majstri vložili do tohto cenného dielka. Núti nás zamýšl'at' sa o všeličom, čo je za nami, okolo nás i pred nami; vedie nás do zátišia pokoja a lakoty; prihovára sa nám žblnkotom fontán i bozkom slnca; vábi nás ståročiami, plnými krásou umenia, láskou i hriechom života.

Umenie, aj slovenské umenie žije aj mimo vlasti. Táto zbierka je toho dôkazom. A zároveň otazníkom: Kde sú slovenskí mecéni, noví Alexandrovia Rudnayovci, Jurajovia Pálkovičovci a iní, ktorí v časoch nepriazne umožňovali vydávat' slovenskú literatúru a časopisy? Aby diela našich básnikov v zahraničí nespočívali v šuplíkoch, ale dostali sa do tlače a do rúk milovníkov slova, ako odkaz, že sme boli aj v cudzine schopní mysliet' a tvorit' — na to potrebujeme mecénov, lebo autori to z vlastných síl nevystačia. Že to vedeli spravit' v prípade zbierky Voda a víno, za to im chvála a vd'aka. A obdiv za kresby a verše. Naozaj « blažení tí, čo ostanú, za každým rýmom v tomto verši... ».

I. K.

Kollar
2002.133

OBSAH

(Dokončenie z 2. strany obálky)

Ján Okáľ: **Hej, bolo nás jedenásť — 28**
Karol Strmeň: **Elégia za Vladom Ozábalom — 32**
T. J. Zúbek, O. F. M.: **Z hudobnej minulosti františkánov na Slovensku — 33**
Ján L. Doránsky: **V smrti s kamarátom — 38**
Vybrané zo Samizdatu — 40
Gorazd Zvonický: **Vyčkávam na kohúta — 41**
Štefan Hatala: **Rozklad základu Kantovej etiky — 42**
Z poézie Paula Valéryho (Karol Strmeň) **— 58**
Rudolf Dilong: **Prejav o poézii — 59**
Mikuláš Šprinc: **Piesne z Palidora — 62**

ROZHĽAD

Agneša Gundová-Jergová: **Keď umrie « Hradný pán » — 64**
— eký —: **Návrat do kultúrnej izolácie — 65**
Dr. P. Skalenický: **Minulosť volá: zachráňte ma — 66**
Peter Javorský: **Dve tváre Ruska — 68**
Ján Mojto: **Dvaja v jednom divadle a v dvoch knižkách — 70**

ZAZNAMENÁVAME

Vyznamenanie — 72
Ďakujeme, lúčime sa a vítame — 72
Štúrove novinárske ceny — 72
Najkrajší román — 73
Bol Komenský slovenského pôvodu? — 73
Záväzky na počesť komunistickej strany — 74
J. M. Rydlo: **Slovenčina zas o krok vyššie — 74**
The Church of the Visitation — 76

KNIHY

Michal Lacko SJ: **Slovenská bibliografia v zahraničí, 1945-1965 — 77**
Mikuláš Šprinc: **Piesne z Palidora** (Ján Beňuškin) **— 79**
Gorazd Zvonický: **Len črepy** (Ján Beňuškin) **— 80**
Hlasy z domova a misií (M. Šprinc) **— 81**
Jozef Milučký: **Privolávanie soli** (— ik —) **— 82**
Valentín Beniak: **Sonety podvečerné** (Ján Mojto) **— 83**
Milan Rúfus: **Štyri epištoly k ľuďom** (I. Kružliak) **— 85**
Vladimír Mináč: **Dúchanie do pahrieb** (J. A. Mikuš) **— 86**
Marián Jankovský: **Moderný kresťan v Leppových esejach — 89**
François D'Orcival: **Le Danube était noir** (JAM) **— 93**
Cincík-Okáľ: **Voda a víno** (I. K.) **— 95**

Odporúčame:

Úspešný IMPORT-EXPORT-obchod Slováka v Mníchove

EUROPEA

vlastník: Dr. Pavol Čulik
8 München 15, Schwanthalerstraße 21
Tel. 55 46 75 a 59 24 40

Najlepšie výrobky nemeckej, švajčiarskej, švédskej techniky

Fotoaparáty
Filmové kamery
Projektory
Rádiá a gramofóny
Elektro-výrobky
Magnetofóny
Hodinky
Pisacie stroje
Šijacie stroje
Laboratórne a
Priemyselné zariadenia

Najvýhodnejšie exportné ceny! Dodávky do celého sveta

Europea: Navštívte nás na Vašej ceste po Európe
Europea: Vyžiadajte si informácie, ponuky a prospekty
Europea: Vychádza v ústrety misionárom a misijným sestrám
Europea: Zásobuje technickým vybavením školy a inštitúty

Píšte:

EUROPEA
8 München 15, Schwanthalerstraße 21. West Germany